National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1950: 3
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

ANGÅENDE

FOLKSKOLANS DISCIPLINMEDEL M. M.

AVGIVET
DEN 20 JANUARI 1950 AV
1947 ÅRS SKOLDISCIPLINUTREDNING

STOCKHOLM
1950

Statens offentliga utredningar 1950

Kronologisk förteckning

1. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 18. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Örebro län. Beckman. 44 s. **K.**
2. Betänkande angående tyskgruvorna och centralorgan för gruvärenden. Victor Petterson. 157 s. **H.**
3. Betänkande med förslag angående folkskolans disciplinmedel m. m. Kihlström. 137 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1950: 3
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

ANGÅENDE

FOLKSKOLANS DISCIPLINMEDEL M. M.

AVGIVET
DEN 20 JANUARI 1950 AV
1947 ÅRS SKOLDISCIPLINUTREDNING

S T O C K H O L M
1 9 5 0

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Emil Kihlströms Tryckeri A.-B.
Stockholm 1950
35713

INNEHÅLL.

Sid.

KAP. I Sammandrag av skolkommissionens förslag, skolöverläkarens P. M. och remissvaren 11

KAP. II Lärarnas erfarenheter och önskemål ifråga om skoldisciplinen — redovisning av undersökningsresultatet. — Statens folkskolinspektörer om förekomsten av kroppsaga 25

KAP. III Straffets funktion ur psykologisk synpunkt 48

KAP. IV Några viktigare disciplinproblem ur praktiska synpunkter. — Skoldisciplinära bestämmelser i några främmande länder. — Bestämmelser om vård och uppsiktsplikt i vårt land 72

KAP. V Förvisning av elever från högre skolor 95

KAP. VI Sammanfattande synpunkter. — Förslag till åtgärder. — Sammanfattning av förslagen. — Reservation 98

BILAGOR.

Bil. 1 Lärarenkätens frågeformulär 122

Bil. 2 Cirkulärskrivelsen till de i undersökningen deltagande lärarna 126

Bil. 3 Skrivelsen till statens folkskolinspektörer angående förekomsten av aga m. m. 128

Bil. 4 Skolöverstyrelsens skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet angående elevers förvisning från högre skolor 129

Bil. 5 De tillkallade medicinska experternas yttranden 134

Till Konungen.

Genom beslut den 26 september 1947 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla tre sakkunniga jämte sekreterare att verkställa utredning rörande folkskolans disciplinmedel och därmed sammanhängande frågor. Med stöd av nämnda bemyndigande tillkallades samma dag såsom sakkunniga

folkskolinspektören i Västmanlands västra inspektionsområde Martin Liander,

numera rektorn vid folkskoleseminariet för manliga elever i Göteborg Rikard Lindahl samt

folkskollärarinnan i Ekerö skoldistrikt Nina Spångberg.

Åt Liander uppdrogs att vara de sakkunnigas ordförande. Till sekreterare förordnades folkskolläraren i Göteborgs skoldistrikt Birger Dahlström.

Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 13 februari 1948 utvidgades direktiven för utredningen till att omfatta jämväl frågan om elevers förvisning från högre skolor. Med stöd av Kungl. Maj:ts samma dag givna bemyndigande utsågs av departementschefen som ytterligare sakkunnig rektorn vid Nya Elementarskolan i Ängby Sigurd Åstrand.

De sakkunniga har antagit benämningen »1947 års skoldisciplinutredning».

De för de sakkunnigas uppdrag utfärdade direktiven innehålles i statsrådet Weijnes yttrande till statsrådsprotokollet, som har följande lydelse:

»1946 års skolkommission har i en den 29 mars 1947 dagtecknad skrivelse överlämnat en på dess uppdrag av skolöverläkaren C. W. Herlitz utarbetad promemoria rörande tillrättavisning och bestraffning av lärjungar i folkskolan och därmed sammanhängande frågor. I promemorian föreslås, att bestämmelserna om disciplinära åtgärder mot lärjungar i folkskola skola ändras enligt ett vid promemorian fogat förslag. Detta innebär i huvudsak, att kroppsaga i folkskolan förbjudes och ersättes med andra korrektionsmedel. För egen del har skolkommis-

sionen biträtt detta förslag men ifrågasatt vissa ändringar i den av Herlitz föreslagna författningstexten. Kommissionen har hemställt, att Kungl. Maj:t måtte ändra folkskolestadgan i huvudsaklig överensstämmelse med dess förslag.

Över kommissionens förslag ha följande myndigheter och organisationer yttrat sig, nämligen medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, statens folkskolinspektörer, Stockholms folkskoledirektion, Göteborgs allmänna folkskolestyrelse, folkskolestyrelserna i Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle, styrelserna för Sveriges folkskollärarförbund, Sveriges folkskollärarinneförbund och Sveriges småskollärarinneförbund, Sveriges överlärarförbund samt skandinaviska föreningen för praktisk psykologi.

Förslaget har i huvudsak tillstyrkts av medicinalstyrelsen, omkring tre fjärdedelar av folkskolinspektörerna, Stockholms folkskoledirektion, folkskolestyrelsen i Norrköping och skandinaviska föreningen för praktisk psykologi; i åtskilliga fall ha dock härvid gjorts erinringar mot olika avsnitt av författningstexten. Omkring en fjärdedel av folkskolinspektörerna, Göteborgs allmänna folkskolestyrelse, skolstyrelserna i Malmö, Hälsingborg och Gävle, samtliga lärarsammanslutningar samt skolöverstyrelsen ha däremot varit mera kritiska mot förslaget i föreliggande skick och hemställt, antingen att det icke måtte genomföras eller också att frågan måtte hänskjutas till ny utredning under medverkan av pedagogisk expertis. Skolöverstyrelsen har sålunda hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om fortsatt utredning för att dels utröna de disciplinära svårigheterna på skilda åldersstadier i flick-, goss- och samklasser, vid olika barnantal i avdelningarna och under varierande befolknings- och organisationsförhållanden, dels också undersöka vilka korrektionsmedel som närmast vore att förorda. I samband med en dylik utredning syntes det, framhåller överstyrelsen, vara lämpligt att inom vissa skolor och skoldistrikt pröva ett tillvägagångssätt i disciplinfrågor, som förutsätter, att kroppsaga icke skall förekomma. — Liknande synpunkter ha framförts av lärarorganisationerna.

De spörsmål, som beröras i den föreliggande utredningen, äro av väsentlig betydelse för det inre arbetet i folkskolan och icke minst för lärarna, vilka äro ansvariga för att skolans utbildning och fostran leder till framgångsrikt resultat. En reform på detta område bör givetvis i största möjliga utsträckning bygga på lärarkårens förtroende och åtnjuta dess stöd. När nu såväl lärarsammanslutningarna som skolöverstyrelsen funnit en ny utredning önskvärd, har jag därför ansett mig böra gå detta önskemål till mötes. Jag förordar således, att hela frågan om disciplinära åtgärder mot lärjungar i folkskolan hänskjutes till utredning genom särskilda sakkunniga.

De problemkomplex, som de sakkunniga få att utreda, och de därmed förknippade frågeställningarna torde vara så begränsade och genom den i ärendet förda diskussionen så klarlagda, att någon ytterligare precisering icke erfordras. Utredningen bör vara så allsidig som möjligt och de sakkunniga böra, med beaktande av att utredningens syfte är att avskaffa kroppsagan som disciplinärt medel i folkskolan, söka klarlägga den ifrågasatta reformens förutsättningar och konsekvenser ur skilda synpunkter.

De sakkunniga, förslagsvis tre till antalet, böra vara oförhindrade att samråda med experter.»

Vid frågornas behandling har hos de sakkunniga förelegat vissa till dem överlämnade handlingar, vilka de haft att i detta sammanhang beakta.

nämligen 1946 års skolkommissions förslag till ändrad lydelse av § 29 mom. 4 och § 42 mom. 3 och 4 i folkskolestadgan jämte av skolöverläkaren utarbetad promemoria, samtliga remissyttranden till detta förslag samt skolöverstyrelsens skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet angående elevers förvisning från högre skolor. Avskrift av den sist nämnda skrivelsen återfinnes i detta betänkande som bilaga 4. De härovan nämnda handlingarna återställes.

Efter framställning från utredningen tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet som medicinska experter professorn vid universitetet i Uppsala Curt Gyllenswärd och medicine licentiaten Elsa-Brita Nordlund, med vilka överläggning hållits.

1947 års skoldisciplinutredning överlämnar härmed sitt betänkande till Eders Kungl. Maj:t med hemställan,

att Eders Kungl. Maj:t måtte vidtaga de åtgärder, som kan föranledas av de i betänkandet framlagda förslagen.

Stockholm den 20 januari 1950.

Underdånigst:

MARTIN LIANDER

RIKARD LINDAHL NINA SPÅNGBERG SIGURD ÅSTRAND

/ Birger Dahlström

KAPITEL I.

Sammandrag av skolkommissionens förslag, skolöverläkarens P. M. och remissvaren.

§§ 29 mom. 4 och 42 mom. 3 och 4 i folkskolestadgan har följande lydelse:

§ 29 mom. 4. »Läraren bör sorgfälligt vaka över sina lärjungars seder och uppförande såväl under lärotimmar som under fristunder samt hava den tillsyn över deras skolgång, som i § 44 närmare angives.

Vid tillrättavisning och bestraffning av lärjunges förseelse skall läraren fästa avseende å den felandes sinnesart, ålder och kön samt förfara med lugn besinning och kärleksfullt allvar.

Sårande och kränkande behandling må icke förekomma.

Aga må utdelas endast i sådana fall, då rättelse icke kunnat vinnas genom andra åtgärder, eller vid förseelse av svår beskaffenhet. Under inga omständigheter får aga tillgripas i anledning av fel, som måste anses bero på bristande fattningsgåva eller kroppslig svaghet hos barnet, eller utdelas så, att skada därav vållas barnet.

Läraren bör ock så mycket som möjligt för barnens uppfostran anlita föräldrarnas medverkan. — — —»

§ 42 mom. 3. »Lärjunge, som felar i sina åligganden, vare i mån av förseelsens beskaffenhet underkastad lärarens bestraffning medelst varning eller annat lindrigt tuktomedel, eller, då rättelse sålunda icke kunnat vinnas ävensom vid förseelse av svår beskaffenhet, medelst aga i enlighet med i § 29 mom. 4 givna föreskrifter och de närmare bestämmelser, som i detta avseende meddelats i det för skoldistriktet gällande reglementet.

Mom. 4. För lärjunge, som av lärares bestraffning icke låter sig rätta, ävensom för lärjunge, vilken genom svårare vanart utövar skadligt inflytande på sina medlärjungar och därför bör från dem skiljas, må skolrådet, i den mån erforderliga medel därtill kunna beredas, vidtaga anordningar, varigenom sådana lärjungar kunna erhålla en särskilt för dem lämpad uppfostran vare sig i särskild skola eller på annat sätt, som finnes ändamålsenligt.»

Skolkommissionens förslag till ändrad lydelse av § 29 mom. 4:

»a) Läraren bör sorgfälligt vaka över sina lärjungars uppförande såväl under lärotimmar som under raster samt hava den tillsyn över deras skolgång, som i § 44 närmare angives.

Härvid bör läraren sträva efter att uppnå ett på kamratskap och förtroende grundat förhållande till sina lärjungar samt på allt sätt främja uppkomsten av trivsel och arbetsglädje i skolan. Eleverna böra även stimuleras att själva aktivt medverka till ordningens upprätthållande.

b) Vid samtal med lärjungarna i uppförandefrågor eller då tillrättavisningar utdelas, bör det hjälpande syftet främst beaktas. Därvid skall läraren fästa avseende vid den felandes sinnesart, ålder och kön samt förfara med lugn besinning. Kroppslig bestraffning av vad slag det vara må får ej förekomma, ej heller sårande eller kränkande behandling.

c) Då rättelse icke kan vinnas genom tillsägelse, bör läraren vid enskilt samtal klargöra för lärjungen innebörden av det passerade, vädja till denne om rättelse och varna för upprepning av förseelsen.

d) Om förseelserna trots nu nämnda åtgärder upprepas, eller om beteenderubbningar i övrigt kvarstå, eller om läraren redan på grund av förseelsens art anser, att mer ingripande åtgärder böra vidtagas, böra först orsakerna till lärjungens uppförande undersökas. Dylik utredning bör omhänderhavas av klasslärarен; målsmans medverkan bör därvid i största möjliga utsträckning anlitas, och samråd bör ske med eventuellt övriga lärare, som undervisa lärjungen, och med skolpsykolog, där sådan finnes. Överläraren och skolrådsordföranden böra underrättas. Om undersökning ger till resultat, att särskilda åtgärder böra vidtagas, beslute därom skolrådsordföranden — eller den skolrådsledamot han i sitt ställe förordnar — efter samråd med överläraren. Bland sådana åtgärder må nämnas varning inför överlärare eller skolrådsordförande, eller, där så prövas lämpligt, förflyttning av lärjunge till annan läraravdelning inom skolan, eller, där så befinnes oundgängligen nödvändigt, avstängning av lärjunge från undervisningen i avvaktan på beslut om åtgärd, medan skolledningens utredning pågår.

Beslut om avstängning skall för godkännande snarast underställas skolrådet, som ock beslutar om avstängningens upphörande.

e) Kan förseelse eller beteende i övrigt antagas hava orsakats av rubbning i lärjunges hälsotillstånd, skall klasslärarен söka samråd med skolläkaren.

Befinnes härvid eller vid tidigare omnämnd utredning lärjunge böra hänvisas till undersökning vid psykisk rådgivningscentral eller till annan specialundersökning, bör överlärare och skolrådsordförande, sedan målsman underrättats, om möjligt föranstalta härom. Beträffande undersökning vid rådgivningscentraler gäller vad därom särskilt föreskrives i för dem fastställd instruktion.

f) I de fall, då ovan angivna åtgärder visat sig resultatlösa, skall frågan hänskjutas till prövning och avgörande av skolrådet.

Därest det visar sig, att lärjunge bör flyttas till annan folkskola, må skolrådet föranstalta därom, där så lämpligen kan ske.

Vidare må skolrådet, då lärjunge genom sitt uppförande utövar skadligt inflytande på medlärjungarna eller i övrigt företer beteenderubbningar av sådan art, att undervisning i folkskola icke bör ifrågakomma, i den mån erforderliga förutsättningar därför föreligga, vidtaga anordningar, varigenom sådan lärjunge erhåller särskilt lämpad uppfostran i skola tillhörande barna- och ungdomsvården eller på annat sätt, som finnes ändamålsenligt.

g) Vid behandling inom skolrådet av ärende rörande lärjunges förseelse skola vederbörande skolläkare beredas tillfälle att närvara, varjämte i därför lämpliga fall samarbete med barnavårdsnämnden bör äga rum.

h) Ifrågasätter klassläraren sänkning av lärjunges uppförandebetyg skall, där lärjunge undervisas även av andra lärare, samråd äga rum med dessa liksom ock med överlärare, innan beslut fattas. Dessförinnan skall målsman så vitt möjligt underrättas, vilket bör ske muntligen med angivande av skälen för åtgärden.

i) Det ankommer på skolöverstyrelsen att, i den mån så befinnes erforderligt, utfärda närmare anvisningar beträffande i detta mom. meddelade bestämmelser.»

Till detta förslag hade fogats en av skolöverläkaren C. W. Herlitz verkställd utredning, sammanfattad i en *P.M. rörande tillrättavisning och bestraffning av lärjungar i folkskolan och därmed sammanhängande frågor.* Denna ligger till grund för förslaget och innehåller ett utkast till ändrad lydelse av ovannämnda paragraf av folkskolestadgan.

Inledningsvis framhålles i denna P.M., att ett stort antal av uppfostringsproblemen i folkskolan kan reduceras till sysselsättningsproblem, vilket dock kompliceras av det i folkskolan rådande arbetstvånget och kravet på disciplin, av att i klasserna lärjungar på olika utvecklingsstadier, med olikartad individuell läggning och i hemmen uppfostrade efter olika principer sammanföres, samt av att det stora barnantalet i klasserna ofta skärper svårigheterna i uppfostringsarbetet. Gruppundervisning enligt arbetsskoleidén, mindre klassavdelningar och upplysning åt hemmen i uppfostringsfrågor anges bland de förutsättningar, som måste fyllas för att anledningarna till tillrättavisning och bestraffning skall kunna minskas.

Under granskning av nu gällande bestämmelser i folkskolestadgan rörande tillrättavisning och bestraffning framhåller skolöverläkaren, att de är svåra att tillämpa i den mening som avsetts, eftersom inskränkningen, att aga endast må utdelas i sådana fall då rättelse icke på annat sätt kunnat vinnas, korrumperas av att i sakens natur ligger, att aga tillgripes i så nära anslutning som möjligt till den begångna förseelsen. Förbudet mot aga i fall av förseelser, som har sin grund i psykisk eller fysisk svaghet, be-

dömes också som i praktiken betydelselöst, eftersom sådan svaghet är svår att i en handvändning konstatera. Även § 42 mom. 3 och 4 i samma stadga, som innehåller strafflatituderna, granskas, liksom §§ 20 och 21 i formulär till reglemente för skoldistrikten.

I fortsättningen skärskådas agan ur olika synpunkter, och det framhålles, att de barn, som frestar läraren att tillgripa aga, ej sällan enligt medicinskt betraktelsesätt är psykolabila. Vidare säges, att agan på utövaren verkar upphetsande samt att lärare, som ofta tillgriper aga, lätt kan utsättas för misstanken att ha abnorma böjelser, vilket anges som ett betydelsefullt skäl att förbjuda skolagan. Lämpligheten av ett sådant förbud motiveras ytterligare med det förhållandet, att kroppsaga i fortsättningsskolorna och vid läroverken icke är tillåten.

I den följande översikten över allmänt använda korrektionsmedel framhålles det enskilda samtalet och tillsägelsen, vilka rekommenderas. Det påpekas dock, att tillsägelse inför klass kan medföra, att den felande reagerar på icke önskat sätt. Den psykiska press, som skulle kunna tänkas bli flitigare använd, om agan förbjödes, bedömes så: »Någon större risk för uppkomsten av sådan icke önskvärd kompensatorisk verkan föreligger väl knappast, då aga numera i ganska ringa utsträckning torde förekomma i skolorna.» Några former av den psykiska pressen beröres dock, såsom förklenande omdöme, ironi och sarkasm, nonchalerande av felande elev, intensifierad uppmärksamhet åt felande elev, eftersittning på raster eller efter skoldagens slut och avstängning från nöjesbetonad sysselsättning, vilka alla anses vara olämpliga korrektionsmedel. Utvisning ur klassrummet och förflyttning till annan klass eller skola bedömes såsom i vissa fall lämpliga. Platsbyte i klassrummet är en åtgärd, som rekommenderas och säges ofta föra till målet.

I ett följande avsnitt granskas skälen för agans bibehållande. Att lärjungarna känner till att aga kan få förekomma anses ha värde ur disciplinär synpunkt. Ett annat ofta anfört skäl diskuteras också, nämligen att folkskolan icke, i motsats till de högre skolorna, har relegationsrätt. Den ena sidan av detta skäl bedömes som riktig, nämligen att lärjungarna i de högre skolorna i medvetande om möjligheten av relegation tar sig till vara, under det att eleverna i folkskolan utan alltför stor risk kan uppföra sig klandervärt, enär de inte har relegationshotet över sig. Den andra sidan av samma skäl, att folkskolan får ta hand om de från de högre skolorna relegerade lärjungarna, vilket uppges vara ett av motiven för agans bibehållande, göres till föremål för utredning med granskning av antalet relegationsfall och dessas karaktär.

I fortsättningen framhålles, att de korrigerande åtgärdernas allmänna syfte skall vara att hjälpa de unga, främst dem som av olika anledningar har svårt att anpassa sig för skolarbetet. Därvid rekommenderas en upp-

delning av »beteenderubbningarna» — så benämnes både avvikelser från det normala i medicinsk mening och förseelser i övrigt. Det föreslås, att de grupperas i tillfälliga och i recidiverande eller envist kvarstående fall i stället för i lätta och svåra, vilken sistnämnda definition anses vara oklar. De tillfälliga rubbningarna skall behandlas inom klassens ram som en angelägenhet mellan klassläraren och eleverna. Som korrektionsmedel rekommenderas tillsägelse och enskilt samtal. Skulle detta inte hjälpa, måste klassläraren söka samråd med andra lärare, där så ske kan, med föräldrar, överlärare, skolstyrelses ordförande, skolläkare och rådgivningscentral. Avstängning skall kunna ske i vissa fall. I det sammanhanget berörs också förflyttning av elev till annan klass eller skola och uppförandebetyget, vars användning bör »kringgärdas med betryggande bestämmelser».

Slutligen utredes i korthet vad som menas med aga, vilken definieras som »ett handlande från lärarens sida i avsikt att framkalla kroppslig smärta». Det framhålles dock, att det inte kan betecknas som aga, om läraren för att snabbt återställa ordningen i sin klass nödgas leda en lärjunge till hans plats eller föra honom ut ur klassrummet.

Skolkommissionens förslag remitterades för yttrande till Medicinalstyrelsen, Skandinaviska föreningen för praktisk psykologi, styrelserna för Sveriges Folkskollärarförbund, Sveriges Folkskollärarinneförbund och Sveriges Småskollärarinneförbund, vilka tre sistnämnda avgivit gemensamt yttrande, Sveriges Överlärarförbund samt Skolöverstyrelsen, som i sin tur remissledes skulle höra Statens folkskolinspektörer, Stockholms Folkskoledirektion, Göteborgs Allmänna Folkskolestyrelse och folkskolestyrelserna i Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle.

Förslaget tillstyrkes av *Medicinalstyrelsen* och i stort sett av *Skandinaviska föreningen för praktisk psykologi*, under det att övriga instanser förordar fortsatt utredning. *Skandinaviska föreningen för praktisk psykologi* anför bl. a.:

»Föreningen ansluter sig med stor tillfredsställelse till förslaget, att agan skall borttagas i folkskolan. Föreningen önskar först i princip understryka de synpunkter, som anföres i inledningen till promemorian och i punkt a) andra stycket i bilaga 2, att »läraren bör eftersträva att uppnå ett på kamratskap och förtroende grundat förhållande till sina lärjungar samt på allt sätt främja uppkomsten av trivsel och arbetsglädje i skolan. Eleverna bör även stimuleras att aktivt medverka till ordningens upprätthållande». Enligt föreningens mening har denna viktiga principiella synpunkt ej tillräckligt starkt betonats och även delvis motsagts av andra uttalanden.

Redan de första raderna i punkt a) bilaga 1 och 2, »läraren skall sorgfälligt vaka över lärjungarnas uppförande...», ger mera intryck av överordnade contra underordnade än av ett samarbete präglat av kamratskap och förtroende.

Föreningen ser som en framkomlig väg den även i promemorian omnämnda s. k. arbetsskolan, som eftersträvar ett aktivt samarbete både mellan elever och lärare och eleverna sinsemellan, och där varken kunskapsinhämtandet eller det goda uppförandet uppnås på grund av rädsla för straff i någon form, utan genom att barnens naturliga arbetslust och intensiva aktivitet skapar den arbetsro, som behövs.

Naturligtvis är vi medvetna om de praktiska svårigheter, som finns, då det gäller att införa dylika metoder, t. ex. de alltför stora klasserna och de alltför få lärare, som är utbildade för denna skolform. Vi anser dock, att arbetsskolan måste vara målet att sträva mot. Detta framhålles även i promemorian, men förslagets karaktär av provisorium tills denna kan genomföras, betonas inte tillräckligt.»

Skolöverstyrelsen förordar ytterligare utredning och yttrar bl. a.:

»Överstyrelsen ställer sig dock trots sin principiella inställning till frågan tveksam inför ett omedelbart realiserande av skolkommissionens förslag, detta icke minst med hänsyn till den kraftiga opposition, som kommit till uttryck i de inkomna remissvaren.

Majoriteten av rikets folkskolinspektörer (37)[1] jämte Stockholms folkskoledirektion och Norrköpings folkskolestyrelse uttala sig visserligen för kommissionens förslag, de flesta dock efter kritik av vissa punkter i stadgeförslaget, främst punkt d.

— —

I flera av remissvaren — även i sådana, som tillstyrka förslaget — kommer en mer eller mindre stark oro till synes inför vad man betecknar som »ett utbrytande av frågan om disciplinen ur dess naturliga sammanhang med den förestående skolreformen i övrigt». Man befarar, att ett helt fristående beslut i denna fråga kan komma att ge en del av såväl målsmännen som folkskolans elever den felaktiga föreställningen, att man härigenom är beredd att ge avkall på skolans krav på ordning och disciplin.

— —

Överstyrelsen, som i princip helt ansluter sig till den uppfattningen, att kroppsaga icke bör förekomma i folkskolan, vill dock under hänvisning till vad ovan anförts hemställa, att Kungl. Maj:t, innan slutgiltig ställning tages till frågans lösning, ville föranstalta om fortsatt utredning i syfte att utröna dels de disciplinära svårigheterna på skilda åldersstadier i flick-, goss- och samklasser, vid olika barnantal i avdelningarna och under varierande befolknings- och organisationsförhållanden, dels vilka korrektionsåtgärder, som närmast äro att förorda. I samband med en dylik utredning torde det vara lämpligt och ändamålsenligt att inom vissa skolor och skoldistrikt få pröva ett tillvägagångssätt i disciplinfrågor, som förutsätter, att kroppsaga icke skall förekomma.»

Kårorganisationerna granskar de föreslagna korrektionsmedlen ur praktiska synpunkter och förordar liksom Skolöverstyrelsen fortsatt utredning under hänsynstagande till i yttrandena framställda önskemål och synpunkter.

I de remissvar, där förslaget avstyrkes eller fortsatt utredning rekommenderas, riktar sig kritiken bl. a. mot att skolkommissionen avgivit sitt förslag utan att avvakta övrigt pågående utredningsarbete.

[1] Yttrandet utsändes vid en tidpunkt, då 39 av de 52 inspektörerna var tjänstlediga för fullgörande av särskilt uppdrag. (Utredningens anmärkning.)

»Om en särskild lagstiftning i ämnet utfärdades utan samband med planeringen i stort av folkskolans mål, organisation och arbetssätt, skulle detta enligt min mening komma att tolkas som uttryck för bristande förtroende för folkskolans lärare. Förslaget utgår dessutom från förutsättningar, som i stor utsträckning ännu icke äro förverkligade i varje fall på landsbygden.

Såsom i den föreliggande P. M. uttalas, kunna korrigerande åtgärder icke undvaras i skolorna. Enighet råder numera bland lärarna därom, att skolaga bör anses tillåtlig endast som en nödfallsåtgärd, som må tillgripas blott i undantagsfall, där rättelse på annat sätt ej kunnat vinnas. För flickornas vidkommande bör den överhuvud taget alls icke ifrågakomma. Dess användande som korrektionsmedel i fall av psykisk efterblivenhet och bristande fattningsförmåga är uteslutet.

Det torde icke kunna göras gällande, att de nuvarande bestämmelserna i § 29 mom. 4 folkskolestadgan leda till missbruk, som påkallar omedelbara lagstiftningsåtgärder. Förslaget synes därjämte i vissa delar giva anledning till vägande erinringar. Under hänvisning till vad som ovan anförts får jag därför tillstyrka, att förändring av nyss nämnda stadgande icke för närvarande kommer till stånd.»

(Folkskolinspektören i Sydskånes östra inspektionsområde.)

»Skolkommissionens uppgift, att den avgivit sitt förslag utan avvaktande av övrigt pågående utredningsarbete i olika angränsande frågor, ter sig anmärkningsvärt, enär vissa förväntade reformer av organisatorisk och pedagogisk art säkerligen komma att bli av sådan beskaffenhet, att de både direkt och indirekt underlätta skolans disciplinära verksamhet. Det hade därför varit önskvärt, att samtliga frågor lagts fram i ett sammanhang utan isolerad behandling av det nu framdragna spörsmålet.

Vidare förefaller det märkligt, att kommissionen avgivit sitt förslag utan annan motivering än en hänvisning till skolöverläkarens promemoria i ärendet. Att medicinska synpunkter i ett fall som detta i hög grad böra beaktas torde få anses självklart, men lika nödvändigt borde det ha varit, att kunskaper och erfarenheter från det praktiska skolarbetet på olika stadier och i olika skolformer fått göra sig gällande vid förslagets utformande. Det uppgives, att vissa ledamöter av kommissionens expertråd fått konferera med skolöverläkaren i ärendet, men om dessa icke namngivna sakkunniges uttalanden meddelas ej något, ej heller om någon hänsyn tagits till deras yttranden, därest dessa avvikit från skolöverläkarens resp. skolkommissionens mening.»

(Malmö folkskolestyrelse).

Genomgående kritiseras de detaljerade bestämmelserna om hur barnen i olika fall skall behandlas.

»Mom. a. Styrelserna vill framhålla, att det är olämpligt att införa metodiska anvisningar i en stadga, där varje ord, uttryck eller mening kan ges en lagligt bindande kraft. Stadgan bör vara avfattad som lagtext och utformad på ett sådant sätt, att största möjliga klarhet vinnes. Den bör inte lämna rum för missförstånd eller ge anledning till osäkerhetskänsla hos läraren.

Styrelserna anser, att ordet kamratskap i mom. a bör utgå. Lärarens ställning i skolan bygger på upprätthållande av en auktoritet, som visserligen inrymmer både förtroende och gemenskap mellan lärare och elever men som dock aldrig kan karakteriseras som ett kamratskap i vedertagen mening. Uttrycket »ett på förtroende grundat förhållande» täcker vad som bör eftersträvas.

Hänvisningen, att eleverna bör stimuleras att aktivt medverka vid ordningens upprätthållande, är en metodisk anvisning, vars framgångsrika genomförande be-

ror på lärarens personliga läggning och sätt att organisera undervisningen och bör därför inte upptas i stadgan. Att läraren bör eftersträva att på allt sätt främja uppkomsten av trivsel och arbetsglädje i skolan är en så självklar sak, att ett stadgande därom är överflödigt. Dylika förhållanden framskapas säkerligen oberoende av stadgebestämmelser. Den enskilde läraren måste ha en viss frihet att använda sådana metoder, som i varje fall kan befinnas lämpliga.

Mom. c. Korrigering av lärjunge genom samtal, vare sig detta sker inför klassen i samband med det inträffade eller i enrum efteråt, är den åtgärd, som varje lärare helt naturligt först vidtar för att tillrättaföra en lärjunge. Lämpligheten att i stadga föreskriva korrektionsmedel för de mera bagatellartade förseelser, som låter sig rätta genom så naturliga och självfallna åtgärder, kan ifrågasättas.»

(Styrelserna för Sveriges folkskollärarförbund, Sveriges folkskollärarinneförbund och Sveriges småskollärarinneförbund.)

»De av skolkommissionen föreslagna detaljerade bestämmelserna om barnet, förefalla mig onödigt tillkrånglade. Man spårar ett läkepedagogikens paragrafrytteri, där det inte blir mycket plats för den anda, som man skulle kunna kalla mr Chips'. Finns det överhuvud någon rimlig anledning att insnöra uppfostraren i denna taggtråd av förbud och behandlingsmönster. Har man inte mera förtroende för honom, är det lika gott att avpollettera honom helt och hållet. Undantag ska kunna rättas utan att varje lärare förelägges detaljerade militaristiska föreskrifter om hur han skall handla i varje situation. En fara med dessa detaljerade föreskrifter är också, att de frikoppla från verkligt ansvar och att de trots allt inte täcka livets brokiga mångfald.»

(Folkskolinspektören i Stockholmstraktens inspektionsområde.)

Invändningar göres också mot det föreslagna remissförfarandet, varigenom läraren i fortsättningen avkopplas och uppfostran mister den karaktär av fortlöpande personlig påverkan, som framhålles vara det viktigaste.

»*Punkt d)* De i denna punkt nämnda förseelserna äro tydligen sådana, som tarva ett kraftigare korrektionsmedel än de förut nämnda. Sedan utredningen verkställts genom läraren i samråd med målsman och med eventuellt övriga lärare, underrättas överläraren och skolrådsordföranden, varpå läraren för sin del synes vara fri från att vidtaga ytterligare åtgärder. I stället inledes ett remissförfarande, som slutligen kan resultera i varning, förflyttning till annan klass eller avstängning. Det kan på goda grunder antagas, att tillrättavisningsproceduren kommer att bestå i uppsättande av skrivelser och ifyllande av blanketter, varigenom tidsutdräkten mellan förseelse och straff uttänjes. Och dock är det en gammal erfarenhet, att korrektionen bör komma så nära förseelsen som möjligt för att barnen skola förstå sammanhanget. Man kan fråga sig, hur det i stora skoldistrikt skall bli möjligt för de åsyftade instanserna att sätta sig in i samtliga fall, som komma att remitteras, och göra detta på ett sådant sätt, att behandlingen ej blir formell eller summarisk. Gentemot detta kan visserligen invändas, att de fall, varom här är fråga, icke kunna bli så talrika, men då Göteborg redan nu har över 20 000 barn i folkskolorna, inses lätt, att även om man räknar med endast ett klientel på 1 %, vilket torde vara alldeles för lågt, detta skulle betyda 200 fall pr läsår eller i medeltal ett fall om dagen. Denna paragraf är dessutom, liksom hela lagförslaget för övrigt, till sin anda sådan, att läraren, då det gäller rättelse av sköteslösa och vanartiga elever, själv ställes utanför t. o. m. de mest elementära möjligheter, varför han nödgas skjuta över på högre instanser även sådana fall, som han med nuvarande bestämmelser på ett enkelt och naturligt sätt själv kan handlägga utan inblandning.

Detta gör, att man måste räkna med en betydande ökning av antalet fall. I förslaget påpekas, att det hjälpande syftet främst bör beaktas. Remissförfarandet torde således avse, att låta fallet komma under en allt större sakkunskap för uppnående av detta mål. Frågan är dock, huruvida skolstyrelsens ordförande, som ofta på grund av sitt arbete i samhället ej har tid att ägna så mycken tid åt undersökningen av vart enskilt fall, skall nå detta mål bättre än läraren, vilken ju är den, som närmast känner fallet och dess förhistoria. Skall remissförfarandet ha någon betydelse, får det under alla förhållanden icke bli en åtgärd av uteslutande formell karaktär, något som alltid kan befaras, då man tillgriper en onödigt komplicerad apparat för att lösa frågor, vilka låta sig lösa med mycket enklare medel.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Det måste betraktas som dålig hushållning att ej i högre grad än vad förslaget gör utnyttja läraren, hans sakkunskap och förmåga som uppfostrare utan i kritiska fall, då hans biträde torde vara mest behövligt, avkoppla honom endast på den grund, att man ej i hans hand vill lägga de korrektionsmedel, som kunna komma ifråga.»

(Göteborgs Allmänna Folkskolestyrelse.)

»Åtgärden nr 2 — förflyttning till annan avdelning inom skolan — synes tämligen värdelös som korrektiv av förseelser, som upprepats trots tillsägelser, samtal, vädjanden och varningar. Det må dock icke bestridas, att dylika förflyttningar kan visa sig lämpliga för andra syften än de rent disciplinära, men de bör under alla förhållanden endast avgöras av överläraren och därvid alltid i samråd och samförstånd med de lärare, som saken närmast berör. Bleve en sådan åtgärd företagen efter beslut av skolrådsordföranden komme den utan tvivel att anses riktad icke mot den felande lärjungen utan mot klassläraren, som med föreskrivna medel förgäves sökt leda lärjungen till rätta.»

(Sveriges Överlärarförbund.)

Kritiken kommer ofta in på de riktlinjer, som uppdragits i skolöverläkarens promemoria, eftersom dessa synes ligga till grund för stadgeförslaget, och eftersom det befaras, att de kompletterande anvisningar, som Skolöverstyrelsen i punkt i) rekommenderas utfärda, kommer att formas efter dem.

»i) Med hänsyn till den brist på klarhet och följdriktighet, som utmärker de föreslagna stadgandena, är visserligen behovet av närmare anvisningar starkt påfallande. Det kan emellertid ifrågasättas, om i detta fall meddelandet av dylika anvisningar bör uppdragas åt ett ämbetsverk. För folkskolans personal har dock folkskolestadgan lags karaktär, även om stadgans utfärdande — märkligt nog — faller inom den administrativa lagstiftningen. Med hänsyn härtill bör stadgans avfattning vara klar och otvetydig, och dess tolkning må icke göras beroende av efter dess stadfästande tillkommande anvisningar.

I detta sammanhang må påpekas, att i författning föreskrivna åtgärder måste avse vad som med hänsyn till rådande förhållanden är utförbart, och att uttryck sådana som 'om möjligt' eller 'i den mån förutsättningar föreligga' inte hör hemma i författningstext.»

(Sveriges Överlärarförbund.)

Den i förslagets punkt h) rekommenderade inskränkningen i klasslärarens befogenhet att ensam avgöra om uppförandebetyget skall sänkas, göres i många uttalanden till föremål för kritisk granskning. Därunder framhålles, att konsultationen med överläraren i stora skoldistrikt befaras bli rent formell. Det påpekas också, att såväl beträffande denna sak, som då det gäller förflyttning av elev från en klass till en annan, konsultation av expertis, observationsklasser m. m., förslagsställarna haft tätorterna i tankarna, under det att förhållandena på landsbygden icke beaktats.

»Överflyttning av elev från en klass till en annan vid samma skola har i de fall, som jag känner till, medfört goda resultat. Denna metod torde med fördel kunna användas i vissa fall vid tätorternas skolor, men i den glest befolkade landsbygden, där parallellavdelningar sällan förekomma, måste andra medel tillgripas. Inom Västerbottens norra inspektionsområde med dess 192 skolor finnas endast 6 med parallellavdelningar i alla klasser 1—6 eller 1—7.»
(Folkskolinspektören i Västerbottens norra inspektionsområde.)

»I händelse av nu gällande bestämmelsers slopande ha vissa andra korrektionsmedel angivits, och i samband därmed talas om anlitande av särskild expertis, såsom skolpsykologer, specialläkare, rådgivningscentraler, observationsklasser etc. Jag måste fråga: Var på landsbygden och i de mindre och medelstora städerna och samhällena finns allt detta? Det är väl ändå inte så, att förhållandena i storstäderna med alla där befintliga anordningar skola ge anledning till lagändringar gällande även de områden av vårt land, som helt sakna nämnda institutioner. Enligt mitt sätt att se bör väl först skapas förutsättningar för realiserandet av bestämmelserna i en ny författning, innan denna kommer till stånd.»
(Folkskolinspektören i Ångermanlands norra inspektionsområde.)

Beträffande den i promemorian förebragta utredningen om och jämförelsen med relegationen vid läroverken anföres bl. a.:

»Jämförelse göres med fortsättningsskola och läroverk. Då agan är obehövlig i dessa skolor, kan den också borttagas i folkskolan. Utan att vilja ange detta som skäl för agans bibehållande måste jag framhålla, att jämförelsen haltar. Fortsättningsskolans lärjungar är i regel sammanförda i mindre grupper och få ägna sig åt praktiskt arbete, som starkt fångar deras intresse. Där fortsättningsskolans arbete bedrives i stora avdelningar på ett liknande sätt som i folkskolan, finns nog svårigheterna. Lärjungarna är dock så stora, att man kan tala förstånd med dem. Jämförelsen med läroverken är helt omöjlig, då man betraktar, att dessa arbetar med utvalt klientel, där hemmens starkaste önskan är, att lärjungarna skall få fortsätta i skolan och uppnå goda resultat. För övrigt besitter ju läroverken korrektionsmedel, som i folkskolan är helt omöjliga att använda eller betydelselösa.»
(Folkskolinspektören i Hälsinglands södra inspektionsområde.)

»När folkskolan i disciplinärt avseende jämföres med läroverken, så beaktas oftast inte dessa skolformers skilda villkor. Härvidlag betyder det mindre, att läroverken ha möjlighet att skicka bort vanartiga lärjungar, det viktigaste är, att det från hemmens sida vanligen ägnas en helt annan omsorg om eleverna i läroverket än den, som stundom kommer folkskolans elever till del. Som dr Herlitz påvisat, är de relegerades antal inte stort, vartill kommer, att de flesta förseelser, som för-

anlett relegation, varit av sådan art, att de i folkskolan alldeles icke bort ifrågakomma såsom fallande under den omstridda straffbestämmelsen. Med uppförandebetygen ha läroverken ett disciplinmedel av kraftigt verkande slag. Att det inte är så i folkskolan kan beklagas, men faktum är, att ett stort antal av lärjungarna där, för att nu inte tala om hemmen, inte fästa alltför stort avseende vid A eller B i uppförande. Dr Herlitz medger skillnaden, men synpunkten fasthålles inte; läroverkens bestämmelser åberopas mer än en gång som lämplig norm för folkskolan.»
(Malmö folkskolestyrelse.)

»Att relegationsrisken utgör en starkt återhållande faktor i fråga om allvarligare förseelser av lärjungar vid läroverken, och att avsaknaden av denna faktor vid folkskolorna gör det betydligt riskfriare för eleverna vid denna skolform att uppföra sig illa, betecknas som ett *påstående vars riktighet icke kan bestridas.* Därmed avslutas emellertid diskussionen av denna problemets kärnpunkt, och dr Herlitz övergår till att med en tioårsstatistik över relegationernas orsaker visa, att beträffande genom sådan åtgärd till folkskolorna överförda barn aga icke är lämpligt korrektionsmedel. Visserligen utgör från läroverken av denna eller andra orsaker till folkskolan överförda lärjungar i ganska stor utsträckning de ur disciplinsynpunkt besvärligaste i sin nya omgivning. Att med hänsyn till *dessa* elevers fostran agan skulle behöva bibehållas som bestraffningsform i folkskolorna har dock knappast någon på allvar ifrågasatt. En annan sak är, att folkskolans målsmän helt torde instämma i dr Herlitz' uttalande, att återgång till folkskolan av från högre skolor relegerade barn icke kan anses vara lämplig.»
(Folkskolestyrelsen i Hälsingborg.)

Man anser också, att de medicinska synpunkterna tillmätts en alltför avgörande betydelse vid ställningstagande till problemen kring kroppsagan i folkskolan. Det framhålles, att det ojämförligt största antalet barn är normala, och att ett letande efter arvsfaktorer, miljöförhållanden och psykiska defekter som förklaringsgrunder kan komma att bortskymma det personliga ansvar, som samhället fordrar av sina medborgare, och som skolan bör söka fostra till. Eleven kan komma att känna sig som ett märkligt undantagsfall, och ur den undfallande behandlingen utspekulera en sanktion av avarterna, som menas kunna få betänkliga följder. Därigenom förbises också lätt, att de flesta konfliktsituationer kan och bör utnyttjas positivt till att skapa ansvarskänsla hos barnet självt. Man efterlyser också bevisen för att normala barn skulle fara mera illa av lämpligt avpassad aga än av andra påtryckningsmedel i uppfostrande syfte, och menar, att vare sig den psykologiska vetenskapen eller lärar- och föräldraerfarenheten givit belägg härför.

»Det är emellertid icke så, att de barn, som göra sig skyldiga till ett olämpligt uppträdande, i allmänhet äro psykiskt abnorma eller psykiskt skadade. De äro i regel vanliga sunda barn. Deras äventyrslust och verksamhetsbegär förleder dem emellertid ofta till diverse ofog och okynne utan att de därför böra stämplas som vare sig psykiskt eller moraliskt mindervärda. Den psykologiska vetenskapen ger lika litet som lärares och föräldrars erfarenhet bevis för att dessa barn skulle fara illa av aga, som utdelas rättvist, i lugn besinning från lärarens sida och naturligtvis icke för hårdhänt.

Det torde icke vara praktiskt möjligt att genomföra ett generellt förbud mot aga av sådana barn. Det är visserligen sant, att aga är förbjuden i vissa skolformer i vårt land. Men är det därmed också givet, att sådan icke ändå förekommer?»
(Malmö folkskolestyrelse.)

»Likaså måste framhållas, att de ojämförligt flesta barnen i skolan äro normala barn, vilkas brister ifråga om disciplin icke i onödan få betraktas som psykiska sjukdomstillstånd. Man torde kunna skönja en ökad benägenhet att se även enkla uppfostringsangelägenheter ur medicinsk synpunkt, och då läkaren alltmer fått inflytande på uppfostringsfrågor, har ett växande antal fall kommit att betraktas som tecken på själslig ohälsa. Den av skolöverläkaren begagnade termen beteenderubbningar för vanliga förseelser i skolan är ett typiskt uttryck för den här påtalade tendensen. Följden har därför ofta blivit, att även högst normala konfliktanledningar av allmänheten kommit att betraktas som tecken till sjukdom och därmed föras över till ett plan, där normal uppfostran och behandling icke längre gälla. När det är frågan om psykiskt defekta barn, torde en sådan behandling vara riktig. Men att för varje överträdelse av disciplinära bestämmelser söka efter en psykisk orsak torde innebära den risken, att man uraktlåter att positivt utnyttja konfliktsituationen till att skapa ansvarskänsla hos barnet självt. Vad på skolan ankommer torde uppfostran av normala barn mera vara en fråga för läraren än för läkaren. Denna gränsdragning är nödvändig, då läraren i sitt arbete mer än någon annan är beroende av allmänhetens syn på saken, och konflikter kunna uppstå, om mot lärarens omdöme och åtgöranden utspelas läkarens, då det gäller uppfostran av normala barn.»
(Göteborgs Allmänna Folkskolestyrelse.)

Mycket starkt understrykes också de åtgärder som man antar kommer att underlätta disciplinen och därmed också reducera kroppsagan, framförallt en radikal minskning av elevantalet i läraravdelningarna.

»Inledningsvis heter det träffande, att hithörande problem i stor utsträckning kan reduceras till ett sysselsättningsproblem, och i samband därmed nämnes vissa förutsättningar, 'som måste fyllas för att anledningarna till tillrättavisning och bestraffning effektivt skola kunna minskas' (gruppundervisning enligt arbetsskoleidén, mindre klassavdelningar, målmedveten upplysning i uppfostringsfrågor, ökat utrymme åt barn- och ungdomspsykologi i lärarutbildningen). Nu borde, synes det, ha följt en diskussion av olika möjligheter att påskynda reformer i antydd riktning. Med en överraskande vändning säges det emellertid i fortsättningen: 'I avvaktan på att dessa förutsättningar i allt större utsträckning skola komma till stånd, är det en angelägen uppgift att granska nu gällande bestämmelser rörande tillrättavisning och bestraffning i skolorna för att utröna, om redan nu åtgärder i rationaliserande syfte skulle kunna vidtagas'.»
(Folkskolestyrelsen i Hälsingborg.)

»Den viktigaste förutsättningen för minskade konfliktanledningar torde emellertid ligga i en radikal minskning av antalet barn i klasserna, och det verkar därför förvånande, att kommissionen ej med ett ord i sitt förslag vidrör denna viktiga undervisningsreform eller utlovar någon åtgärd i denna riktning. De stora klasserna orsaka nämligen, att lärarna, mot sin vilja och trots vetskapen om att andra behandlingsmetoder skulle vara bättre, nödgas tillgripa kroppsaga. Man kan icke göra skolreformer till endast en den enskilda lärarens angelägenhet och anvisa

honom nya undervisningsmetoder och uppfostringssätt, såvida man ej samtidigt ger honom arbetsförhållanden, som göra det möjligt att tillämpa dem. Samtidigt bör också påpekas, att en stadga, som skall vara gällande lag, ej till sin avfattning får vara sådan, att lärarens egna goda initiativ stäckas.»
(Göteborgs Allmänna Folkskolestyrelse.)

Beträffande den ökade användningen av »gruppundervisning enligt arbetsskolemetoden», som i promemorian rekommenderas som en form av disciplinunderlättande metodik, menar man i flera remissvar, att så icke är fallet.

»Enligt en i promemorian uttalad mening skulle 'gruppundervisning' enligt arbetsskoleidén leda till detta mål. I Göteborg, där denna metod länge prövats, är det en befäst uppfattning, att denna undervisningsform icke minskar de disciplinära besvären eller reducerar antalet konfliktanledningar. Tvärtom torde den ställa höga krav på lärarens förmåga att hålla ordning och på elevernas förmåga av självdisciplin, om ej det hela skall urarta till ett för alla parter olidligt kaos. Gruppundervisning är därför under inga förhållanden ett universalmedel vid undervisningen, tvärtom är den endast ett steg i försöken att nå bättre och bättre metoder.»
(Göteborgs Allmänna Folkskolestyrelse.)

Det framhålles också, att den i promemorian formulerade definitionen av aga liksom formuleringen av punkt b) i stadgeförslaget synes kunna ge anledning till trakasserier.

»Beträffande själva formuleringen av punkt b) vill styrelserna framhålla, att denna har fått en alltför rigorös karaktär. Det är nämligen tänkbart, att i uttrycket 'kroppslig bestraffning av vad slag det vara må' inryms vissa möjligheter till obefogade angivelser och trakasserier mot lärare. Att beteckna varje slag av handgriplighet som 'aga' är orimligt. Situationer uppstår ibland, då läraren måste ingripa mot en elev för att skydda andra elever mot övergrepp. Säkerligen kommer han fortfarande att handgripligt söka avstyra övervåld, där tillsägelser är lönlösa, alla kategoriska stadgebestämmelser till trots. Skolan och samhället i övrigt är inte betjänta av att göra honom denna rent mänskliga rätt stridig eller utsätta honom för risken att begå ett tjänstefel med rättslig påföljd, om han hastigt ingriper för att återställa ordningen.»
(Styrelserna för Sveriges Folkskollärarförbund, Sveriges Folkskollärarinneförbund och Sveriges Småskollärarinneförbund.)

På flera ställen i yttrandena påtalas barnens tilltagande olydnad och bråkighet, och detta anföres som skäl för de tidigare citerade påståendena, att tidpunkten för stadgeändring är olämplig. En anledning till trakasserier befaras remitterandet kunna bli, enär det ur föräldrarnas synpunkt kommer att te sig som ett anmälningsförfarande från lärarens sida. Detta förmodas i sin tur komma att medföra, att lärarna drar sig för att begagna det, och i det längsta finner sig i även olidliga förhållanden. Exempel på en sådan utveckling beträffande nu befintliga möjligheter att remittera disciplinära fall till exempelvis barnavårdsnämnd, lämnas i ett flertal skri-

velser. Till sist framföres i remissvaren också en vädjan till dem, som kommer att utforma ev. nya bestämmelser för disciplinens upprätthållande att icke inskränka den frihet, lärarna hittills i detta avseende haft, och att låta ett förslag till ny stadga präglas av förtroende för dem, som har att svara för den praktiska tillämpningen av de regler, som ställes upp för undervisning och uppfostran.

Till de krav på förnyad utredning, som i ovan refererade remissyttranden framförts, anslöt sig ecklesiastikministern. Denne fick genom nådigt beslut den 26 september 1947 bemyndigande att tillkalla högst tre sakkunniga att ytterligare utreda ärendet och avgiva nytt förslag.

KAPITEL II.

Lärarnas erfarenheter och önskemål ifråga om skoldisciplinen — redovisning av undersökningsresultatet. — Statens folkskolinspektörer om förekomsten av kroppsaga.

I de för utredningen utfärdade direktiven heter det bl. a.: »De spörsmål, som beröras i den föreliggande utredningen, äro av väsentlig betydelse för det inre arbetet i folkskolan och icke minst för lärarna, vilka äro ansvariga för att skolans utbildning och fostran leda till framgångsrikt resultat. En reform på detta område bör givetvis i största möjliga utsträckning bygga på lärarkårens förtroende och åtnjuta dess stöd.»

Då utredningen vid första sammanträdet planlade sitt arbete, beslöts att en undersökning skulle verkställas bland lärarna vid folk- och småskolor. Den skulle ha till syfte att klarlägga, på vad sätt och i vilken utsträckning undervisningsarbetet vanligen stördes, vilka åtgärder som vanligen tillgreps, och vilka åtgärder som därutöver kunde vara erforderliga. Vidare skulle förekomsten av allvarligare förseelser undersökas liksom korrektionsmedlen mot dessa, och i samband därmed i vilken utsträckning och med vilken effekt barnavårdsnämnder och rådgivningscentraler i förekommande fall ingrep. Även de problem, som har ett mera indirekt samband med disciplinen, skulle såvitt möjligt göras till föremål för utfrågning, såsom överordnade myndigheters stöd åt lärarna i fall av disciplinsvårigheter, skolhusets storlek och önskemål om dess inredning, hemmen och skolan samt upplysningsverksamheten i uppfostringsfrågor. Slutligen skulle lärarnas erfarenheter och önskemål beträffande agan göras till föremål för undersökning, och i samband därmed vilka korrektionsmedel, som kunde tänkas helt eller delvis ersätta den.

För att få en uppfattning om vilket resultat en sådan utredning kunde ge och för att få material till utformandet av blanketten lät utredningen först göra en provundersökning. Denna förlades till Göteborg och omfattade två av stadens överlärardistrikt, Lundby- och Frölundadistrikten. Det förra är ett industriområde, det senare ett med staden nyligen införlivat ytterområde, ställvis glest bebyggt, med kvardröjande jordbruk och ett antal skolor av lägre typ än A-form. Den blankett, som användes vid denna undersökning, gjordes med avsikt ganska allmän, vad beträffar frågornas formulering, för att den skulle stimulera till skiftande och fylliga svar. I övrigt

hade den i stort sett samma disponering som huvudblanketten. Deltagandet blev synnerligen livligt. Av de utsända 190 blanketterna återsändes 156 besvarade, d. v. s. 82 %, vilket får betraktas som en hög siffra. Redovisningen i övrigt av denna provundersökning saknar i detta sammanhang betydelse och förbigås därför.

Sedan materialet bearbetats, utformades med ledning av resultatet en ny blankett. Även den tillställdes för besvarande ett litet antal lärare och justerades ytterligare. För att huvudutredningens material skulle kunna utnyttjas i största möjliga utsträckning, uppställdes blanketten så, att den kunde bearbetas med Hollerith-maskiner. Detta uppdrogs åt firman International Business Machines' Svenska A/B, avdelningskontoret i Göteborg, och utformningen ur tekniska synpunkter gjordes efter anvisningar från denna.

Att låta hela lärarkåren vid rikets små- och folkskolor deltaga i undersökningen ansågs inte nödvändigt. Dels skulle detta ha dragit avsevärda kostnader, dels skulle bearbetningen av ett så omfattande material ha blivit mycket tidsödande, utan att man med säkerhet kunnat påräkna en motsvarande ökning av tillförlitligheten. Undersökningen inskränktes därför till att omfatta ungefär en fjärdedel av lärarkåren. Denna inskränkning gjorde det emellertid nödvändigt att omsorgsfullt välja ut de områden, vilkas lärare skulle deltaga.

Som bl. a. av remissvaren framgår, förefaller disciplinsvårigheterna vara störst i tätorter, framförallt storstäderna, varför dessa måste vara väl representerade i undersökningsmaterialet. Även områden närmast omkring stora städer borde av samma anledning komma med, enär de på grund av grannskapet till storstaden kan tänkas ha liknande problem. Som representanter för större städer utvaldes *Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg* och *Gävle*. Av områdena i grannskapet av storstäder medtogs *Stockholms- och Göteborgstraktens inspektionsområden.* Smärre industriorter, exempelvis brukssamhällen, har skoldisciplinära svårigheter liknande storstädernas att brottas med. För att få med en någorlunda stor och homogen grupp av sådana medtogs *alla tre inspektionsområdena i Värmland.* Därmed kunde också verksamheten vid en för ett större område avsedd rådgivningscentral undersökas, enär en sådan finns i Karlstad. *Älvsborgs norra och södra inspektionsområden* liksom *Nordsmålands västra* representerar typiska landsbygdsdistrikt med gles bebyggelse och skolformer av lägre typ samt ett antal små och medelstora städer. För att tillgodose även den rent geografiska spridningen utvaldes i norra Sverige *Norrbottens norra* och *Medelpads* och i södra *Blekinge* inspektionsområden. Sammanlagt innehöll de uppräknade områdena enligt uppgift från Skolöverstyrelsen *8 133 läraravdelningar.*

Den 15 mars 1948 utsändes blanketterna till de inspektörer och skolstyrelser, som skulle vidarebefordra dem till lärarna. Undersökningen skulle vara avslutad den 1 maj. För att stimulera till livligt deltagande hade lärartidningarna ombetts uppmana sina läsare i undersökningsområdena att fylla i och återsända blanketten, och senare sändes till folkskoleinspektörerna och skolstyrelserna ytterligare en skrivelse, vari de anmodades påminna lärarna om vikten av att så många som möjligt deltoge. I samband därmed utsträcktes tiden till den 1 juni. *4 258 blanketter* eller drygt 52 % har återsänts.

För den maskinella bearbetningen var det nödvändigt att kodifiera blanketterna, d. v. s. beteckna svaren med siffror, efter vilka hålkorten kunde stansas. Enkla ja- och nejfrågor eller sifferuppgifter erbjöd därvidlag inga svårigheter. Men de erfarenheter och önskemål, som uppgivits, var så skiftande, att de måste sammanföras i grupper, dels för att kunna gå in i de 9 variationer, som varje kortkolumn erbjuder, dels också för att tendenserna lättare skulle bli skönjbara, om materialet på så sätt koncentrerades. Med ledning av provundersökningens material samt ett antal av de först inkomna huvudblanketterna utarbetades en nyckel, som justerades allteftersom nya svar insändes. Den användes sedan vid kodifieringen och har i det stora hela stått sig utan större förändringar. Kodifieringen var avslutad den 15 juli, varefter stansningen av korten och räkningen vidtog. Den sista sammanräkningen hade slutförts i oktober.

Vid bedömningen av undersökningsmaterialet måste man hålla i minnet, att detta på grund av sin delvis subjektiva karaktär har vissa brister som underlag för pålitliga statistiska beräkningar. Meningen med undersökningen har visserligen varit att siffermässigt konstatera vissa förhållanden och omfattningen av vissa önskemål, men har ännu mera avsett att ge en bild av arbetet i folkskolan sett ur disciplinär synpunkt och av tendenserna i såväl de aktuella uppfostringsproblemen som i lärarnas önskemål. Materialet får därför inte pressas på sitt innehåll, det hela är en opinionsundersökning, vilket man bör beakta vid läsningen av redovisningens procentuella sammanställningar och jämförelser. Å andra sidan får man inte heller underskatta tillförlitligheten av den bild undersökningen ger; den har företagits bland omdömesgilla personer, som har stor vana, då det gäller att fylla i blanketter och vidsträckt erfarenhet på just de områden, som de tillfrågats om. För att stimulera lärarna till öppenhjärtiga svar, tillförsäkrades de anonymitet: namn behövde inte anges på blanketten, och när den besvarats sändes den i slutet kuvert direkt till utredningen. Frågeformuläret och den medföljande cirkulärskrivelsen återfinnes som bil. 1 och 2.

Vid undersökningar av detta slag kan man alltid ifrågasätta, om inte de uteblivna svaren procentuellt skulle kunnat fördela sig på ett helt annat sätt än de avlämnade och därmed gett en annan karaktär åt helhetsbilden

vid ett hundraprocentigt deltagande. Om svaren uteblivit på grund av att vederbörande haft en helt annan inställning till problemen än frågeformuläret gett möjligheter att uttrycka eller av rädsla för att kamrater eller överordnade skulle ogilla de åsikter, man framfört, är risken för att utslaget blivit missvisande större. Har man underlåtit att svara av andra orsaker, såsom bristande tid och intresse, blankettleda eller dylikt, torde risken för sådan missvisning vara mindre. Ett studium av frågeformuläret (bil. 1) torde visa, att dettas avfattning inte gärna kan ha hindrat någon från att uttrycka vilken mening och vilket önskemål som helst. Att någon skulle ha avhållits från att svara av rädsla för överordnade är alldeles uteslutet, enär deltagandet, som ovan sagts, var anonymt och konfidentiellt. Det behövde inte ens bli bekant, *om* vederbörande svarat eller underlåtit att svara, då formuläret pr post sändes direkt till utredningen i bilagt kuvert med tryckt adress. Av samma anledning är det uteslutet, att påtryckning från kamrater direkt kan ha påverkat de avgivna svaren i en eller annan riktning, en misstanke som även av andra anledningar torde vara helt utesluten, och för vilken ingen som helst grund yppat sig under granskningen av blanketterna.

En trolig orsak till uteblivet deltagande är frågeformulärets omfattning. Det gällde inte bara att anteckna vissa faktiska uppgifter utan än mera att ange önskemål och omdömen, som fordrade, att problemen genomtänktes, och de gångna årens händelser återkallades i minnet.

Slutligen kan det förmodas, att de, som inte svarat, inte heller haft någon deciderad uppfattning i de spörsmål, det varit fråga om, och följaktligen inte känt något starkare behov att ge uttryck åt en sådan. Men då hade troligen deras svar inte varit av den art, att de väsentligt avvikit från den helhetsbild, de övriga svaren gett. Å andra sidan kan man också förmoda, att en del av dem, som besvarat frågorna, gjort detta av bl. a. den anledningen, att de haft mera svårdisciplinerade klasser än de, som föredragit att lämna dem obesvarade. I vilken utsträckning detta kan ha förskjutit den allmänna tendensen i svaren är omöjligt att ange, men man bör räkna med det som en kvarstående felkälla.

För bedömandet av reliabiliteten kan det vara av intresse att jämföra några av provundersökningens siffror med huvudundersökningens. Provundersökningen kan på grund av den höga deltagarprocenten (82) betraktas som en intensivundersökning i en tätort. Visserligen korresponderar svaren i de båda undersökningarna endast på ett fåtal punkter, men en jämförelse mellan dessa ger vid handen, att god överensstämmelse råder, varom nedanstående uppställning ger närmare besked.

Uppgift	Provundersökningen	Huvudundersökningen
Frekvensen av störande prat (1) ...	87 %	88 %
Önskemål om mindre klasser (3) ...	79 %	70 %
Samklasser rekommenderas (5)	68 %	67 %
Agaförbudet har menligt inverkat på arbetsresultat och disciplin i fortsättningsskolan (8)	69 %	67 %
Deltagare från folk- och småskola	66 % och 34 %	60 % och 31 % (9 % ej uppg.)

I provundersökningen förekom ingen direkt fråga om agan, men bland korrektiva åtgärder mot störningar i klassrummet har i en del svar angivits även kroppsaga. Någon direkt jämförelse med procentsatsen för »Agan kvar» i storstäder (72 %) kan därför inte göras. Däremot torde de *52* % av deltagarna i provundersökningen, som bland åtgärderna medtagit även aga, kunna jämföras med de *56* % av huvudundersökningens deltagare, som anger, att aga ej kan undvaras.

Av de 4 258 deltagarna kommer 1 287 (30 %) från någon av städerna Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg eller Gävle. Denna grupp kallas i fortsättningen *storstäderna*. Från övriga städer kommer 708 (17 %). Här bör erinras om att denna grupp inrymmer bl. a. städerna Borås, Jönköping, Karlstad, Karlskrona och Sundsvall. Den kallas i det följande *övriga städer*. Slutligen kommer från *landsbygden* 2 248 eller 53 %. Inom de inspektionsområden, som kodifierats, fördelar sig deltagarna med 691 (16 %) i Värmland, 527 (13 %) i Stockholms- och Göteborgstrakten och 302 (7 %) i Medelpad.

1 331 småskollärare (31 %) och 2 569 folkskollärare (60 %) har deltagit, och 357 (9 %) har antingen tjänstgjort som bådadera eller glömt att fylla i uppgifterna. Övriga uppgifter om deltagarna framgår av nedanstående tabeller.

Tjänstgöringstidens längd.

Tjänstgjort i antal år	Ej uppgivit	0—10	11—20	21—30	31—40	över 40
Antal	21	647	1.070	1.539	923	53
Procent	0.5 %	15 %	25 %	36 %	22 %	1,5 %

Skolformer.

Skolform	Ej uppgivit	A	B1	B2	B3	C1	C2	D1	D2
Antal	605	2.148	717	562	102	60	5	55	4
Procent	14 %	51 %	17 %	13 %	2 %	2 %	—	1 %	—

Klasstyp.

Klasstyper:	Ej uppgivit	Flera typer	Goss-kl.	Flick-kl.	Sam-kl.	Hj-goss kl.	Hj-flick kl.	Hj-sam. kl.
	197 5 %	767 18 %	157 4 %	68 2 %	2.955 69 %	8 —	4 —	100 2 %

Barnantal i nuvarande klass.

Antal barn:	Ej uppgivit	0—10	11—15	16—20	21—25	26—30	31—35	36—40	över 40
	48 1 %	225 5 %	575 14 %	837 20 %	1.108 26 %	852 20 %	522 12 %	89 2 %	2 —

I 2 877 fall anges skolan vara belägen i tätort (68 %) och i 1 324 fall (31 %) i glest befolkat område. I 57 fall saknas uppgift härom.

Störningar i klassrummet.

En avdelning i frågeformuläret gällde de störningar av ordningen i klassen, som försvårar undervisningen (1). Siffrorna inom parentes här och i det följande hänvisar till frågornas nummer i blanketten. Till ledning för deltagarna hade i blanketten räknats upp de vanligaste störningarna, sammanställda på grundval av provundersökningens material. Syftet med uppräkningen var också att bidraga till att uppgifterna hölls samlade i vissa huvudgrupper. Deltagarna uppmanades vidare att ange störningarna efter deras frekvens, genom att på första raden skriva den oftast förekommande, på andra den därnäst förekommande o. s. v. Samma instruktion gäller genomgående för de frågor, som skall besvaras med uppräkningar. Hur svaren på denna fråga utfaller, är mycket beroende av lärarens personliga omdöme. Den subjektivitet, om vilken i inledningen till detta kapitel redan talats, kan därför misstänkas göra sig gällande här mera än i de följande frågorna. Den torde dock mest komma till uttryck i den inbördes ordningen mellan störningarna på varje blankett, enär tillfälligheter kunnat spela in, då det gällt att ange dem efter deras förekomst. Det stora antalet svar verkar emellertid utjämnande i så hög grad, att de nämnda invändningarna kan förbises.

Undervisningen i klassen besväras ojämförligt mest av barnens störande prat och därmed jämförliga uttryck för dålig arbetsdisciplin. Inte mindre än 3 763 eller 88 % av deltagarna anger denna orsak. Det är en allmänt känd företeelse, som här fått siffermässig bekräftelse, och att det är fråga om en störning, som allvarligt saboterar undervisningen både direkt och indirekt genom tidsödande korrektioner, torde framgå av enstämmigheten ifråga om svaren. Allmän lättja, för sen ankomst, slarv med ålagda uppgifter och i

andra former har sammanförts till en störningsgrupp, som uppgivits av 66 % av deltagarna. Den störning, som kommer närmast de båda nu nämnda, är ohörsamhet, som anges av nära 60 %. Bland övriga redovisade störningar må nämnas nonchalans och uppstudsighet, upprepad glömska av läroböcker och nödvändig materiell, ej fullgjorda hemuppgifter, översitteri mot kamrater, olämpligt uppträdande på skolvägen eller under rasterna. Tillsammans torde dessa uppgifter ge en ganska tillförlitlig bild av de besvärligheter, som försvårar undervisningsarbetet, och en god bakgrund åt de åtgärder, som redovisas i samma fråga.

Beträffande dessa åtgärder hade inga ledfrågor givits, men de samlar sig ändå i vissa grupper, som varit lätta att sammanföra och rubricera. Den vanligaste åtgärden är tillsägelse eller enskilt samtal, som anges av 3 754 eller 88 % av de i undersökningen deltagande lärarna. Den tar sig olika uttryck, såsom direkt tillsägelse, i många fall stegrad till ett samtal mellan fyra ögon, eller de skiftande sätt att påkalla uppmärksamhet och avbryta störningen, som den erfarne läraren så småningom funnit lämpliga. Den därnäst vanliga åtgärden är, att läraren sätter sig i förbindelse med hemmet, antingen muntligen eller medelst anteckning i anmärkningsbok, och i svårare fall att han remitterar fallet till de institutioner, som stått honom till buds, överlärare, skolråd, barnavårdsnämnd, rådgivningscentral. Det är här tydligen fråga om upprepat besvärliga elever, hos vilka orsakerna till det störande uppträdandet ligger utom räckhåll för läraren i skolan eller är av så allvarlig art, att det tarvar mera omfattande utredningar och undersökningar. För elever av denna typ redogöres senare. Nästan lika vanlig är den positiva åtgärden, att den störande distraheras genom att ges extra uppgifter, så att han har ständig sysselsättning, i många fall kombinerat med platsbyte i klassrummet eller annan liknande åtgärd. I övriga fall av tillfällig karaktär redovisas en rad korrektioner med skiftande frekvens i användningen: poängtävlan, förtroendeuppdrag, utvisning ur klassrummet, eftersittning, förbud att deltaga i nöjesbetonad sysselsättning etc. Sist bland åtgärderna anges i förekommande fall, att läraren tillgripit aga. I vilken utsträckning denna alltfort användes, ger undersökningen intet besked om, eftersom de redovisade fallen är fördelade på lärarens hela tjänstetid, som i medeltal är mellan 20 och 25 år, och uppgiften ofta kompletteras med detaljupplysningar såsom »2 gånger på 27 år», »1 gång på 30 år», »ytterst sällsynt», etc. 13 % av deltagarna har vid något sådant tillfälle agat med ris eller rotting. Räknar man till aga all kroppslig beröring i bestraffande syfte, blir procenten 39.

Klasstorleken.

Klasstorleken är en faktor, som tillmätes den största betydelse, då det gäller skolarbetet och skoldisciplinen och nämnes ofta i diskussionen kring

dessa spörsmål. I syfte att såvitt möjligt klarlägga klasstorlekens inverkan på disciplinen har utredningen ställt en del frågor till lärarna och även bearbetat vissa delar av materialet för samma ändamål. På en direkt fråga, om de redovisade störningarna anses vara besvärligare att komma tillrätta med i en stor än en liten klass, svarar 3 740 (88 %) ja, 178 (4 %) nej, under det att 340 (8 %) lämnat frågan obesvarad. (2).

Bland de önskemål om disciplinunderlättande åtgärder, som deltagarna beretts tillfälle angiva (3), kommer önskemålet om mindre klasser främst. I en annan fråga (7) hade spörsmålet ställts så, att lärarna fick ange ett enda önskemål, som av dem ansågs vara angelägnare än alla andra, då det gällde att minska konfliktanledningarna och underlätta arbetet i klassen. Även här anges minskat antal barn i läraravdelningarna som det viktigaste med 1 545 av 2 699 avgivna svar (57 %). Det önskemål, som i denna fråga kommer närmast, nämligen förflyttning av mycket störande elev från klassen, samlar 443 svar (16 %). De resterande 711 svaren fördelar sig på återstående 7 önskemålsgrupper: Bättre skolor och materiell och ingen duplikation, genomfört klasslärarsystem, bättre hjälp av hem och överordnade, färre klasser i flerklassiga avdelningar, mindre jäkt i skolarbetet, psykologisk undersökning med lärarens hjälp, mindre sensation kring nya undervisnings- och uppfostringsmetoder.

Att önskemålen om små klasser framsprungit ur aktuella förhållanden eller tidigare erfarenheter och har sin grund i besvärligheter, som direkt framkallas av stora klassavdelningar, belyses av nedanstående sammanställning. (Svaren på frågorna 3 och 7 sorterade mot antalet barn i nuvarande klass).

Antal barn i nuv. klass:	0–10[1])	11–15	16–20	21–25	26–30	31–35	36–40
Antal lärare i % av gruppens storlek, som önskar minskning av barnantalet.	24 %	31 %	34 %	47 %	58 %	70 %	70 %

Den procentuella stegringen av önskemålet om mindre klasser allteftersom det aktuella antalet barn stiger, ger belägg för att önskningarna har ett faktiskt underlag och inte endast är resultatet av stundens ingivelse.

Då det gäller disciplinen i klassrummet, kan det förmodas, att de strängare åtgärderna för dess upprätthållande, främst kroppsagan, tillgripes i större utsträckning i stora klasser än i små. Nedanstående diagram ger härom besked. Det har sammanställts på grundval av uppgifterna om antalet

[1] Önskemålet om mindre klasser från lärare, som i sin nuvarande avdelning har 10 barn eller därunder, förefaller egendomligt, men torde bero på att uppgiftslämnarna har tidigare erfarenheter av större klasser och velat vittna om den lättnad det minskade barnantalet berett dem ifråga om elevernas uppfostran. Läraravdelningar med detta låga barnantal torde förekomma endast temporärt.

barn i nuvarande klass och om förekomsten av aga som åtgärd mot störningar i klassrummet (1). Mot denna sammanställning kan göras den invändningen, att de båda faktorerna inte har något direkt samband, eftersom barnantalet är det, som lärarna uppgivit sig ha i sin nuvarande klass, under det att agan hänför sig till lärarens hela tjänstetid. Emellertid kan det anses sannolikt, att deltagarna i sina svar starkt influerats av de aktuella förhållanden, under vilka de arbetade, då blanketten ifylldes, och att antalet barn i klasserna inom skoldistriktet är tämligen konstant. I begreppet aga innefattas här all kroppslig beröring i bestraffande syfte.

Utdelad aga i procent av antalet deltagare i barnantalsgruppen.

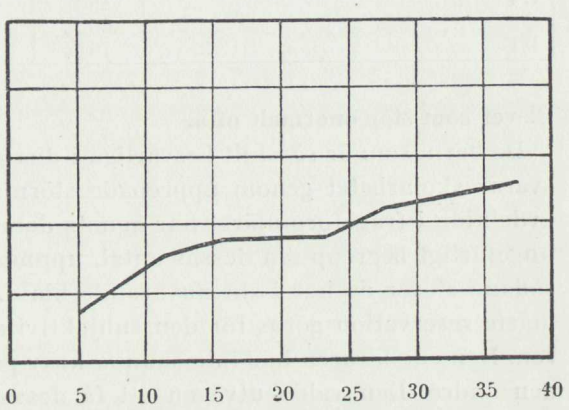

Lärarnas inställning till frågan, om agan bör förbjudas eller fortfarande skall vara tillåten, är givetvis beroende av många faktorer, men påverkas bl. a. också av de disciplinära svårigheter de har att reda upp. Klasstorlekens inverkan på dessa svårigheter och därmed på önskemålen om agan framgår av nedanstående diagram. I detta sammanställes antalet barn i nuvarande klass med det procentuella antalet lärare inom varje antalsgrupp, som önskar, att agan förbjudes resp. bibehålles. (22, 23).

Önskemål:

Agan bort ———

Agan kvar .....

i procent av antalet deltagare i barnantalsgruppen.

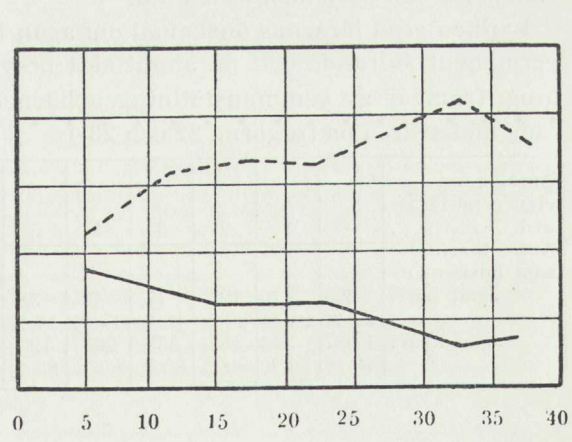

I syfte att få en grund för exakta förslag till maximiantalet barn pr läraravdelning har utredningen tillfrågat deltagarna om deras uppfattning om det ideala antalet barn i de olika skolformernas läraravdelningar. Svaren har här nedan sammanställts i en tabell. (2).

Procenten är beräknad på det antal deltagare, som besvarat frågan.

Skolform	Barnantalet i läraravdelningen bör vara högst:				
	10	15	20	25	30
A	1 %	9 %	52 %	35 %	3 %
B 1	3 %	23 %	57 %	16 %	1 %
B 2	4 %	30 %	54 %	12 %	—
B 3	8 %	59 %	32 %	1 %	—
C 1	19 %	48 %	14 %	19 %	—
C 2	50 %	25 %	25 %	—	—
D 1	16 %	72 %	12 %	—	—

Elever som stör onormalt ofta.

De barn, som är särskilt besvärliga i disciplinärt avseende, är de som försvårar skolarbetet genom upprepade störningar av olika slag. En särskild avdelning i frågeformuläret har ägnats dem (4). För att ge utredningen ett ungefärligt begrepp om dessas antal, uppmanades lärarna ange, hur många sådana elever de har i sin nuvarande klass. Även ifråga om denna uppgift måste reservation göras för den subjektivitet, som kan tänkas vidlåda svaren. Den ene läraren har inte samma krav på uppträdande och ordning som den andre. Den valda utvägen att få dessa barn redovisade är emellertid den enda, som utredningen kunnat använda sig av. När det gäller att praktiskt genomföra eventuella åtgärder mot elever av detta slag, t. ex. förflyttning till annan skola eller uppsamlingsklass, måste man ju också i stort sett lita till samma bedömningsgrunder.

Sammanlagt uppges 8 274 besvärliga barn eller i medeltal 2 pr läraravdelning. I detta medeltal döljer sig givetvis många klasser utan barn av denna typ och många med långt flera. I storstäder är medeltalet 2,7, i övriga städer 2,3 och på landsbygden 1,3.

I vilken grad lärarnas önskemål om agan kan ha influerats av hur många permanent störande och på annat sätt besvärliga barn de har i sin avdelning, framgår av sammanställningen härnedan. (Svaren på fråga 4 sorterade mot svaren på frågorna 22 och 23.)

Antal besv. elever pr läraravd.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Varje lärare har i medeltal haft:
Antal lärare, som önskar											
agan bort:	399	110	124	77	42	38	12	10	4	9	1,5 elever
	27 %	24 %	20 %	18 %	17 %	17 %	11 %	20 %	9 %	8 %	
agan kvar:	1 087	346	482	358	203	190	94	41	41	108	2,1 elever
	73 %	76 %	80 %	82 %	83 %	83 %	89 %	80 %	91 %	92 %	

Differensen mellan medeltalen är statistiskt signifikant.

Ett nära till hands liggande önskemål om sådana oupphörligt störande elever är att få dem förflyttade från klassen. Ofta kan störningarna bero på att eleven inte trivs i klassen och skulle må väl av miljöbyte. Läraren skulle också känna lättnad, eftersom han troligen tröttnat på de oupphörliga ingripandena. På fråga om förflyttning till annan skola svarar 1 279 ja och 1 362 nej. På fråga om förflyttning till särskilt inrättad uppsamlingsklass svarar 1 876 ja och 1 040 nej. Fördelas dessa svar på storstäder, övriga städer och landsbygd med svarsprocenten uträknad på hela antalet i undersökningen deltagande lärare, fås nedanstående tabell.

	Storstäder		Övriga städer		Landsbygd	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej
Förflyttning till annan skola:	39 %	34 %	29 %	37 %	26 %	29 %
» » uppsaml.-klass:	50 %	30 %	51 %	25 %	38 %	21 %

Som synes finns endast i storstäderna en svag majoritet för flyttning till annan skola. Detta torde sammanhänga med att en sådan åtgärd är relativt lätt att åstadkomma i en tätort, under det att landsbygdens lärare inför detta önskemål troligen beaktat de organisatoriska svårigheterna.

De, som nekande besvarat frågan om förflyttning, anmodades framlägga sina skäl härför. Beträffande förflyttning till *annan skola* förmodas, att det enda troliga resultatet skulle bli, att den mottagande klassen finge samma besvärligheter att dragas med som den avlämnande. Lärare, som lämnade ifrån sig en besvärlig elev till annan klass, skulle få sken av att vara mindre lämplig som uppfostrare, under det att den mottagande i många fall skulle frestas att negligera besvärligheterna och därigenom framstå i gynnsam dager såsom en, som klarat av vad en annan misslyckats med. Det befaras också, att barn och föräldrar skulle känna sig utpekade. Som främsta skäl mot *uppsamlingsklasserna* anges det olämpliga i att sammanföra barn av denna typ. Elever med god arbets- och uppförandedisciplin bör få tillfälle att påverka de i det fallet sämre lottade och hjälpa till med deras uppfostran. Därnäst anges, att åtgärden troligen inte komme att ha önskad effekt på de förflyttade. För landsbygdens del framhålles, att åtgärden där oftast skulle betyda, att barnet skildes från hemmet och inackorderades på annan ort. Båda förfaringssätten skulle äventyra den uppfostran till sammanlevnad i en gemenskap, som skolan bör medverka till, och som bör bestå i att även besvärliga elever får vänja sig vid att taga hänsyn till för sammanlevnad nödvändiga regler och inte i att problemet skjutes undan till det senare utträdet i livet, då byte av miljö och arbetskamrater ofta är uteslutet.

För att så uttömmande som möjligt få frågan om de besvärliga barnen utredd, har utredningen tillfrågat deltagarna om vilka ytterligare åtgärder, som kunde vara önskvärda, och som med nuvarande stadganden och anordningar icke kan tillgripas i önskvärd utsträckning. Bland svaren intar önskemålet om omedelbar avstängning för viss tid från skolan främsta rummet, i många fall kompletterat med möjlighet att under skoltid skicka den störande till arbetsstuga för att på så sätt åstadkomma avspänning för båda parter och miljöförändring för eleven utan att en mera stadigvarande förflyttning behöver tillgripas. Vidare nämnes i ett litet antal svar det lämpliga i att inrätta s. k. disciplinråd bestående av föräldrar och lärare, som snabbt skulle kunna besluta om nödvändiga åtgärder. Att intellektuellt undermåliga barn ofta också är störande just på grund av svårigheterna för dem att anamma normalklassernas kursmoment kommer till synes i många svar från landsbygdens lärare, som önskar, att hjälp- och andra specialklasser i större utsträckning där inrättas, och att tillfälle gives till extra undervisning och individuell hjälp på eftermiddagarna åt sådana barn. Slutligen efterlyses skolpsykologer eller andra möjligheter till psykologisk undersökning.

Samklasser eller icke.

Frågan om sam- eller särundervisning av flickor och gossar diskuteras ofta i samband med skolans uppfostrings- och disciplinproblem. I blanketten tillfrågas deltagarna om sina erfarenheter härvidlag (5). Ur *uppfostringssynpunkt* sätter 2 516 samklassen främst och 342 den odelade klassen Ur *disciplinsynpunkt* är inte utslaget fullt så markerat, med 1 811 för samklassen och 892 för goss- eller flickklass. Här kan erinras om det förut redovisade förhållandet, att 225 av de tillfrågade uppgivit sig ha erfarenheter endast från goss- och flickklasser, 3 822 från enbart samklasser och 767 från bådadera. I dessa siffror återspeglar sig den stora överlägsenheten ifråga om samklassernas antal inom den svenska folkskolan. En sammanställning av antalet störningsarter (1) i de olika klasstyperna i procentuellt förhållande till antalet deltagare inom varje klasstypsgrupp ger besked om att det största antalet förekommer i gossklasserna, där antalet kulminerar med 6, det minsta i samklasserna med 3. I flickklasserna är motsvarande antal 4.

Uppförande- och ordningsbetyget.

Ett korrektionsmedel, som diskuterades i samband med skolkommissionens förslag till ändring av § 29 i Folkskolestadgan, är uppförande- och ordningsbetygen. På fråga om dessa betyg kan anses ha värde som korrige-

rande medel, svarar 1 681 (39 %) ja och 1 313 (31 %) nej. 1 264 (30 %) har lämnat frågan obesvarad (6). Uppgifterna gäller terminsbetyget, ej avgångsbetyget. Ifråga om förseelser, som begåtts utanför skolan och på elevs fritid, råder bland lärarna villrådighet om, huruvida uppförandebetyget bör påverkas därav. Somliga anser nämligen, att sådan förseelse bör behandlas likadant som disciplinfallen i skolan, eftersom uppfostran bör vara odelbar och konsekvent, under det att andra menar, att sådana saker inte angår skolan och dess målsmän. Siffermässigt uttryckes uppfattningen så, att frågan om uppförandebetyget i detta fall bör sänkas av 2 405 (57 %) besvaras med ja och av 1 412 (33 %) med nej. 441 (10 %) har inte svarat (18). En annan fråga gällde, huruvida sådana förseelser omedelbart borde bestraffas i skolan (17). Här svarar 942 (22 %) ja och 2 983 (70 %) nej, under det att 333 (8 %) inte svarat. Någon motivering begärdes inte i huvudundersökningen, men i provundersökningen, där skäl kunde anges beträffande den sista frågan, anfördes att de felande inte borde bestraffas på två ställen.

Störningarnas ökning. Orsakerna.

Att de här ovan ur olika synpunkter redovisade störningarna i klassrummet under senare år ökat, torde vara en allmän uppfattning bland lärare med längre erfarenhet. Det framgår också av svaren på en direkt fråga (10), enligt vilka 61 % anser, att de ökat, 6 % att de minskat och 11 % att de inte undergått någon förändring. 22 % har lämnat frågan obesvarad. De, som svarat att störningarna ökat, har uppmanats ange de supponerade orsakerna, och här har 2 582 svar lämnats. 2 212 (86 % av dem som svarat) anser, att det beror på den försämrade uppfostran i hemmen. Denna förmodas i sin tur ha orsakats bl. a. av att nu för tiden båda föräldrarna ofta har förvärvsarbete, att hemmens auktoritet är undergrävd, att barnrikehusen i vissa tätorter uppammar flockmentaliteten hos barnen och därigenom bidrager till att försvåra uppfostran i hemmen, och att trångboddheten i andra fall bidrager. Pratsamheten och oförmågan till koncentration och uppmärksamhet, då läraren instruerar och berättar, återföres ofta på radion, en förklaringsgrund, som ifråga om frekvens kommer näst den försämrade hemuppfostran. Man menar, att i en del hem familjemedlemmarna av ren oföretagsamhet låter radioapparaten ständigt vara påkopplad, och att detta bidrager till att avtrubba förmågan att över huvud taget lyssna. En del av deltagarna tillskriver slutligen störningarna barnens splittring på olika intressen utanför skolan, filmen, föreningslivet, veckopressen etc. Dessa är givetvis inte direkta orsaker utan bidrager mera i allmänhet till att intresset för skolarbetet splittras upp på andra ting.

Den offentliga diskussionen i uppfostringsfrågor.

Den upplysningsverksamhet, som via press och radio bedrives i uppfostringsfrågor, anges också som bidragande orsak till de ökade störningarna genom barnens försämrade hemuppfostran. Sambandet menas bestå i att denna upplysningsverksamhet varit extremt radikal i många fall, att den uttryckes med termer, som för flertalet läsare och lyssnare är obegripliga och bidrager till att det hela missförstås, samt att dess utövare inte haft den kontakt med verkligheten, som man haft rätt att vänta. En direkt fråga om den effekt av denna verksamhet, som kunnat observeras (24), har besvarats av 3 663 (86 %). 52 % av hela antalet deltagare anser, att inverkan varit dålig, 27 % att ingen inverkan kunnat spåras, och 7 % att den varit god. 14 % har lämnat frågan obesvarad.

Nedanstående tabeller belyser de här berörda frågorna ytterligare och anger skillnaden i bedömningen i städer och på landsbygd.

Ökning eller minskning av störningarna.

Störningarna har	Storstäder	Övriga
Ökat	78 %	53 %
Minskat	1 %	8 %
Är oförändrade	6 %	14 %

Orsaker till ökningen.

	Storstäder	Övriga
Försämrad hemuppfostran	85 %	86 %
Upplysningen i uppfostringsfrågor	35 %	16 %
Radion	31 %	29 %
Andra intressen	22 %	23 %
Tidsandan, kriget etc.	18 %	19 %

Inverkan av den offentliga diskussionen i uppfostringsfrågor.

	Storstäder	Övriga städer	Landsbygd
God inverkan	4 %	5 %	7 %
Dålig inverkan	70 %	62 %	40 %
Ingen inverkan	14 %	19 %	38 %

Allvarligare förseelser.

En särskild avdelning i frågeformuläret har ägnats de allvarligare förseelser, som visserligen inte direkt stör skolarbetet, men som läraren ur uppfostringssynpunkt måste beivra och reda ut, samt de vidtagna åtgärderna och övriga omständigheter. För överblickens skull och för att underlätta kodifieringen ansåg utredningen det nödvändigt, att förseelserna sammanfördes under ett rimligt antal lämpliga rubriker. Fördenskull gavs i instruktionen några exempel på de oftast förekommande allvarligare förseelserna bland skolbarn. Exemplen hade hämtats ur *Ungdomsvårdskommitténs betänkande I* (SOU 1944: 30). (12).

82 % av storstädernas uppgiftslämnare har angett minst en förseelse; motsvarande siffra är för övriga städer 76 % och för landsbygden 61 %.

Räknar man med sammanlagda antalet svar, har 70 % (2 965 lärare) lämnat uppgift om minst en förseelse, under det att 30 % (1 293 lärare) lämnat de anvisade kolumnerna blanka och får antagas inte ha haft att göra med förseelser av detta slag. Stöld och snatteri är den oftast förekommande förseelsen med 73 % av antalet avgivna svar, närmast följd av olydnad och trots. Skolk är den ifråga om antal tredje i ordningen, och därefter följer skadegörelse, allmän vanart, grymhet (mot djur och människor), sexuell vanart och ligabildning.

En sammanställning av förseelserna fördelade på storstäder, övriga städer och landsbygd har nedanstående utseende. Siffrorna anger det antal lärare, som redovisat fall av ett eller flera slag, i procent av alla till gruppen hörande deltagare, således även dem, som inte uppgivit några förseelser.

	Storstäder	Övriga städer	Landsbygd
Stöld	65 %	59 %	41 %
Skolk	56 %	46 %	22 %
Olydnad och trots	44 %	45 %	31 %
Skadegörelse	36 %	35 %	25 %
Allmän vanart	27 %	22 %	17 %
Grymhet	19 %	19 %	13 %
Sexuell vanart	17 %	14 %	11 %
Ligabildning	10 %	9 %	3 %

Av åtgärderna är samtal (förmaningar, förhör, tillrättavisning) och förbindelse med hemmet de vanligaste jämte anmälan till de institutioner, som stått till buds, såsom överlärare, skolstyrelse, barnavårdsnämnd, rådgivningscentral. Sådana korrektioner som att ersätta stulet eller skadat, att be om ursäkt för ofog, att läsa igen skolkad tid eller liknande, anges också bland vidtagna åtgärder, liksom uppgifter, som väcker ansvarskänsla: fritidssysselsättning, ideella föreningar, socialpatruller. Aga, i vilken här inbegripes all kroppslig beröring i bestraffande syfte, förekommer också, dock huvudsakligen bland de fall, som vid bearbetningen överförts till denna avdelning från klassrumsstörningarna (1), eftersom de till arten egentligen hör hit, men till graden är lindriga och enkla att korrigera. (Se f. ö. sid. 46.)

Barnavårdsnämnder, rådgivningscentraler.

De institutioner, till vilka lärarna närmast kan för ytterligare åtgärder remittera svårare fall av ovan angiven art, är barnavårdsnämnder och rådgivningscentraler. De senare står dock till buds i mycket ringa utsträckning tills vidare, och finnes så gott som uteslutande i vissa storstäder. I syfte att utröna, i vilken utsträckning dessa institutioner begagnas, och hur deras ingripande från lärarnas synpunkt ter sig, har en avdelning i blanketten (13) ägnats åt uppgifter om det antal fall varje lärare kunnat dra sig till minnes att han remitterat dit, och i hur många fall åtgärd vidtagits, som haft god, mindre god eller ingen effekt.

Hela antalet till *barnavårdsnämnd* anmälda fall är 2 373, av vilka 2 000 eller 84 % tagits upp till behandling av nämnden. I 1 085 av dessa fall eller 54 % av de behandlade, anges åtgärderna ha haft god effekt och i 591 eller 30 % mindre god eller ingen. 324 fall eller 16 % har av olika anledningar inte bedömts: barnen har slutat skolan, innan resultat visat sig, hänvisats till skyddsuppfostran eller på annat sätt undandragits lärarens bedömande.

Till *rådgivningscentralerna* har 1 746 fall remitterats, och åtgärder har vidtagits i 1 183 fall eller 68 %. Behandlingen har haft god effekt i 674 fall eller 57 % av de behandlade och mindre god eller ingen i 439 fall eller 37 %. 70 fall (6 %) har icke redovisats vad beträffar resultatet.

Som förut nämnts finns rådgivningscentraler eller rådgivningsbyråer huvudsakligen i storstäderna. I ett av de undersökta områdena finns emellertid en sådan, avsedd även för landsbygdsdistrikten, nämligen i Karlstad. Till denna har anmälts 150 fall, och av dessa har 101 eller 67 % behandlats. Av de behandlade fallen har effekten varit god till 36 %, mindre god eller ingen till 41 % och icke angivits till 23 %.

För att utröna eventuella olikheter mellan storstäder, övriga städer och landsbygd, då det gäller barnavårdsnämnderna, har nedanstående sammanställning gjorts. Siffrorna inom parentes anger medeltal anmälda barn pr i undersökningen deltagande lärare inom varje grupp.

	Storstäder		Övriga städer		Landsbygd	
Anmälda fall	1 162	(0.9)	465	(0.65)	738	(0.85)
Antal fall då åtgärder vidtagits	954	82 %	399	86 %	637	86 %
Effekten god	458	48 %	221	56 %	403	63 %
Effekten mindre god eller ingen	304	32 %	101	25 %	184	29 %
Effekten ej redovisad	192	20 %	77	19 %	50	8 %

En stor del av de tillfrågade lärarna har på särskild plats på blanketten redogjort för något eller några av de fall, som anmälts till barnavårdsnämnd eller rådgivningscentral (14). Ibland har redogörelserna varit så omfattande, att bilagor medsänts. I allmänhet anses, att fallen icke behandlas tillräckligt snabbt, varigenom den anmälde eleven hinner begå ytterligare förseelser, ofta av allt svårare art, och framförallt ogynnsamt påverka skol- och umgängeskamrater. Några exempel på redogörelser för fall av olika art och med växlande effekt återges här nedan.

Barnavårdsnämnd. »En pojke har efter upprepade stölder, förfalskning av föräldrarnas namn o. d. anmälts till barnavårdsnämnd, omedelbart genom denna överförts till skyddshem och vistats där ett år. Han iakttog där fullgott uppförande, och har även sedan skött sig väl.»

»En pojke: trots, olydnad, översitteri mot kamrater. Barnavårdsnämnden kontakt med fosterföräldrarna, som varit för släpphänta. Hot om annat fosterhem. Bättre förhållanden sedan, men icke fullt tillfredsställande.»

»1. — — —.

2. En pojke, 9 år, från ett uruselt hem, som inte hade de mest elementära begrepp om rätt och orätt, ville jag ha skild från hemmet för att kunna få folk av honom. Lyckades ej, då han inte gjort något direkt straffbart, var svaret från barnavårdsnämnden. Vid 14 år var han klar för uppfostringsanstalt.»

»En pojke, som stulit, skolkat och visat grymhet mot djur, blev anmäld för barnavårdsnämnden, men åtgärden bestod endast i att nämndens varning upplästes för pojken.»

»En gosse, som jag hade i klassen för flera år sen, deltog i överfall på en skolflicka. Anmäldes till barnavårdsnämnden och togs genast från skolan. — En tråkig pojke med sadistiska tendenser, som jag nu har i klassen, har rådgivningsbyrån velat flytta till landet, men då föräldrarna satt sig emot, har intet gjorts.»

»Anmälde en flicka i 8:e klass. Mycket dåligt hem, flickan mycket erotisk, stal, var lat och vistades mycket på gatan. Efter upprepade framställningar till barnavårdsnämnden ringde jag och bad dem om möjligt ordna med ett hem för flickan, innan hon slutade skolan. Fick då svaret: 'Fröken kan väl ta det lugnt, nu när skolan snart är slut'.»

»En gosse hade deltagit i en stöldliga. Han tillhörde min klass, och jag blev av barnavårdsnämnden uppmanad att yttra mig. Jag tillrådde skiljande från hemmet och placering på anstalt med motivering, att hemmet var mycket dåligt och gossen av ledartyp, som borde förhindras att sprida sitt dåliga inflytande. Nämnden nöjde sig med att ställa honom under övervakning. Han blev en typisk ligaledare och hann dra flera lättledda kamrater in i tråkigheter, innan han äntligen efter nya bravader blev internerad, strax efter det att han slutat skolan. Här skulle nämnden genom ett mera resolut ingripande på tidigt stadium kunnat rädda flera svaga gossar från att lockas till brottsliga handlingar och samtidigt på ett väsentligt sätt undanskaffa disciplinära svårigheter i min klass.»

»Fall anmält till barnavårdsnämnden. Pojken var vanartig, uppstudsig, visade psykopatiska drag med sadistiska tendenser. Störde skolarbetet i hög grad. Underteckнad anmälde fallet till skolstyrelsen, som remitterade det till barnavårdsnämnden. Efter endast c:a 10 minuters samtal med pojken samt testning var rådgivningscentralens läkare på det klara med att pojken borde flyttas från klassen men behållas i hemmet. Så skedde.

Jag hade emellertid framhållit för barnavårdsnämnden, att pojken borde avlägsnas hemifrån, men om möjligt intagas på psykopathem, *ej* skyddshem. Detta tilldrog sig för 2 år sedan. Just i dagarna har föräldrarna själva anhållit, att pojken ska intagas på skyddshem, då de ej ha någon hand med honom. Man kan här göra den reflexionen, att barnavårdsnämnden borde ha tagit fasta på mina påpekanden. Vidare att läkaren borde ha studerat fallet mera ingående än vad som skedde.»

Rådgivningscentral. »10-årig psykopat. Stal något varje dag. Sov ute flera nätter i rad, rymde från hemmet ett otal gånger, men kom oftast i skolan på bestämd tid. Extremt orolig och talade aldrig sanning utom av misstag, men med stor talang att ta folk. Behandling på rådgivningsbyrå utan synbart resultat. Barnavårdsnämnden skilde pojken från hemmet och placerade honom för tre år på uppfostringsanstalt. Relativt gott resultat.»

»En elev visade trots, grymhet mot djur och kamrater, var oregerlig i hemmet, ville rymma eller taga livet av sig (4 kl). Rådgivningscentralen konstaterade en för tidig pubertet, medicinsk behandling med lugnande medel, kontroll på sjukhuset. Eleven är nu (5 kl) bra.»

»Jag fick vid början av en hösttermin en gosse i klassen, som uppträdde mycket egendomligt och störande och aldrig utförde sina uppgifter ordentligt. Vände mig till rådgivningsbyrå för att få läkares råd om hur han borde behandlas, om man kunde fordra något av honom eller borde möta honom med ständigt överseende, samt om och hur han skulle kunna inordnas i normala barns arbetsgemenskap. Fick efter c:a 6 månader skriftligt svar, att gossen trivdes i min klass, varför ingen åtgärd vidtagits. Jag hade alltså fått arbeta med gossen ett halvt år utan att få det begärda rådet. Senare vände jag mig åter till rådgivningsbyrån, då jag kommit underfund med stora brister i gossens hemförhållanden. Genom rådgivningsbyråns försorg flyttades gossen till barnavårdsnämndens skolkoloni. Men jag hade en känsla av att rådgivningsbyrån handlade enligt mitt råd i stället för att ge mig råd, vilket minskade den trygghetskänsla det kan ge en lärare att ha psykologisk expertis att tillgå i svåra fall.»

På fråga om, vilka anordningar, som skulle kunna tänkas påskynda handläggningen i barnavårdsnämnderna, nämnes kuratorer, vilket praktiserats bl. a. i Göteborg, där kuratorn är en i överläraredistriktet anställd folkskollärare. Vidare föreslås, att klassläraren skall vara föredragande, då fallet behandlas i nämnden, att disciplinnämnder inrättas, bestående av representanter för föräldrar och lärare. I en del fall förordas, att barnet skiljes från klassen, tills fallet är utrett, att nämnderna ålägges att omedelbart behandla alla fall, att deras mottagningstid utsträckes, att skriverierna kring de anmälda fallen minskas till förmån för praktiskt handlande, att barnavårdsnämndens ledamöter utväljes med större omsorg och att deras antal utökas (15, 16).

Hemmen och skolan.

I den avdelning av blanketten, som behandlar hemmens förhållande till skolan (9), undersökes i ett par frågor föräldrarnas inställning till skolans fostrande uppgifter. Att den uppfostran barnen får i hemmet har ett direkt och starkt samband med deras uppträdande i skolan på olika sätt, framgår av svaren på den direkta frågan därom, som av 3 354 deltagare (79 %) besvaras jakande och av 23 nekande. Beträffande hemmens inställning vid direkt hänvändelse om samarbete i disciplinära fall anser 27 % att hemmen stödjer skolan, under det att 52 % har motsatt uppfattning. 21 % har inte besvarat frågan. Den uppfattning, som här dokumenteras, stämmer inte riktigt med vad man i allmänhet ansett vara fallet, nämligen att föräldrarna nu för tiden har en övervägande positiv inställning till skolans uppgifter. Detta kan dels bero på att denna positiva inställning överskattats, dels också på att föräldrarnas goda vilja visserligen finns, men att möjligheter att genomföra den i många fall saknas. Detta förhållande har inte kunnat komma fram, som frågan är formulerad. Säkerligen ligger också en av orsakerna till utfallet däri, att hänvändelser inte behövt göras till hemmen beträffande det stora flertalet av folkskolans barn, och värdet av denna stora grupps positiva inställning och villighet till medverkan har således

inte bedömts. Att skillnaden i uppfattning beträffande denna sak i storstäder och övriga områden är mycket obetydlig framgår av nedanstående översikt.

	Storstäder		Övriga områden	
	Ja	Nej	Ja	Nej
Uppfostran i hemmen har samband med uppförandet i skolan	85 %	1 %	76 %	0,5 %
Hemmen stöder vid direkt hänvändelse i disciplinära fall	29 %	54 %	26 %	50 %

Överordnades stöd i disciplinfrågor.

På frågan om hur överordnade av olika kategorier, överlärare, inspektör, skolstyrelse, stödjer lärarna, då det gäller i disciplinära fall vidtagna åtgärder, har 3 254 svarat. (19). Av dem anger 86 %, att de stödjas av alla överordnade, under det att endast 11 % lämnat nekande svar. Återstoden, 3 %, utgöres av nekande svar beträffande någon av kategorierna överlärare och skolstyrelse. På olika områden fördelar sig svaren enligt uppställningen här nedan.

	Storstäder	Övriga städer	Landsbygd
Ja för alla kategorier	76 %	87 %	91 %
Nej för alla kategorier	19 %	10 %	6 %

Procentsatsen, som även här gäller ja och nej i förhållande till antalet avgivna svar, är för övriga kombinationer så liten, att den i denna redovisning kan utelämnas.

En del av de nekande svaren har kommenterats, och därvid framhålles som motiv för otillräckligt eller uteblivet stöd, att »alla är rädda för alla», och att politik får betyda för mycket vid tillsättningen av överordnade av olika slag, vilket anses inskränka möjligheterna att ingripa, då det gäller disciplinära fall.

De positiva svaren på denna fråga pekar på en god överensstämmelse mellan skolans lärare och skolans lokala myndigheter i uppfattningen om skoldisciplinens mål och medel.

Skolhuset.

Skolhusets storlek, planläggning och inredning är en faktor av större betydelse för ordningen och disciplinen än man i allmänhet föreställer sig. Utredningen har ägnat ett litet avsnitt, som av utrymmesskäl måst inskränkas mera än som från början var avsett, åt denna sak, i syfte att komma underfund med vilka önskemål, som i detta fall är särskilt angelägna (11). Många har givetvis inte svarat (antalet är 2 673 eller 63 %), eftersom detta förutsätter erfarenhet från olika skolhus och möjligheter

att anställa jämförelser mellan goda och mindre goda anordningar. Att skolhus med få elever erbjuder större och bättre möjligheter att övervaka och positivt fostra barnen även under fristunderna, är ju en numera allmänt vedertagen uppfattning. Den uttryckes praktiskt i önskemålen om högsta antalet barn pr skolhus, som i 85 % av svaren från storstäderna sättes till maximalt 500, i 95 % av svaren från övriga städer till samma siffra och i 97 % av svaren från landsbygdslärare till 300.

Beträffande planlösningen är stadslärarnas främsta önskemål, att varje sal bör ha egen ingång och eget kapprum. Långa ekande korridorer anses allmänt vara ytterligt olämpliga, de verkar i akustiskt avseende som bullerförstärkare, och genom bullret stegras samtalstonen till skrikighet och ökar ytterligare oväsendet.[1]) Landsbygdslärarna har samma önskemål om att skolan skall vara bullerfri, vilket dock mera hänför sig till skolsalen. Det är tydligen äldre, omoderna skolors bristfälliga golvbeläggning och dåliga isolering mellan salarna över och vid sidan om varandra, som här åsyftas.

Det önskemål, som för landsbygdens del samlat största antalet svar, och som även poängteras av städernas lärare, gäller emellertid *skolgården* och övriga anordningar för raster och fristunder. Det anges, att skolgården bör vara rymlig, delvis trädbeklädd och gräsbevuxen, försedd med regnskydd och anordningar för lek och idrott, särskild avdelning för småskolans barn, och att frukostrum bör finnas. Allt detta är angelägna och behjärtansvärda önskemål inte minst för de skolors del, dit barnen har lång väg, och där de tillbringar hela dagen.

Ett hos alla deltagarkategorierna genomgående önskemål gäller våningsantalet. En, högst två våningar förordas, och särskilt omhuldat är paviljongsystemet. Ett mindre önskemål, som är ganska vanligt, och som fördenskull här redovisas, är att vattenledning och tvättställ bör finnas i *varje sal*. En sådan anordning skulle tjäna ändamålet att förhindra många tillfällen till störande avbrott i lektionerna och onödigt spring i korridorerna, och dessutom kan den ge tillfälle till en omedelbar praktisk lösning av hygieniska bryderier. Att genomföra denna enkla sak även i redan färdiga skolhus, borde vara ekonomiskt överkomligt.

Att redovisa övriga önskemål torde vara överflödigt. De sammanfaller med vad som numera är allmänt erkänt som ändamålsenligt, då det gäller skolhusbyggen.

Kroppsaga.

Det sista avsnittet i blanketten behandlar kroppsagan. Då det gäller att ange, vad som enligt gängse uppfattning räknas som kroppsaga, har 3 752

---

[1] En bullerundersökning med moderna metoder i ett stort eller medelstort skolhus skulle, anser utredningen, vara synnerligen intressant, men har legat utom dess uppgift och möjligheter att åstadkomma.

eller 88 % svarat (20, 21). Av dessa anser de flesta eller 82 % av dem som svarat, att det är bestraffning med rotting eller ris. 45 % räknar dit också örfil, och dessutom anges av några lindrigare åtgärder såsom luggning, ruskning o. dyl. Ett mindre antal karakteriserar agan som all kroppslig beröring över huvud taget i syfte att framkalla smärta. Dessa uppfattningar konfirmeras i stort sett av den omvända frågan, vad som icke räknas som aga.

På fråga, om kroppsagan under nuvarande förhållanden kan *undvaras* utan större men för undervisningen och uppfostran (22) svarar sammanlagt 3 775 eller 89 % av deltagarna. 1 661 svarar ja och 2 114 nej, resp. 44 % och 56 %. I en följande fråga (23) får de tillfrågade ange, på vilka villkor agan kunde *förbjudas*. En del av dem, som i föregående fråga svarat, att kroppsagan kan undvaras, ställer här villkor för ett förbud mot den. Dessa har sammanräknats med dem, som kategoriskt svarat nej på förra frågan, och bildar en grupp på 2 950 st, under det att de, som svarat kategoriskt ja och icke ställer några villkor, är 825 st., eller i procent av hela antalet deltagare i undersökningen 69 resp. 19 %. 12 % har inte svarat på dessa frågor. Bland de villkor, som nämnes för ett förbuds genomförande, återfinnes mindre barnantal i klasserna, snabbt skiljande från klassen av besvärliga barn, rättighet till kvarhållande efter skoldagens slut och i övrigt de åtgärder, som i andra sammanhang redan redovisats.

Lärarnas önskemål om kroppsagan, ett bibehållande eller ett förbud, har sammanställts med en del andra uppgifter i syfte att få spörsmålet allsidigt belyst. På sidan 33 har i en grafisk framställning en sådan sammanställning redovisats, av vilken framgick, att önskemålet om kroppsagans bibehållande har ett starkt samband med barnantalet i klassen. I ett annat diagram på sidan 33 belyses sambandet mellan barnantalet i klassen och användningen av aga som korrektionsmedel. I en tabell på sidan 34 sammanställes önskemålen om agan med antalet upprepat störande barn pr klass.

Att ett växande antal störningar under arbetet i klassrummet haft en direkt inverkan på önskemålen om möjlighet att snabbt kunna klara upp disciplinära besvärligheter, framgår av sammanställningen här nedan.

Antal arter av störningar	0	1	2	3	4	5	6
»Agan bort»	37 %	25 %	22 %	15 %	10 %	11 %	5 %
»Agan kvar»	63 %	75 %	78 %	85 %	90 %	89 %	95 %

I storstäder, övriga städer och på landsbygden fördelar sig önskemålen i procent av hela antalet deltagare på följande sätt.

	Storstäder	Övriga städer	Landsbygd
»Agan bort»	13 %	15 %	25 %
»Agan kvar»	78 %	77 %	61 %
Ej svarat	9 %	8 %	14 %

Aga uppgives använd som åtgärd vid störningar i klassrummet av 44 % av storstädernas lärare, 46 % av övriga städers och 35 % av landsbygdens

lärare. Aga innefattar i detta fallet alla slag av kroppslig beröring i bestraffande syfte, använd vid något tillfälle under lärarens hela tjänstetid.

Små- och folkskolans lärare önskar:

	Lärare i Småskola	Folkskola
»Agan bort»	28 %	15 %
»Agan kvar»	54 %	76 %
Ej svarat	18 %	9 %

Av småskolans lärare uppger 25 %, att de använder aga som åtgärd mot störningar i klassrummet och 6 % att de använder den mot förseelser av allvarligare slag.

För att utröna vilket inflytande lärarens ålder kan ha på användningen av och önskemålen om aga, har i följande tabeller de båda faktorerna sammanställts.

Önskemålen om aga.

Läraren tjänstgjort i antal år	0—10	11—20	21—30	31—40	över 40
»Agan bort»	19 %	19 %	20 %	19 %	19 %
»Agan kvar»	72 %	71 %	69 %	67 %	64 %
Ej svarat	9 %	10 %	11 %	14 %	17 %

Användningen av aga.

Läraren tjänstgjort i antal år:	0—10	11—20	21—30	31—40	över 40
Aga vid störn. i klassrummet	40 %	44 %	40 %	32 %	40 %
Aga vid allvarl. förseelser	11 %	18 %	17 %	16 %	23 %

Man får här besked om att lärarens ålder i detta sammanhang inte spelar någon roll eller haft någon inverkan, utom möjligen då det gäller användning av aga vid förseelser av allvarligare art, då äldre lärare synes ha tillgripit den i något större utsträckning än yngre. Detta kan möjligen ha samband med de senares bättre psykologiska skolning. Här må återigen erinras om att den redovisade agan innefattar alla slag av kroppslig bestraffning.

Utredningen har ansett det vara av intresse att undersöka, vilken uppfattning lärarna har om verkningarna av förbudet mot kroppsaga i fortsättningsskolan. Ett stort antal lärare torde ha erfarenhet av denna skolform, och dessa har beretts tillfälle att i frågeformuläret redovisa sin uppfattning (8). 1 457 har besvarat frågan, och av dessa anser 961 eller 67 %, att arbetsresultatet och disciplinen blivit lidande på förbudet, under det att 466 eller 33 % menar, att så icke varit fallet.

Statens folkskolinspektörer om agans användning etc.

För att få del av folkskolinspektörernas erfarenhet och uppfattning om kroppsagan, har utredningen i en cirkulärskrivelse (bil. 3) tillfrågat dem om hur många fall av hård aga, för vilken läraren blivit anmäld och var-

nad, som förekommit inom resp. inspektionsområden, vid hur många tillfällen tidningspressen sysslat med sådana fall och i vilken utsträckning detta varit berättigat och framställningen med verkliga förhållanden överensstämmande, och slutligen om varje inspektörs uppfattning om agans användning numera. Uppgifterna skulle gälla de sista tio åren, och har infordrats endast från statens inspektörer. Av de 52 inspektörerna uppger 18, att inga anmälningar beträffande missbruk av aga förekommit under de sista tio åren. De övriga 34 redovisar sammanlagt 114 fall under samma tid. 77 av dessa har antingen varit obefogade eller av sådan art att de icke föranlett någon åtgärd, under det att 37 fall blivit föremål för vederbörande skolstyrelses behandling. De 27 fallen har därvid visat sig vara av sådan karaktär, att åtgärden stannat vid föreställning eller förmaning från inspektörens eller skolstyrelsens sida. I 10 fall under senaste tioårsperioden har varning tilldelats lärare för att denne utdelat obefogad eller hård aga. I 5 av de ovan nämnda 37 fallen har läraren avstängts från vidare tjänstgöring på grund av konstaterad psykisk sjukdom.

Ifråga om tidningspressens sysslande med agafall uppgives av 17 inspektörer, att pressen i 18 fall gett offentlighet åt sådana. I 8 fall har uppgifterna varit vederhäftiga och med verkliga förhållandet överensstämmande, i 10 fall mindre vederhäftiga och delvis sanningslösa. I ett par fall har offentliggörandet varit led i politisk förföljelse mot den utpekade läraren. De låga siffrorna torde ha sin förklaring i, att Stockholmspressen och övriga storstäders tidningar icke innefattas i de lämnade uppgifterna.

Beträffande agans förekomst i skolorna numera lämnas i ett fall ingen uppgift, eftersom inspektören är nyanställd. De återstående 51 inspektörerna anger som sin uppfattning, att kroppsaga förekommer mindre än förr, några av dem använder uttrycket »sällan» och ett litet antal ordet »aldrig».

KAPITEL III.

Straffets funktion ur psykologisk synpunkt.

Utredningen har ansett det lämpligt att ägna ett avsnitt av betänkandet åt straffets funktion ur psykologisk synpunkt. Den offentliga diskussionen om straffets roll i uppfostran har sällan förts på ett sådant sätt, att föräldrar och lärare, vilka det här närmast gäller, fått positiva upplysningar. Å ena sidan har motståndarna till en friare och mindre auktoritetsbunden uppfostran i ganska oklara vändningar förordat en stramare ledning av barn och ungdom och pekat på i deras tycke samhällsvådliga följder av släpphänthet i uppfostran. Man har som stöd för denna uppfattning dragit fram sådana företeelser som ungdomsbrottsligheten, den ökade frekvensen av ligabildningar och den bristande respekten för ordning och hyfs bland barn och ungdom. Å andra sidan har representanter ur skilda läger, läkare, psykologer, pedagoger och socialvårdsarbetare kunnat uppvisa många svåra fall av missanpassning, som förorsakats av en hård och auktoritetsbunden uppfostran. Därtill kommer, att man inom den moderna barnpsykologin på en del håll har betvivlat straffets betydelse överhuvudtaget som uppfostringsfaktor. Man har sålunda framhållit att straffet, såsom varande negativt till hela sin natur, hindrar uppbyggandet av positiva attityder till rätt, sed och ordning och därmed motverkar sitt eget syfte.

Diskussionen mellan dessa ytterligheter har varit mera het än sakligt upplysande. Det kan nog sägas, att man ibland talat om skilda ting och på än det ena hållet än det andra generellt förordat resp. avvisat straff överhuvud, när det mest varit fråga om olika former av straff.

Diskussionen har med andra ord saknat ett fast underlag i form av en allmänt erkänd psykologisk straffteori. Det är ingalunda utredningens avsikt att försöka framställa en sådan teori, men den vill dock i det följande framhäva några enligt dess uppfattning väsentliga synpunkter på straffets psykologi.

Disciplin är en förutsättning för grupp- och samhällsliv.

Frågan om straffets funktion i skolan liksom också frågan om straffets psykologi måste ses mot bakgrunden av behovet och önskvärdheten av en viss disciplin. Även om man knappast är oenig om nödvändigheten av disciplin i skolarbetet, så är det, i varje fall i praktiken, mycket olika upp-

fattningar om vad som i det ena eller andra fallet menas med ett disciplinerat beteende. Något gemensamt finnes dock i de skilda uppfattningarna. Disciplin skulle kunna definieras som respekten för en samling sammanlevnadsregler, skrivna eller oskrivna, vilka, om disciplinen gäller skolan, möjliggör ett relativt störningsfritt arbete, vare sig detta arbete sker individuellt eller i grupp. Tolkat på detta sätt betyder disciplinen samtidigt, att en allmän ordning för gemensam trevnad upprätthålles, att såvitt möjligt olyckor och skadegörelse förhindras, att givna uppföranderegler respekteras o. s. v. Den framlagda definitionen täcker disciplinens både negativa och positiva aspekter, både dess funktion att hämma och begränsa elevens egoistiska impulser och dess uppgift att befordra ett gemensamt mål.

Kravet på disciplin så definierad är karakteristiskt för alla uppfostringsåtgärder, som vidtages vis à vis barn och ungdom. Det återfinnes i försöken att hos spädbarnen bygga upp vissa elementära kontroller, i de mått och steg som vidtages vid skolgångens början för att introducera hos eleverna en viss skolvana och vissa plikter gentemot pålagda uppgifter, i yrkesutbildningens och yrkeslivets krav på uthållighet och punktlighet o. s. v.

Nu är det framför allt vissa perioder i barn- och ungdomsåren, som är kritiska för utvecklingen av disciplin och sammanlevnadsetik. Tre sådana perioder har hos både fack- och lekmän tilldragit sig stor uppmärksamhet, nämligen spädbarnsåldern, den ålder då barnen börjar skolan och puberteten. För många barn betyder dessutom byte av skolform en övergångsperiod, som medför starka konflikter och oregelbundenheter i beteendet. En närmare analys av de kritiska perioderna visar, att de inträffar, när barnet skall växa in i en ny social miljö. Spädbarnsåldern betyder ett inväxande i familjemiljön, när skolan börjar skall barnet anpassas till klassen och en efter vissa regler ordnad arbetsgemenskap, i puberteten kommer yrkesmiljön samtidigt som den biologiska mognadsprocessen pockar på att förhållandet till det andra könet skall ordnas. Nya individer och nya krav kommer in i barnens och ungdomens liv, men ständigt är det reglerna för livet i den nya sociala miljön, som kräver respekt och observans.

Ur sammanlevnadens och ur arbetsekonomins synpunkt är sålunda disciplin något nödvändigt. Lika viktig men mindre beaktad är emellertid disciplinen med hänsyn till barnets och elevens mentalhygien. Arbetsmetodernas och disciplinens mentalhygieniska aspekt är f. ö. mycket litet beaktad inom experimentell pedagogik.

En viss regelbundenhet och en med förstånd pålagd regim för skötseln av småbarn är välgörande för deras utveckling, sparar föräldrars och eventuellt andra familjemedlemmars bekymmer och eliminerar på detta sätt uppkomsten av irritation, planlöshet vid omvårdnaden av barnen o. s. v.

Den emotionella atmosfären, som även små barn är så känsliga för, blir gynnsam och mindre påfrestande. På samma sätt ger iakttagelser i skolan vid handen, att buller, oväsen, dåliga förberedelser för en övning, lärarens anspänning för att återföra eleverna till ordningen, alltför stora krav på barnens initiativ utövar en ofördelaktig verkan på många barn, som därav blir trötta och irriterade. En inlärd och planmässig start, då man använder flera olika slag av undervisningsmateriel, t. ex. skrivövningar, teckning, slöjd m. m., är otvivelaktigt välgörande för lugnet i ett klassrum, ett lugn, som de flesta elever önskar och i grunden är belåtna med. För de ständigt återkommande likartade förberedelserna för ett arbete i skolsalen bör alltså inte främst fordras energikrävande initiativ utan arbetsbesparande rutin. Otvivelaktigt är den beskyllningen i många fall riktig, som riktats mot traditionell klassundervisning och drillmetoder, att de föga befordrar självständighet och samarbete och för lite tar hänsyn till elevernas intresseriktningar. Särskilt gäller detta de duktiga och energiska eleverna. Å andra sidan torde moderna arbetsmetoder, som kräver att eleverna själva skall i största utsträckning organisera sitt arbete, många gånger utöva en för stark press på en del av eleverna och bidraga till trötthet. Initiativfattiga och asteniska barn torde mindre väl finna sig till rätta med sådan undervisning. Disciplinering är lika nödvändig i en klass arbetande efter progressiva metoder som i en klass undervisad på traditionellt sätt, även om disciplinproblemen i vissa fall är olika för de båda arbetssätten.

Disciplin och auktoritet.

Sett ur de i det föregående diskuterade synpunkterna är disciplinen en väsentlig del av hemmets och skolans fostran. Ur psykologisk synpunkt är det av vikt att lägga märke till, att fostran till disciplin från spädbarnsåldern genom ungdomsåren upp till vuxen ålder i avtagande grad sker genom yttre kontroll.

Spädbarnets första bekantskap med en utanför organismen existerande social lagbundenhet och ordning sker, när det genom inlärning och träning förvärvat kontroll över de fysiologiska behoven, en kontroll som sedermera utvecklas till iakttagande av enkla regler för renlighet, bordsskick o. dyl. Anmärkningsvärt är vidare att denna träning ledd av en yttre auktoritet, föräldrarna, så småningom utmynnar i självkontrollerade handlingar. Auktoriteten, den yttre ledningen, har blivit en inre autonomi, dressyren har utvecklats till ansvarsbunden frihet. I denna spädbarnets uppfostran spelar straff och belöning, ogillande och uppmuntran liksom vid all betingning i växlande sammansättning en betydande roll. Eftersom den nyss nämnda »fysiologiska» disciplinen i allmänhet lyckas mycket bra, måste man från början räkna med att inte endast belöning utan även straff kan ingå som en integrerande beståndsdel i en begynnande fostran till disciplin.

Auktoriteten i spädbarnets uppfostran har inte endast till uppgift att modifiera och sätta vissa gränser för barnets impulser och behov. Den är också oskiljaktigt förenad med barnets behov av skydd och vård och bestämmer därigenom samtidigt den räjong, inom vilken barnet känner sig tryggt och säkert. Känslan av säkerhet och trygghet under barndomsåren är en av de viktigaste förutsättningarna för en harmonisk utveckling och en god anpassning till den sociala miljön. Undersökningar av ligabildningarnas psykologi har övertygande visat, vilken betydelse ligans erkännande och »ideologiska» skydd har för medlemmarna. Detta är en väsentlig synpunkt. Auktoriteten hos goda föräldrar och lärare har alltid denna dubbla aspekt: den är ett skydd för barnet och eleven och begränsar samtidigt rörelsefriheten i bestämd utsträckning. Allt eftersom individen växer till vidgas gränserna för rörelsefriheten och behovet av skydd minskas, som redan påpekats.

Auktoritetens båda aspekter, skydd och disciplin, kan var för sig överbetonas och leder då ofta till mindre goda resultat. När auktoriteten blir blott och bart disciplin, tenderar den vuxnes makt att sträcka sig till varje vrå av barnets beteende. Barnet växer upp till en osäker och osjälvständig individ, då det aldrig fått pröva sina krafter på en självständig kontroll av sina intressen. Ett liknande resultat blir också följden, om skyddstanken i uppfostran överbetonas och den disciplinära aspekten elimineras. Individen blir osäker, osjälvständig, bortskämd och egocentrisk och är motvillig att fatta egna beslut.

De betydelsefulla undersökningarna av Symonds (The psychology of parent-child relationships, New York 1939) har behandlat vissa aspekter av auktoritetsproblemet. Han jämförde sålunda med avseende på beteendet 28 barn från hem med stark kontroll över barnen med en lika stor grupp barn från hem, som betecknades som eftergivna. Hemmen av det förra slaget var stränga och fordrande gentemot barnen beträffande skolprestationer, lydnad i hemmet o. dyl. I det andra slaget av hem hade barnen mycket stor frihet, disciplinen var försummad, kontrollen var dålig o. s. v. Symonds fann, att barnen från de hem, som hade stränga disciplinära krav, uppvisade socialt önskvärdare beteenden och var bättre anpassade till både skolarbetet och skick och sed i sin omgivning. Barnen från de eftergivna hemmen var ofta olydiga, saknade intressen, hade dålig ordning i sitt vaneliv, var ofta oroselement o. s. v. Å andra sidan var barnen med dominerande föräldrar mer hämmade, slutna och skygga än den andra gruppens barn, som var snabba i sina reaktioner och med en stark självtillit.

I samma studie visade Symonds också för två andra barngrupper, vilken betydelse föräldrarnas positiva resp. negativa hållning gentemot barnen har för dessas personlighetsutveckling. Barn från hem med vänlig och positiv inställning till barnen visade i allmänhet ett ur social synpunkt mer

önskvärt beteende än de barn, som kom från hem, som var avvisande och kärlekslösa. Den förra gruppen av barn (accepterade barn) visade dessutom större stabilitet i sitt känsloliv, var vänliga och tillgängliga och överhuvud mer harmoniska än de andra, tillbakavisade barnen.

En jämförelse visar, som Symonds själv framhåller, att de accepterade barnen i sitt beteende var mest lika barn från hem med dominerande hållning. Tillbakavisade barn var mest lika barn från eftergivna hem.

De i korthet refererade undersökningarna är visserligen inte invändningsfria (i vissa avseenden ger de inte heller något nytt), men det kan dock anses vara ett stöd åt den ovan framförda uppfattningen om nödvändigheten av en syntes av disciplin och skydd i uppfostran, en syntes som mycket väl kan rymmas i begreppet auktoritet.

Jämförelse mellan disciplinära straff och de korrektioner som hänför sig till kunskaper och färdigheter.

a) *Likheter.*

Den här förda diskussionen hänför sig, som redan torde framgått av sammanhanget, inte endast till spädbarnsåldern och vissa elementära vanor. Högre upp i åldrarna blir det mer fråga om moraliska principer, som individen följer eller bryter mot. Dessa principer måste i de flesta fall för varje *särskild* handling verka automatiskt, annars skulle beteendet bli alldeles för komplicerat och därmed ur mentalhygienisk synpunkt alltför betungande. Det, som så småningom gör det moraliska beteendet mer tveklöst och automatiskt, är utan tvivel (ehuru bevis saknas) hot om straff och ogillande och utsikt till belöning och gillande.[1]) Den långsamt fortskridande inlärningsprocess, som medför att individen rättar sig efter vissa moraliska normer, skulle sannolikt inte lämna resultat, om den inte vore förbunden med straff och belöning, med misslyckande och framgång. Man får visserligen inte förbise att mycket av våra moraliska förhållningssätt inplantas genom samtal och diskussioner, som syftar till att klargöra konsekvenserna av mindre önskvärda handlingar eller vädjar till individens »bättre jag». I dylika fall föreligger ingen direkt referens till straff och belöning, men redan bedömningen av handlingarna efter en viss värdeskala sker mot bakgrunden av socialt gillande eller ogillande. I själva verket föreligger här en indirekt hänvisning till belöning och straff. Ur denna synpunkt är det därför egentligen oriktigt att i enlighet med gängse språkbruk uppställa en principiell skillnad mellan s. k. disciplinära straff eller uppfostringsstraff, som har att göra med uppförandet, och sådana »straff», som hänför sig till färdighets- och kunskapstillägnandet, d. v. s.

[1]) Det har inte ansetts nödvändigt att närmare utreda terminologin. »Straff och ogillande» är i denna sammanställning synonymer, fastän man vid »ogillande» mest tänker på den bedömande partens reaktioner. Detsamma gäller termerna »belöning och gillande».

nedsatta kunskapsbetyg, rättelser i skripta o. dyl. Båda sikta till att avbetinga och få individen att undvika, i förra fallet ett icke önskvärt uppförande, i senare fallet en mindre god kunskapsprestation.

I vissa fall syftar uppfostringsstraffet också till att gottgöra uppkommen skada och närmar sig på denna punkt rättsstraffet. Men f. ö. har de juridiska diskussionerna om straffet som vedergällning inte någon tillämpning i skolan, där straffet i de flesta fall har ett rent pedagogiskt syfte ibland kombinerat med behovet av skydd för barn, som utsättes för övervåld av sina kamrater.

Parallelliteten mellan belöning och straff i disciplinärt avseende och de ovannämnda korrektioner, varigenom lärarna »bestraffar» brister i kunskaper och färdigheter, ligger emellertid djupare än vad man i allmänhet är böjd att anta. Som visats framför allt av gestaltpsykologen Lewin och hans lärjungar utgör framgång och misslyckande de viktigaste informationskällorna, när en individ skall bilda sig en uppfattning om sin förmåga i förhållande till ett visst slag av uppgifter och prov. Angripandet av en uppgift sker alltid mot bakgrunden av vissa förhoppningar och tvivel. Denna bakgrund brukar man kalla individens anspråksnivå, och den är i stort sett ett resultat av medfödda dispositioner å ena sidan, och framgång och misslyckande å den andra.

Har individen framgång höjes anspråksnivån, d. v. s. individen sträcker sig spontant efter svårare uppgifter. Vid misslyckandet är det tvärtom, individen sänker i allmänhet sin anspråksnivå och går nedåt i uppgiftsskalan. Man har rent experimentellt kunnat visa att framgång och höjd anspråksnivå föder initiativ, ger den ängslige trygghet och den viljelöse uthållighet och koncentration. Höjd anspråksnivå medför dessutom höjt arbetstempo och bättre social kontakt men kan även medföra övermod och nonchalans. Sänkt anspråksnivå och misslyckande har en tendens att stäcka initiativ även på områden, som ligger i närheten av den misslyckade uppgiften, för med sig ängslan, stoppar upp individens energikällor, som sedan eventuellt kan mynna ut i allsköns oarter. Lewins resultat beträffande kunskapsförvärvets avhängighet av anspråksnivåns växlingar torde i stort sett överensstämma med lärarerfarenheten.

Kriterierna på framgång och misslyckande är av olika slag och behöver inte närmare specificeras, när det gäller inlärningssituationer och skolarbete. Det för eleverna socialt betydelsefullaste kriteriet på framgång är utan tvivel belöning i form av lärarens godkännande. På samma sätt torde »straff» i form av lärarens underkännande och rättelser vara skolarbetets säkraste kriterium på misslyckande. Ju yngre eleverna är, desto mer är de i detta avseende beroende av läraren.

Redan i inlärnings- och undervisningssituationer spelar alltså belöning och straff en betydande roll inte endast för kunskapsförvärvet utan också

för personlighetsutvecklingen, något som de ovan anförda gestaltpsykologiska experimenten visade.

Men belöning och straff i disciplinära situationer har liknande konsekvenser. De griper in i individens handlings- och känsloliv och influerar på hans position i gruppen.

I en social grupp existerar alltid vissa uppföranderegler och handlingsnormer. Om individen bryter mot dem, sänker detta hans anseende i gruppen. Mot denna objektiva degradering svarar subjektivt hos individen uppkomsten av skuldkänslor och känslor av underlägsenhet. Återigen är det straffet, i detta fall det disciplinära straffet, som är det påtagligaste kriteriet på straffmottagarens degradering. Belöning har givetvis motsatt effekt och höjer individens anseende. Eftersom det här gäller handlingar, som har det närmaste samband med individens karaktär och känsloliv, blir belöningens och straffets inverkan på individens personlighetsutveckling av större betydelse, än när det gäller kunskaps- och färdighetsförvärv. Men i princip har straffet beträffande disciplinära situationer samma funktion som korrektioner i inlärningssituationer. I grunden beror detta givetvis på att moraliskt handlande lika väl som kunskaper förutsätter inlärning.

Men då är det också berättigat, att för belysning av här behandlade spörsmål hänvisa till de omfattande undersökningar av effekten av straff och belöning i inlärningssituationer, som gjorts framför allt av Thorndike och andra amerikanska forskare. Man har kunnat visa, att straff otvivelaktigt medför en viss inlärningseffekt, men denna är ojämförligt mycket större vid belöning. I sig själv anger nämligen straffet endast vilka reaktioner och handlingar, som är felaktiga, men ger ingen anvisning på önskvärda beteenden. Vare sig det gäller kunskaper och färdigheter eller uppförande kan man alltså inte bygga någon »terapi» på straffet. Detta gäller alla former av straff. Nu kan man säga, att för vissa handlingar, t. ex. skolk, stöld o. s. v. räcker det om individen genom straffet avhåller sig från dem. Det är ur uppfostrarens synpunkt i så måtto riktigt, att han ibland inte kan nå längre. Men syftar han till att leda lärjungarnas kunskaper, färdigheter och moraliska handlande in i riktiga banor, måste straffet i allmänhet kompletteras med andra och positiva åtgärder. Straffets egentliga effekt och syfte är rent negativt: att avhålla individen från att handla på ett speciellt sätt.[1]) Om individen efteråt råkar in i samma situation, vet han alltså endast hur han *inte* skall göra, såvida han inte fått informationer utanför och bredvid straffet. I motsats härtill står belöningens direkta psykologiska effekt, som alltid verkar i bestämd riktning, samtidigt som den belönade tendensen förstärkes.

---

[1] Ett undantag får göras för den nedan behandlade situationen: befallning med hot om straff. Men även där är det ur psykologisk synpunkt nödvändigt med någon slags belöning efteråt.

b) *Skillnader.*

Skillnaden mellan disciplinära straff och vissa inlärningspsykologiska åtgärder (nedsatta kunskapsbetyg o. s. v.) är emellertid också i ögonen fallande. Brister och fel, som hänför sig till kunskaper och färdigheter, bedömes efter objektiva normer, vars riktighet av eleven sällan sättes ifråga. Det finns inga tendenser och emotionsladdade impulser, som leder till att eleven positivt föredrar okunnighet och »fel», om han annars är i stånd att tillägna sig kunskaper. Accepterar eleven överhuvudtaget skolarbetet, är det med önskvärda tendenser att söka det riktiga och undvika det oriktiga. När det gäller disciplin och uppförande är förhållandet ofta annorlunda. Normerna för riktiga och önskvärda handlingar har på detta område en subjektiv variation både hos vuxna och ännu mer hos barn, som ofta låter uppkommande impulser avgöra valet av ett beteende. Starka begär och tendenser i en viss riktning kan inte kontrolleras så lätt, som när det gäller kunskaper. Det notoriskt korta tidsperspektivet hos barn kommer de framtida konsekvenserna av en handling att förlora sin förmåga att verka i nuet. Möjligheterna att dölja ett »fel» i uppförandet är väsentligt större, än när det gäller kunskaper. Barnen är dessutom ofta emotionellt engagerade och positivt bundna vid ett beteende, som från skolans synpunkt icke är önskvärt. Allt detta gör att disciplinära straff går emot elevernas i handling uttryckta önskningar på ett helt annat sätt, än när det är fråga om »straff» i enkla inlärningssituationer i skolan.

Därigenom förändras också lärarens situation radikalt. När han rättar begångna kunskapsfel, sker det enligt normer, som även av eleverna uppfattas som stående över läraren. Vid disciplinstraff ligger det alltför ofta nära till hands att deras berättigande inte inses eller erkännes av eleverna, därför att straffen där stöter på tendenser, som är emotionellt laddade och driftsmässigt fixerade vid en viss art av beteende. Lärarens person identifieras med normen för ett uppförande, som inte har stöd i elevens känsloliv, även om denne vet, att man icke tycker om hans handlingar. Att läraren även i dessa fall handlar i samförstånd med erkända samhällskrav, accepteras inte alltid av eleverna, åtminstone inte i deras känslomässiga attityder. Disciplinstraff är därför oskiljaktigt förenade med personen, som utför dem.

Därtill bidrar också i hög grad, att lärare kan ha extremt motsatta krav på ordning och uppförande. Barn med olika lärare har väl reda på vad de kan tillåta sig för den ene eller andre och uppför sig ofta mycket olika mot olika lärare. Ordningen och uppförandet i en barnbespisningslokal med olika vaktande lärare ger drastiska bevis för denna benägenhet till varierande uppförande hos eleverna. Dessa upplever därigenom praktiskt och påtagligt beteendenormernas relativitet, som ännu mer accentueras genom den varierande strafflatituden hos olika lärare för samma

förseelse. Därtill kommer att barnen utanför skolan i ännu högra grad upplever den skiftande bedömningen av sina handlingar och dessutom ofta bland kamrater och anförvanter bibringas en uppfattning, som strider mot skolans.

Det är sålunda rätt naturligt, att eleverna kan ha svårt att uppfatta disciplinära straff som konsekvenser av allmängiltiga uppföranderegler. Straff av denna typ tenderar därför alltid att bli en personlig uppgörelse. Som ett undantag från denna regel kan möjligen de s. k. naturliga straffen betecknas (se nedan).

När det blir fråga om att genom disciplinstraff fostra till respekt för givna bestämmelser, är därför en enhetlig ledning av en klass elever, klasslärarsystemet, att föredra framför ämneslärarsystemet, i högre grad ju yngre och mer formbara eleverna är. Den relativa stabilitet i bedömningen av elevernas uppträdande, som klasslärarsystemet möjliggör, och frånvaron av attitydväxlingar gentemot olika lärare i disciplinsituationer gör det lättare att hos eleverna inplanta respekt för givna regler för ordning och uppförande.

Det disciplinära straffets två typsituationer.

Det disciplinära straffet eller straffhotet förekommer huvudsakligen i två typsituationer: befallning[1]) med hot om straff och förbud med hot om straff. Psykologiskt sett är dessa två situationer mycket olika.

I förra fallet har befallningen eller uppgiften ett negativt värde för individen. Då denne samtidigt vill undvika ett obehagligt straff blir följden den, att han söker fly ur den uppkomna situationen, som därför måste förses med hinder eller barriärer för att förbli en verklig valsituation. Dessa hinder kan exempelvis bestå av övervakning till dess att individen gjort en påfordrad uppgift. Ibland är en viss tidsfrist utsatt. I de flesta fall utgöres dock hindret av vissheten om att straffet eller ogillandet är oundvikligt. Individen kan inte fly både straff och uppgift på grund av vissa maktmedel, som samhället har. När det gäller barn kan det exempelvis vara den vuxne, som står i en sådan relation till barnet, att detta inte vill berövas den vuxnes tillgivenhet. Den vuxne kan också vädja till barnets stolthet, heder och begär att vara lika bra som andra och därigenom få det att utföra en viss uppgift och sålunda undgå straff. Men inte sällan har barnet möjlighet att genom vissa arrangemang slippa både uppgift och straff: det narras, det föregiver sig vara sjukt eller ha en annan uppgift det måste göra först o. s. v. Ibland räddar ett emotionellt utbrott ur den obehagliga situationen.

---

[1] Med befallning menas vilket som helst krav från omgivningens sida, som presenteras som en uppgift för barnet: renlighet, hjälpsamhet, arbetsuppgifter i hem och skola o. s. v. Varken befallning eller förbud behöver vara klart uttalade.

I allmänhet söker dock barnet fullgöra uppgiften i denna situation, och det är ju en sådan reaktion, som åsyftas med straffhotet. Det verkliga problemet inträder emellertid, om barnet väljer straffet i stället och exempelvis erfar, att straffet, även om det var obehagligt, dock inte var så starkt negativt, som kunde befaras i förväg. Som Lewin[1]) närmare utvecklat, är det särskilt den sociala degraderingen och isoleringen, som straffet medför, som är fruktad. Om barnet av någon anledning inte uppfattar eller, ännu värre, är likgiltig för dessa sociala konsekvenser av ett straff, så kommer den vuxnes och barnets värderingar inte att sammanfalla. Det ligger då snubblande nära, att barnet tillfälligt eller permanent söker sig till sådana kretsar, som har samma värderingar som det själv men motsatta det konventionella samhällets. Straffhotet förlorar då sin funktion av regleringsmekanism, och gängets och ligans moralkodex skaffar den unge en aktad eller åtminstone inte en missaktad position. Denna utveckling förekommer inte så ofta i renodling men är mycket vanlig som tillfälligt fenomen även bland helt vanliga barn och ungdomar under t. ex. puberteten i samband med det normala frigörandet från auktoriteter i olika avseenden.

Vid den andra situationen, förbud med straff, har den förbjudna handlingen ett positivt värde, straffhotet som vanligt ett negativt. Ur psykologisk synpunkt är det mycket väsentligt, att straffet i denna situation kommer *sedan* en viss tid förflutit efter den förbjudna handlingens utförande. Det betyder, att i handlingsögonblicket kan straffhotet inte vara aktuellt annat än som en framtida eventualitet, och därtill kommer att tidsintervallet inte är i förväg begränsat. Den tilldragande förbjudna handlingen finns i ett närliggande nu, straffet i ett dimmigt fjärran, och för barn, särskilt yngre, saknar det ofta varje som helst realitet. Ur uppfostringssynpunkt är därför dessa situationer synnerligen svårbehandlade. Vid den i det föregående behandlade situationen, befallning med straffhot, befinner sig individen faktiskt mitt uppe i valet mellan straff och påfordrad handling. Denna situation är därför psykologiskt sett relativt lättbehandlad.[2])

För båda de nämnda situationerna, men kanske mest för förbud med straffhot, blir problemet i grunden sålunda att öka straffets realitetsvärde, att göra straffhotet till en i nuet verkande drivkraft resp. spärrhake. Detta kan endast ske genom att barnet får erfarenhet av straff, varigenom detta inte endast framstår som en föreställd möjlighet utan ingår som ett verkligt bestämmande moment i situationen. Bränt barn skyr elden, och ett

---

1 Kurt Lewin: A dynamic theory of personality, sid. 136—140.

2 Även i denna situation kan emellertid ett inskjutet tidsintervall försvåra ett riktigt handlande från barnets sida, när det är fråga om beting. En viss uppgift skall vara färdig om t. ex. två veckor. Hur lämplig en sådan uppgift är, beror på barnets ålder m. m., men problemet är föga undersökt. Sannolikt är beting, om de ej behandlas med stor försiktighet, dubiösa till sitt värde ända upp till folkskolans högsta klasser, beroende just på uppgiftens ringa realitetsvärde, när den ges.

straffat barn undviker en handling, som leder till ett visst straff, därför att smärtan resp. straffhotet uppleves som en mer eller mindre medveten ingrediens i motivbilden. I vilken utsträckning ett straff kan bli motiv beror på ett flertal faktorer, av vilka några nämnes nedan. Som redan antytts tidigare i detta avsnitt, kan dock straffet i vissa fall undergå en nedvärdering och under dessa omständigheter t. o. m. anses som något positivt, vilket dock förutsätter en mot samhället oppositionell ideologi. Straffet förlorar då all verkan.

Straffets liksom också belöningens betydelse som bestämmande motiv beror på flera faktorer. Av dessa må här framhållas den säkerhet och visshet, varmed straffet kan förväntas, sammanhängande med uppfostrarens konsekvens i sitt uppträdande. Av stor vikt är också barnets förmåga till tidsperspektiv och förmåga att överblicka och för sig levandegöra situationens art och handlingens konsekvenser. En tredje faktor är barnets värderingar, vilka måste överensstämma med den vuxnes eller med den grupp, för vilken den vuxne är representant.

Sammanfattning av diskussionen om det disciplinära straffet.

Det disciplinära straffet har sålunda vissa karakteristika, som mer eller mindre skiljer det från sådana »straff» (underbetyg etc.), som hänför sig till kunskaper och färdigheter. De kan sammanfattas i följande punkter.

1. Det disciplinära straffet beivrar ett beteende, för vilket barnet av en eller annan anledning har en viss böjelse, men som exempelvis föräldrar eller lärare anser olämpligt. När det gäller kunskaper är i motsats härtill både barnet och övriga parter negativt inställda till fel. Ibland användes också disciplinära straff för att få barnet att utföra en handling, som det icke önskar utföra.

2. Alla straff har till syfte att förbinda en positiv tendens (till av samhället ogillade handlingar) med en negativ effekt. Men av den första punkten följer, att vid disciplinära straff är den negativa effekten inte en konsekvens av en oskickligt utförd handling, utan en följd av regler, vars nödvändiga existens och nytta barnen har svårt att inse och känslomässigt omfatta och i vissa fall vägrar att följa.

3. Det disciplinära straffet har en tendens att betona den moraliska distansen mellan den som straffas och den straffande och grundar sig på motsatsen moraliskt gott — moraliskt ont, men inte på motsatsen förmåga — oförmåga. Eftersom det är de förutsatta sammanlevnadsreglerna som överträdes, måste straffet här innebära, att barnet inte erkännes som fullgod gruppmedlem, något som reflekteras subjektivt i känslor av skam och underlägsenhet, objektivt i utstötning, degradering och ogillande. Följdriktigt är också publika straff de mest fruktade och svårast att uthärda. Kontinuerliga straff leder därför nästan oundvikligt till svåra sociala handikap

för barnet och skadar allvarligt dess anpassning till gemenskap och samarbete. Därav följer också, att ett straff med uppfostrande syfte endast temporärt och tillfälligt bör beröva den som straffas hans position i gruppen.[1])

4. Eftersom böjelserna för ogillade handlingar hos barnet är emotionellt laddade, ligger det nära till hands, att det disciplinära straffet blir en uppgörelse mellan den vuxne och barnet, ofta djupnande till konflikt. Ett straff av den här diskuterade arten förutsätter, att den vuxne har för avsikt att straffa. Han gör det visserligen i kraft av en moralisk princip, men det är av olika anledningar icke säkert, att denna dominerar i straffbilden. Nyckfulla straff t. ex. reducerar radikalt den vuxnes möjligheter att förkroppsliga moraliska principer. Men därigenom blir straffet en egenskap i beteendet hos den vuxne, uttryck för dåligt lynne exempelvis och förlorar sin verkan.

Tidigare i framställningen betonades, att alla straff i undervisning och uppfostran har samma funktion. Den närmast föregående utredningen har trots påvisandet av olikheter mellan disciplinära straff och andra straff lett till den ur psykologisk synpunkt kanske viktigaste *likheten* mellan olika typer av straff. Dessa måste av individen accepteras för att leda till åsyftat resultat. När det är fråga om inlärandet av enkla vanor, kunskaper o. dyl., är detta inte så tydligt, därför att accepterandet just består i den nya vanans och kunskapens uppkomst och ännu mer därför, att belöning, som i sig själv nästan alltid accepteras, därigenom har medverkat i betydligt större utsträckning än straff. Men även disciplinstraff måste för att ge resultat erkännas av individen. Detta kan ske på sätt som nyss nämndes ifråga om andra straff, att individen beter sig annorlunda, vilket kan innebära, medvetet eller omedvetet, att straffet godtagits. Har så skett, försvinner den nyss nämnda moraliska distansen mellan barn och vuxen.

Ändrat uppförande behöver emellertid ej alltid betyda att straffet accepterats, utan endast att en viss ogillad tendens för tillfället undertryckts hos barnet. Då har straffet egentligen inte förbättrat individen i enlighet med samhällets krav.

Hur reflekteras straffet i barnets medvetande.

De mest kända undersökningarna över detta tema har gjorts av schweizaren Piaget, som visat att barnets uppfattning av straffet varierar med åldern. Barn mellan fem och åtta år anser att straff som hämnd är berätti-

---

1 Det bör beaktas, att ständiga misslyckanden i kunskapshänseenden har liknande ehuru kanske ej så svårartade följder: olikheten mot »de andra» förstärkes, degraderingskänslor har lätt att uppkomma o. s. v. Ehuru dessa misslyckanden ej behöver vara disciplinärt betingade, är det för skolan en plikt att såvitt möjligt eliminera deras farliga konsekvenser. Detta är ett av de viktigaste skälen för särundervisning av olika slag.

gat. Straff och dåligt uppförande är för barn i denna ålder nödvändigt bundna till varandra genom de mått och steg, som vuxna vidtar gentemot mindre önskvärt beteende. Senare (8—12 år) uppfattas straff enligt den gamla talionsprincipen: öga för öga, tand för tand. Effekten av en handling blir måttstocken för dess moraliska värde. En handling som skadar en annan fordrar ett straff, som ger lika för lika. Först efter tolvårsåldern är barnet benäget att erkänna konsekvensprincipen. Man får ta konsekvenserna av utförda handlingar, som ogillas av samhället. Insikten om sambandet mellan avsikt och handlingens moraliska värde vaknar också vid denna tid. Piagets undersökningsresultat torde i stort sett vara riktiga, även om alla barn inte genomgår den ovan skisserade utvecklingen eller genomgår den vid olika ålder och i olika tempo.

De individuella variationerna är naturligtvis betydande. Säkerligen är också barnens uppfattning av straffet mest en reflex av omgivningens uppfostringsåtgärder. Bortsett härifrån är det naturligtvis inte riktigt att dra den slutsatsen av Piagets undersökningar, att straffen skall anpassas till barnets uppfattning härom. Tvärtom torde det vara så, att straff av hämndkaraktär, eventuellt också straff grundade på principen öga för öga, tand för tand, tenderar att fixera barnet vid en mer primitiv uppfattning av straffet och lägga hinder i vägen för den av Piaget skisserade utvecklingen. Enligt denna måste den vuxne egentligen vid sitt val av straff kunna ådagalägga, att hans straffmoral är annorlunda än barnets, för att detta överhuvud skall kunna tänkas acceptera samhällets moraluppfattning. Ett straff av hämnd motverkar detta.

Även ur en annan synpunkt kommer man fram till samma slutsats. Straffet presenterar för barnet en annan indelning och klassifikation av handlingar och beteenden än dess egna impulser driver det till. Plikter och sociala krav kommer i stället för subjektiva önskningar och behov. Konflikt och spänning resulterar ur denna motsättning, såvida ej uppfostran kan få det dithän, att plikterna accepteras. Att straff eller straffhot kan leda till detta resultat är otvivelaktigt, men det fordrar, att straff väljes, som accentuerar samhällets krav och inte de ovan skisserade infantila uppfattningarna av straffet.

Straffets samband med känslolivet.

a) *Straff och fruktan.*

Straff och straffhot är nära förbundna med känslor av rädsla, fruktan och ångest. När man talar om dessa känslor, tänker man nog i de flesta fall på de mer primitiva eller primära former av fruktan, som består i rädsla för vissa objekt och konkreta situationer. Dessa känslor är mycket tidigt uppträdande i barnets liv och behåller även längre fram i livet mycket av sin betydelse. I föreliggande sammanhang må dessa mer primitiva känslo-

reaktioner förbigås, då väsentligt större vikt får tillmätas de former av fruktan (eller ängslan), som är knutna till sociala situationer och till relationer människor emellan. De uppenbarar sig inte i form av markerade skräckreaktioner utan snarare som isolering, oförmåga till initiativ, flykt från en uppgift, förstämningar, oförmåga till arbete o. dyl. Mycket ofta utbildas hos barn redan innan de börjar skolan fruktan att göra »fel», vilken betingas av i samhället existerande uppfattningar om hur man bör handla och vara. När skolan börjar, kommer fruktan på grund av den slarvigt utförda eller bortglömda uppgiften, fruktan för underbetyg eller för anmärkningar o. s. v. Inte sällan beror ångest och fruktan också på individens underlägsenhet, svaghet och misslyckanden i ett eller annat avseende, vare sig dessa orsaker är verkliga eller inbillade. De i samhället och olika gruppbildningar existerande formerna av under- och överordning, vilka i sin tur avspeglar maktförhållandena mellan människor av olika ålder och ställning, skapar lätt fruktan, som ofta är mycket svag i den subjektiva upplevelsen men ändå ligger bakom kravet på att rätta sig efter samlevnadsreglerna. I de i barnens uppfostran vanligast förekommande situationer, där straff traditionellt förekommer, nämligen befallning och förbud med hot om straff, är det ofta de vuxnas möjlighet att tillgripa sanktioner, som skapar respekt för befallningarna och förbuden.

Dessa i sociala sammanhang uppträdande former av fruktan är otvivelaktigt av dominerande betydelse i jämförelse med de ovan nämnda primitiva känsloreaktionerna.

Det är heller inte svårt att peka på sådana typer av fruktan, som är av positivt värde för både individen och samhället. Fruktan för händelser och ting, som hotar hälsa och säkerhet, är av värde, likaså den fruktan, som skapar respekt för lagar, seder och sociala konventioner. Även ambition och ansträngning kan ofta stimuleras genom fruktan.

De flesta arter av fruktan är emellertid ogynnsamma för individens utveckling. Dit hör mörkrädsla, fruktan för det övernaturliga, fruktan för att misslyckas i ett allvarligt uppsåt o. s. v. Men dit hör också fruktan, som kommer av hårda straff, fientlig och en alltför dominerande inställning från föräldrar och lärare. Den fruktan, som skapas hos barn genom för hårda disciplinära straff, är så tillvida farlig, som den fixerar fruktan vid de vuxna och tenderar att hos barnen framkalla en försvarsposition gentemot samhället, som ju representeras av den vuxne. Detta för med sig förlust av den känsla av säkerhet i relationerna till omgivningen, som är nödvändig för en harmonisk utveckling.

b) *Straffet och känslobindningarna (sentimenten).*

Det har redan framhållits, att disciplinära straff syftar till att antingen leda individen till ett visst beteende, som framstår som en uppgift eller

också att hindra ett beteende, för vilket individen är benägen. De känslor, som straffet framkallar, är mer eller mindre olustbetonade. I detta avseende finns det i princip ingen olikhet mellan vad vi kallat disciplinära straff och felmarkering i kunskaps- och färdighetsprov. Som redan framgått av det föregående, ligger olikheten däri, att de disciplinära straffen drabbar beteenden, vilka är i hög grad emotionellt betingade, genom att de är uttryck för konstitutionella eller av miljön formade impulser, som går emot samhällets önskningar.

Straffets psykologiska funktion kan därför knappast rätt förstås, om den inte sättes i förbindelse med utvecklingen av känslobindningar och attityder (sentiment). De mest primitiva sentimenten utbildas ganska tidigt under ledning av våra fysiologiska behov kring vissa begärliga objekt främst föda.[1]) På grund av sentimentens stora överspridning inneslutes i dem även sådana objekt, t. ex. modern eller annan vårdande person, som ofta förekommer tillsamman med begärsobjekten. De iakttagelser, som under en följd av år gjordes av den franske psykologen Janet, synes visa, att vår verklighetsuppfattning bl. a. betingas av den känsloton, varmed objekten i vår omgivning omges. Normalpsykologiskt märker man tydligast frånvaron av denna känsloton, om ett välbekant objekt betraktas från en ovan utsiktspunkt, t. ex. om man vid middagsbordet placerar sig på en annan plats än den vanliga. Janet har beskrivit hundratals fall av djupgående brister i verklighetsuppfattningen utan att skador eller defekter i sinnesorganen föreligger. Psykologiskt sett är skadad verklighetsuppfattning i dessa fall beroende på förlusten av de sentiment och känslor, varmed vi vanligen möta objekten och föremålen omkring oss. I vårt normala liv lägger vi knappast märke till dem, men de är fullt tydliga vid vissa psykiska sjukdomsformer.

Det sagda kan emellertid också tillämpas på vad man med en något obestämd term kallar personlighetsutvecklingen. Denna består väsentligen däri, att nyssnämnda känslobindningar uppstår i förhållande till personer, sociala grupper, symboler och ideal. Nyss nämndes, att modern eller vårdaren drogs in i uppbyggnaden av känslobindningar på ett tidigt stadium, i själva verket redan under spädbarnsåldern. Starka känslobindningar — mest positiva men även negativa — utformas under barndomen gentemot föräldrar, syskon, kamrater, men också gentemot de egna rättigheterna och tillhörigheterna. Puberteten och den därpå följande ungdomsperioden utmärkes av en mängd nya sentimentbildningar och attityder, ofta flyktiga och försvinnande men inte sällan grundläggande för individens beteende i senare skeden av livet.

[1] I princip är existerande beskrivningar av primär sentimentbildning inte så olika varandra. Här må hänvisas till psykoanalytikernas behandling av libidoutvecklingen och framför allt barnsexualiteten. Man kan gott acceptera mycket av vad psykoanalytikerna säger, även om man använder annan terminologi.

Av speciell betydelse i föreliggande sammanhang är de känslobindningar, som utvecklas omkring de sociala grupper individen tillhör och kring det egna jaget och den egna kroppen.

Individen identifierar sig med den grupp han tillhör. Är känslobindningen gentemot gruppen positiv, är individen uppskattad på ett bestämt sätt, han vet sin position och han känner sig skyddad och tillfreds i gemenskapen.

Gruppsentiment förstärkes dessutom ofta av ideal och trossatser, varigenom individernas känslobindningar fixeras vid en utanför gruppen liggande realitet. Känslobindningar av denna art får ibland en vikt för individen, gentemot vilken omsorgen om det egna jaget betyder föga. Historien ger en mångfald exempel på den styrka, gruppsentiment av denna art kan besitta. Martyrerna är väl det mest bekanta exemplet.

De känslobindningar, som utvecklas kring ideal och moraliska regler, kan betraktas som en särskild art av gruppsentiment. Dessa stödjes och får sin styrka av det konventionella samhällets tänkesätt och sanktioner, men det är uppenbart, att sentimenten i fråga har svårt att uppkomma i en miljö, där det inte finnes någon, som förmedlar samhällets syn på moral och beteenderegler. Därtill kommer, som förut nämnts, att dessa sentiment ofta saknar stöd i individens omedelbara behov och intressen.

De starka positiva känslor, som centreras kring det egna jaget, är i stor utsträckning betingade av individens position och förhållande till olika sociala grupperingar. Grupp och individ stöder ömsesidigt varandra. Skilsmässa från den grupp, i vilken individen är inarbetad, betyder i de flesta fall, att han förlorar fotfästet i livet, d. v. s. de sentiment, med tillhörande impulser, som utbildats, får inte tillfälle till utlösning utan är dömda att undertryckas. Endast genom mycken möda kan en position återvinnas i nya grupper och då lättast i ungdomen. Ännu svårare blir självfallet verkningarna, om skilsmässan tar formen av utstötning.

Boskillnaden mellan grupp- och jagsentiment är svår att genomföra och torde för föreliggande syfte vara överflödig. Varje människa utvecklar en rad egna tycken, som i allmänhet inte spelar någon större roll i detta sammanhang. Nämnas bör dock ett av dessa sentiment, som är individuellt och samtidigt universellt förekommande. Det är de starka, i de flesta fall positiva, känslobindningarna till den egna kroppen, vilka är betingade därav, att alla handlingar, som är riktade mot eller utgår från individen, av naturliga skäl alltid måste referera till kroppen. Speciellt viktigt i detta sammanhang är de handlingar, som tillför kroppen njutningsmedel eller skyddar den mot smärta och sjukdom. Stabiliteten och styrkan hos systemet av kroppskänslorna beror självfallet på, att de stödjas av och innesluter elementära fysiologiska behov.

Straffets psykologi har ett nära samband med den ovan skisserade sentimentläran. Då straff, speciellt disciplinära, utmätes, är de nämligen riktade mot just dessa system av känslobindningar, som under utvecklingens gång byggts upp av individen genom ett samspel av medfödda betingelser och miljöpåverkningar. Ett straff träffar alltid grupp- och jagsentimenten, ställer individen temporärt utanför gruppen. När föräldrar straffar sina barn, markerar de på olika sätt att barnen inte kan påräkna den »familjära» och vänliga behandlingen, d. v. s. de vanliga och självfallna goda känslobindningarna är för tillfället ur funktion. Sådana känslor som vrede, sorg, misstänksamhet kommer i stället för glädje och tillgivenhet. Straffets upphörande betyder, att de positiva känslobindningarna funktionerar på nytt.

På samma sätt är det med straff i skolan, av vilket slag de än må vara. Eleven blir utmärkt som en främmande kropp i gemenskapen. Även om detta tillstånd kan vara mycket snabbt övergående, betyder det alltid, att en förändring av uttrycken för de grundläggande känslobindningarna ägt rum. Lärarens och elevens relationer till varandra har råkat i fara. Elevens position i klassen har blivit sämre och motsvarande känslor av osäkerhet, kanske också vrede och fruktan, har ersatt de vanliga positiva känslorna av säkerhet och trygghet. Vid kroppsstraff accentuerar smärta de nyss nämnda negativa känslorna, men med all sannolikhet torde även dessa straff i vanliga fall främst ha en social aspekt: barnet eller eleven känner, att det har förlorat eller kan förlora sin ställning i gruppen eller gemenskapen.

När det ibland påstås, att straffen icke skall vara sådana, att de framkallar olustbetonade affekter hos barnen och eleverna, har man missförstått straffets omedelbara psykologiska effekt, som alltid är av olustbetonad karaktär. Vid straff måste man alltså alltid räkna med skamkänslor, varierande både med hänsyn till art och intensitet. Det är fråga om en temporär nedbrytning av uttrycken för de positiva relationerna till andra parter i samlevnaden.

Uppfostrans mål måste emellertid bl. a. bestå i att bygga upp de i början av detta avsnitt nämnda positiva attityderna och sentimenten. Men straffåtgärderna framkallar rakt motsatta känslor, och dessa måste sålunda för att inte ta överhanden och bli permanenta, vilket skulle skada barnets utveckling, vara av en övergående art. Goda relationer måste återställas mellan den som straffar och den som straffas. Barnet måste återföras till det arbete i en gemenskap och de känslobindningar, som fanns före straffet. Detta är en slutsats, som ger sig själv genom en sammanställning av uppfostrans mål och straffets psykologiska innebörd. Ovan nämndes, att straffet alltid tenderar att bryta ned de positiva känslobindningarna mellan tvenne parter. Läraren eller föräldrarna ger genom straffet uttryck åt sin missbelåtenhet och vrede, och barnen har olika olustbetonade känslor. Men

båda parter har nog i växlande utsträckning en förvissning om att den positiva känslogrunden består, och att de negativa känslorna är av övergående art. Straffet ger upplysning om vad som skulle inträffa, om sammanlevnadsreglerna kontinuerligt skulle överträdas och det negativa känsloförhållandet bli bestående.

Psykologiskt sett olämpliga måste sålunda de straff vara, som gör att de negativa känslobindningarna blir bestående. När uppfostrare, föräldrar eller lärare, låter straffen bli en dominerande beståndsdel i sin *metod* och ett genomgående medel i sin handledning, inträffar lätt denna permanentning av ogynnsamma känslobindningar, som blir ett hinder för en god anpassning. Det är därför sannolikt, att det inte är straffet i sig själv, som verkar nedbrytande på individen. Snarare är det sätt, på vilket straffet praktiseras, av mycket större betydelse, och speciellt i tiden utsträckta straff är i detta hänseende ogynnsamma, därför att de anger, att den emotionella grund, som förhållandet till ett barn vilar på, är i färd att radikalt förändras. Även de hårda straffen, vare sig de är av kroppslig eller psykisk art, är av samma orsak direkt farliga, då de på grund av sin större intensitet medför sådana skador i förhållandet mellan bägge parter, som är svåra att reparera. Dessutom är det ofta så, att både de systematiska och hårda straffen uttrycker böjelser hos den straffande, som inte har direkt samband med beivrandet av en förseelse.

Olika strafformer.

Den översikt av olika strafformer, som lämnas nedan, syftar endast till att framhålla de traditionellt viktigaste typerna. Någon indelning av straffformerna ur logisk eller annan synpunkt har inte försökts.

a) *Naturliga straff.*

Det anses numera rätt allmänt, att straff, som kommer som en »naturlig» konsekvens av en förseelse, är ur uppfostringssynpunkt de bästa. Som ovan framhölls, motsvarar denna åsikt den högre uppfattning av straff, som enligt Piaget utvecklas hos barn över tolv års ålder. I begreppet »naturliga straff» har emellertid smugit sig in bibetydelse av att det skulle vara fråga om orsak och verkan. När det gäller disciplinära straff, existerar inte »naturliga konsekvenser» i denna betydelse. Det kan visserligen påvisas mängder av fall, där barnen tyckes acceptera ett straff som en naturlig följd av sina handlingar, men ser man närmare efter, är det alltid så, att barnet inte kan tänka sig något annat alternativ, än det som den vuxne föreskriver. Om ett barn bär sig illa åt mot sina kamrater i en lek och därför uteslutes ur leken, är detta ett naturligt straff och erkännes också som sådant av barnet i samtal med föräldrar eller lärare. Men i samtal med kamraterna erkännes detta inte alltid.

Naturliga straff förutsätter, att barnet accepterat vissa sammanlevnadsregler som absolut bindande även för sitt eget handlande. En situation som den beskrivna kan naturligtvis uppstå genom en tillfällighet och bör då rimligtvis inte beivras annat än rent formellt, vilket barnen själva inser. Straffet har där betydelse för att bygga upp och stärka en samfälld erfarenhetsbas rörande vilka beteenden, som inte opåtalt kan tolereras. Skall ett naturligt straff ha någon betydelse, måste det alltså inskärpa en regel, som den vuxne vill att barnet skall iaktta och har därmed samma karaktär som andra disciplinstraff.

I ett avseende har »naturliga straff» en särprägel, då det beträffande dem är resonemangsvis lättare att få barnet att förstå reglernas betydelse. Detta sammanhänger med att naturliga straff uppfattas i *analogi* med naturlagar. Därigenom kommer de att inta en ställning, som närmar dem till korrektioner i inlärningssituationer, varom tidigare talats, och härflyter ur regler för vilka alla får böja sig. Det naturliga straffet blir därigenom i mycket mindre utsträckning än andra disciplinstraff en personlig uppgörelse och betraktas som oberoende av den, som utdelar straffet.

De naturliga straffen kan emellertid tillämpas blott i sådana situationer, att de inte innebär fara för barnet eller en orimlighet. Deras användningsområde är svårt att definiera men hänför sig till gottgörelse, fråntagande av förmån, förvisning o. s. v. Man får också ha i minne, att vid förbud med hot om straff är det oftast så, att barnets och den vuxnes uppfattning är i hög grad divergerande beträffande vad som kan anses vara ett naturligt straff.

b) *Kollektiva straff.*

Vid kollektiva straff får hela gemenskapen lida för en individs eller ett mindre antal individers förseelser. De måste ur psykologisk synpunkt anses vara av tvivelaktigt värde, eftersom de i grunden överlämnar utmätningen av straffet till en grupp, som näppeligen bryr sig om att straffa individen för den ursprungliga förseelsen utan straffar honom för att de själva lidit skada eller för att undgå eventuellt lidande.

De undersökningar, som gjorts av hårda kollektiva straff i koncentrationsläger, visar, att straff av denna typ snabbt bryter ned samhällssolidariteten. De sänker individen till infantila beteendenivåer med avund, s. k. »fjäsk» och småskuren irritation som ingredienser. Karakteristiskt var också de flyktiga gruppbildningarna, som uppkom och upplöstes lika kaleidoskopiskt som gruppbildningar hos barn.

Fastän kollektiva straff i skolmiljö i allmänhet inte bör förekomma, kan man nog tänka sig situationer, där det blir nödvändigt att tillgripa dem, t. ex. när det gäller uppkommen skada, som får ersättas kollektivt. I sådana

fall övergår straffet ofta att från klassens sida bli en handling av solidaritet och förlorar därmed till stor del sin karaktär av straff.

Även vid andra tillfällen, när det t. ex. gäller att effektuera en ordningsregel, tillgripes i skolan kollektiva straff, som då oftast består i indragandet av en förmån eller omtyckt sysselsättning. Ehuru avgjort olämpliga, medger inte tiden och handhavandet av en stor klass, att mer individuella behandlingsmetoder användes vid alla tillfällen, varför ett mer summariskt förfarande tillgripes.

c) *Förmaningar och förebråelser.*

Dessa är allmänt ansedda som de mildaste straffen, men tenderar mer än andra straff att ofta upprepas, därför att de är så lätta att utdela. Som tjat har förmaningar och förebråelser övergått till att närmast motverka sitt eget syfte.

Sparsamt använd är emellertid förmaningen för många, förmodligen de flesta, barn ett fullt tillräckligt straff, som blott vid enstaka tillfällen behöver komplettering. Den har olika kraft hos olika utövare, beroende på olikheter i förmåga till personligt föredöme och suggestiv påverkan.

I sina mest intensiva former blir förebråelser liksom alla straff skadliga för individens utveckling, men övergår då ofta till vad man kallat psykiska straff i inskränkt betydelse, d. v. s. förolämpningar, ironi, nedsättande anmärkningar om objekt och personer som barnet tycker om, hån, skymford, orättvisa omdömen o. s. v. Dessa straff är i sina enskildheter högst varierande, men har liksom förmaningar och förebråelser i allmänhet en tendens att utsträckas i tiden. Detta beror, som ovan antyddes därpå, att de är så lätta att utföra, särskilt av en vuxen gentemot ett barn, eftersom den vuxne har till sitt förfogande språkets alla möjligheter och kan variera straffet hur mycket som helst utan ansträngning. Straffet har emellertid då övergått till att bli psykisk misshandel och markerar, att den vuxne är olämplig att handha barn. Det är inte känt i vilken utsträckning straff av här rubricerad typ har övergått att bli systematiska, d. v. s. dominerande drag vid handledning av barn. Det är av naturliga skäl mycket svårt att få direkta belägg för användningen av denna typ av hårda, delvis brutala straff.

Förmaningar och förebråelser förekommer (liksom kroppsaga) i många olika styrkegrader. Den lättaste formen är tillsägelsen, som kan stegras till ett allvarligt samtal mellan fyra ögon. Större tyngd får förebråelsen i vittnens närvaro och framför allt den offentliga tillrättavisningen för stor publik. Lärarna är väl bekanta med graderingar av detta straff.

En speciell form av förebråelser är anmärkningen och varningen. Meningen med dem är ju att etablera kontakt mellan hem och skola för att vinna rättelse av en elev i visst avseende. Hittills varande praxis är emellertid av tvivelaktigt värde. Ofta verkar de nuvarande uppförande- och ord-

ningsvarningarna som en förklaring från skolan, att den avsäger sig ansvaret. Dessa korrektionsmedel torde först då få sitt rätta värde, om skolan själv med andra åtgärder, kuratorer eller något liknande, utbygger den kontakt, som med varningarna åsyftades. Anmärkningen och varningen som rapport till föräldrarna kommer i allmänhet långt efter förseelsen. Detta gör dem ur psykologisk synpunkt inte särskilt lämpliga i varje fall för yngre elever, eftersom tidsintervallet gör straffet inaktuellt i förhållande till förseelsen.

d) *Aga (kroppslig bestraffning).*

Som utredningens enkät visade, är det utsiktslöst att konstruera en definition på aga, som tillfredsställer alla. De definitioner som i de flesta fall föres fram (uppräkning av olika arter av aga, bestämning av aga som kroppslig beröring i syfte att framkalla smärta eller något dylikt) är i grunden av föga värde, då man inte genom dem kan komma åt den både moraliskt och juridiskt mest behövliga distinktionen mellan aga och misshandel. Samma svårighet föreligger, när man skall skilja på begreppen kroppsstraff och aga. Kroppsstraff är det vidare begreppet och omfattar både juridiska straff och uppfostringsstraff. De sistnämnda, som mest användes i hem och skola, är just aga. Man får heller inte göra agan till en från andra helt skild strafform. Till sitt allmänna syfte och funktion skiljer sig agan icke från andra uppfostringsstraff. Den är liksom dessa ett uttryck för förändrade känslobindningar mellan tvenne parter.

Därtill kommer för agans del tvenne speciella moment. Smärtan spelar naturligtvis en viss roll. Då skydd mot smärta är en av de primära källorna till kroppssentimenten, är det självklart, att hot om smärta är ett kraftigt straffhot, i synnerhet under de tidigare barnaåren. Smärtan som dominerande moment i agan förlorar emellertid i betydelse med växande ålder. Detta påstående kan inte stödja sig på objektiva undersökningar utan endast på allmän erfarenhet.

Även vid lätta former av aga (smäll på fingrarna med handen) torde smärtmomentet spela en högst obetydlig eller ingen roll. När agan blir hårdare, och smärtan eventuellt kommer att dominera, är det tvivelaktigt, om vi längre har att göra med aga, som då närmast övergår till misshandel.

Det andra för agan speciella momentet är, att den deklassering ett straff alltid medför vid aga blir särskilt påtaglig. Detta moment växer i betydelse vid stigande ålder. Sannolikt beror det på att kroppens integritet för den växande mer och mer blir en symbol för frihet och oberoende. Kroppsstraffen hotar individens mest vitala känslobindning, den som den engelske psykologen McDougall kallar självaktningssentimentet (»self regarding sentiment»), vari ingår främst den av individen fordrade respekten för det egna jaget och därmed den egna kroppen. Visserligen har, som sagt, alla

straff denna funktion, men intet av de andra träffar så direkt som agan. I den mån jagsentimenten utformas med stigande ålder, blir agan ett mycket allvarligt straff, som hotar att spoliera en normal känsloanpassning till omgivningen.

Ett ofta debatterat problem i samband med disciplinära straff är det faktum, att många barn föredrar aga i stället för andra straff.[1]) Detta kan icke förklaras endast med hänvisning till rådande straffpraxis i hem och skola utan reflekterar, dels det redan påpekade förhållandet, att smärta ingalunda alltid är huvudmomentet i aga, dels agans mest framträdande positiva egenskap, dess kortvarighet. En förseelse i skolan slipper exempelvis att på nytt dras upp i hemmet. I ett föregående avsnitt påpekades de förlängda straffens ogynnsamma verkningar. Agan har jämte den enkla förmaningen i detta avseende en avgjord fördel. Dess konkreta påtaglighet och dess omedelbara tidssammanhang med förseelsen gör den senare helt och fullt försonad och befriar principiellt — åtminstone enligt barnens uppfattning — från ytterligare påföljd och förlängning av straffet. Denna fördel, som psykologiskt sett är odisputabel, spelar en betydande roll ifråga om barnens bedömning av olika straff.

Uppskjuten aga är ur denna synpunkt speciellt olämplig, då agans positiva egenskaper ej kommer till sin rätt. Den innebär egentligen ett fördubblat straff. Överhuvud synes uppskjutna straff vara ur psykologisk synpunkt olämpliga som uppfostringsstraff. Antingen verkar de som förlängda straff,[2] eller också utsuddar tidsintervallet samhörigheten mellan förseelse och straff, och det senare blir psykologiskt sett hängande i luften. För den som straffas måste förseelse och straff bilda en såvitt möjligt oupplöslig enhet av orsak och verkan, om straffet skall ha någon inlärningseffekt. För yngre barn och i mindre utsträckning även för äldre upplöses denna enhet, om straffet uppskjutes.

Agan är slående lik förmaningen och förebråelsen i det avseendet, att den är så lätt att tillgripa. Den står alltid tillreds, och det behövs inga speciella anordningar för dess utförande. Den fara detta innebär i användningen har förut påpekats. Agan kan liksom förebråelsen lätt övergå att bli metod.

Det finns andra påtagliga likheter mellan de båda strafformerna. Agan företer samma stora variationsrikedom i straffskärpningen, kulminerande i aga med ris eller rotting. Alla de olika formerna kan vara mer eller mindre svåra.

Den fortskridande humaniseringen av samhällslivet har i största utsträckning kommit kroppsstraffen att försvinna som uppfostrings- och som rättsstraff i den civiliserade världen. De har betraktats som uttryck för en primitiv våldsmentalitet, vilken om möjligt bör utrotas. Agan är — menar

[1] Här bortses från sådana barn, som av ev. masochistiska böjelser föredrar aga.
[2] Särskilt hos ängsliga barn.

man — ett kvardröjande uttryck för samma våldsmentalitet, och dess borttagande vore en konsekvens av den allmänna humaniseringen. Agans avskaffande skulle också vara ett bidrag till våldsmentalitetens försvagande. Ur psykologisk synpunkt kan intet avgörande träffas om dessa spekulationer. Vi vet, att alla straff under vissa omständigheter har ogynnsamma konsekvenser för barn och ungdom, beroende på straffmottagarens konstitution och ålder och straffets hårdhet och övriga med detsamma förknippade omständigheter. Vad agan beträffar, synes den i detta avseende inte skilja sig från andra straff. Dess olämplighet sammanhänger med att den användes för äldre barn, att den är så lätt att tillgripa och att den blir överdriven.

Det senare beror med säkerhet ofta på det ömsesidiga växelspelet mellan en känsla och dess uttryck. Åtbörder, handlingar och övriga reaktioner, som är uttryck för en känsla, tenderar alltid att göra denna starkare och fylligare, något som i sin tur har en benägenhet att förstärka uttrycksrörelserna. Förhållandet är i praktiken välkänt i de fall, då ordtvister övergår till handgripligheter. Själva utdelandet av aga mobiliserar därför lätt en känsloförstärkning, som leder till en från början icke avsedd hård aga. Erfarenheten synes visa, att aga jämte förebråelsen mer än andra straff har denna självaccelererande effekt.

e) *Förvisnings- och isoleringsstraff.*

Enligt ett föregående avsnitt (Straffet och känslolivet) av detta kapitel är straffets psykologiska innebörd en isolering av individen känslomässigt sett, genom att positiva känslobindningar ersättes av negativa. Individen degraderas socialt med åtföljande känslor av skam, mindervärdighet o. s. v.

Av existerande strafformer är förvisning och isolering det mest adekvata uttrycket för straffets psykologiska innebörd. En rent rumslig isolering går ofta parallellt med den känslomässiga. Fängelse av olika arter, landsförvisning, »varg i veum», bannlysning och exkommunisering kan nämnas som exempel på förvisning med mer eller mindre utpräglat rumsliga attribut.

I hem eller skola använda straff av denna typ är avstängning från nöjesbetonad sysselsättning, indragna förmåner, eftersittning, placering i särskilt rum eller utvisning ur klassrummet, överföring till skyddshem, relegation o. s. v.

Den straffskärpning, som kan komma i fråga, består i att göra förvisningen och isoleringen fullständigare. Detta är emellertid av flera orsaker en mycket besvärlig och i kanske flertalet fall omöjlig procedur. Samtliga i skolan förefintliga straff av denna typ träffar endast en partiell och därtill ganska snävt begränsad sektor av en lärjunges sociala förbindelser. Straffhotet blir under sådana omständigheter ofta illusoriskt, då övriga sociala sentiment gentemot hem, kamrater, föreningar m. m. fungerar tillfreds-

ställande. Därtill kommer, att ett förvisningsstraff verkar kraftigast, då individen är positivt förbunden med gruppen och, när det gäller skolan, med klassen och lärarna. Detta är emellertid långt ifrån fallet med majoriteten av de lärjungar, för vilka disciplinstraff kommer i fråga. Förvisningsstraff för lärjungar, som hyser motvilja mot skolan, kan eventuellt komma att anses som en befrielse i den mån inte sanktioner väntar från hemmets sida. Ju större anseende och goodwill skolan har hos föräldrar och allmänhet, desto större verkan har förvisningsstraffet.

Förvisningsstraff och ännu mer isoleringsstraff torde trots detta alltid ha en viss effekt, särskilt därför att de ofta blir ett slags naturliga straff. Därigenom kan förseelsen bli tillgänglig för argument med god verkan.

I den mån isoleringsstraff går att konsekvent genomföra måste de räknas som mycket svåra straff. Under en enkät, som utfördes av Thorndike för att få en preliminär jämförelse mellan olika motiv, visade det sig att fullständig isolering var en av de situationer, som ansågs svårast att uthärda. Som redan påpekats kan, psykologiskt sett, isolering också anses vara urformen för alla straff och får tillgripas med försiktighet. Den isolering, som består i att nonchalera en elev, är mycket nyttig, genomförd under en kortare tid, men genom förlängning och benhård konsekvens är den fördärvbringande för både eleven och klassgemenskapen.

Det torde ha framgått av ovanstående översikt av olika strafformer, att det är mycket vanskligt att radikalt skilja dem från varandra. I psykologiskt avseende är likheterna mellan dem avgjort större än olikheterna. Man kan inte från denna synpunkt generellt fördöma varken den ena eller den andra straffarten. Däremot torde toleransen mot en viss straffart vara högst olika hos olika individer. Att se vilka straff som är olämpliga för en viss individ är en svår uppgift, i synnerhet som våra kunskaper om de individuella olikheterna i känsloliv och temperament är mycket bristfälliga.

KAPITEL IV.

Några viktigare disciplinproblem ur praktiska synpunkter. — Skoldisciplinära bestämmelser i några främmande länder. — Bestämmelser om vård och uppsiktsplikt i vårt land.

Utredningen kommer i det följande att redogöra för några viktigare disciplinproblem och för en del omständigheter, som direkt eller indirekt inverkar på disciplinen i våra dagars skola. Problemen ifråga berör givetvis all uppfostran och alla skolformer. De blir emellertid mera utpräglade i folkskolan, vilket får ses mot bakgrunden av dennas speciella karaktär: den är obligatorisk för alla, således även för dem, som av olika anledningar är mer eller mindre skolovilliga, och arbetet underlättas inte där av elevernas eget studieintresse och föräldrarnas ambition i på långt när samma utsträckning som vid läroverk och andra högre skolor.

Skoldisciplinen. Allmänna synpunkter.

I Kap. III har redan understrukits nödvändigheten av disciplin i skolarbetet. Denna skoldisciplin är av en speciell typ och karakteriseras inte på bästa sätt med ordet »disciplin», som lätt för tanken på andra förhållanden. Dess huvudsakliga syfte bör vara att möjliggöra ordnat arbete, skapa lugn och arbetsro och göra förhållandena i skolan drägliga för alla.

Till skoldisciplinen i utsträckt bemärkelse hör också, att eleverna skyddas mot skadeverkningar av olika slag. I detta sammanhang skall endast erinras om sådana, som direkt härleder sig ur det förhållandet, att barn i en skolklass sammanföres, utan att man på förhand har möjligheter att avgöra eller ta hänsyn till hur de kan passa för varandra. Det torde höra till skolans uppgifter att eliminera eller minska det inflytande, som barn med utpräglat dåliga vanor kan utöva på sin omgivning.

Barns naturliga och biologiskt betingade behov av trygghet tillfredsställes emellertid inte endast med negativa skyddsåtgärder utan kräver, att uppfostraren visar, att han på ett positivt sätt bekymrar sig om dem. Detta betyder inte bara, att hänsyn tas till deras egen vilja och önskningar, utan mera att de kommer i ett visst beroende till den, som har hand om dem. Ett sådant beroende torde vara en förutsättning för all fostran. Vare sig den fostran, som inte lämnar utrymme för barnens egna önskningar och egen

vilja, eller den, som uteslutande tar hänsyn till dem, är i det fallet tillfredsställande.

Det förefaller, som om man i våra dagar på en del håll omfattade den åsikten, att barn inte alls eller så litet som möjligt skall med tillsägelser eller på annat sätt påverkas, när det gäller uppträdande i grupp eller individuellt. Man litar med andra ord till självdisciplinen. Denna torde emellertid mera vara ett mål att sträva efter än en grund att bygga på. Självdisciplinen skall komma inifrån och förutsätter därför mognad och erfarenhet. Man kan inte begära, att små barn skall ha den som en medfödd egenskap. Det kan därför aldrig bli en huvudprincip i uppfostran att befria barnen från krav. Man måste av dem kräva just det mått av ansvar, de är mogna att bära i olika åldersstadier.

Det framhålles i några enkätsvar, att barn inte trivs, om de lever i anarki. Inte minst i skolan med dess anhopning av barn i olika åldrar är det därför nödvändigt att sätta upp regler och lagar för sammanlevnaden. Därav följer också, att barnens övervakare måste reagera mot lagbrott. Barn torde inte fostras av att deras handledare ser genom fingrarna med överträdelser. De uppfattar säkerligen en reaktion fullt naturligt som ett utslag av fostrarens uppmärksamhet och omsorg. Är denne likgiltig mot de regler, som beskyddar barnet, känner det sig utlämnat och erfar inte den känsla av trygghet, som varje barn fordrar och har rätt att fordra.

Barn saknar i regel förmåga att handla moraliskt enbart med hjälp av muntliga besked och upplysningar om hur de bör uppträda i det ena eller andra fallet. Först i aktuella situationer blir reglers och föreskrifters innebörd uppenbara, och barn måste vänja sig vid att därunder utveckla det mått av egen kraft och självövervinnelse, som kan fordras för att följa dem. Då får man inte heller undanhålla dem de kriterier, som lämpligt avpassade och så vitt möjligt självfallna konsekvenser är och låta dem förnimma tillfredsställelsen av att beträffande dessa ting ha presterat något.

I skolan blir den yttre disciplinen på grund av det större antalet barn mera kategorisk än i hemmen. När det gäller att beivra brott mot nödvändiga föreskrifter, ordningsregler och normer för uppträdandet, bör läraren sträva efter att finna den rätta avvägningen mellan ytterligheterna och framför allt annat vara konsekvent. Sedd utifrån kan denna konsekvens säkerligen inte sällan te sig som onödig stränghet, vilket i sin tur torde vara orsaken till konflikter. Den publicitet dessa ibland ges, synes ha frestat en del lärare att släppa efter ifråga om skoldisciplinen, vilket i sin tur kan ha bidragit till den upplösning av ordningen i skolorna, som påtalas i en del av enkätsvaren.

De allra flesta förseelser mot vad man vanligen inlägger i begreppet skoldisciplin innebär emellertid också för arbetet störande moment. En elev, som under en lektion fäster uppmärksamheten på sig genom något, som

inte har med det pågående arbetet att göra, stör detta arbete, även om vad han gör skulle vara relativt oskyldigt. Främst bland dessa störningar kommer, enligt vad enkätsvaren visar, pratsamheten. De barn, som i en skolklass inte underkastar sig tystnadsregeln, blir i längden mycket irriterande för sin omgivning och minskar därmed arbetseffektiviteten inte bara för sig själva utan även för kamraterna.

Om orsakerna till den ökade pratsamheten har i Kap. II olika antaganden refererats. Bl. a. tillskriver ett antal av de lärare, som svarat, radion skulden, en teori som synes ha vissa skäl för sig. Troligare är emellertid, att den är ett av tecknen på den ökade nervositet hos barnen, som längre fram i detta kapitel nämnes i annat sammanhang. Detta antagande stödes av det faktum, att företeelsen synes vara särskilt utbredd i storstäderna. När barnen vuxit upp och utsättes för reaktioner från sin omgivning, t. ex. på arbetsplatserna, kan denna ovana få svåra verkningar för dem. Det måste därför betraktas som en angelägenhet av vikt, att man i skolan så tidigt som möjligt vänjer dem vid att respektera tystnadsregeln under arbetet.

När det gäller den rent yttre ordningen i en skolklass, anses den bestämda och konsekventa disciplinen vara en tillgång, eftersom den bäst bidrager till att det egentliga skolarbetet löper så friktionsfritt som möjligt, genom att triviala ordningsspörsmål snabbt klaras upp och därigenom åsamkar minsta tidsutdräkt. Särskilt för oerfarna lärare är det säkerligen värdefullt, att de, när de övertar en klass, kan möta de första besvärligheterna med hjälp av en redan inarbetad skoldisciplin. Det gäller emellertid att finna den rätta avvägningen mellan det konsekventa upprätthållandet av denna yttre disciplin och den generositet, som är nödvändig, för att barnens spontanitet inte skall stäckas.

När man i skolorna söker lära barnen att följa allmänt vedertagna normer i sitt handlande och uppträdande: vara punktliga, på bästa sätt och efter förmåga fullgöra arbetsuppgifter, ta hänsyn till varandra, vara hövliga mot äldre etc., så är det en fostran, som också torde bidraga till att göra dem bättre rustade, när det gäller att senare möta de krav, samhället ställer på dem. Inte alltid beaktas värdet av att barnen vänjer sig vid att följa de enkla regler, det här är fråga om. Man kan fordra, att denna fostran skall utsträckas till att bli också en karaktärsfostran och därmed omfatta mycket mera: göra känslolivet rikare, främja initiativkraft, ledarförmåga och samarbetsvilja o. s. v. Dessa utsträckta krav gör emellertid inte den fostran, som ovan berörts, överflödig, den förra är rent av en förutsättning för den senare. Om de små uppfostringsproblemen försummas, är det inte otroligt, att man senare får större svårigheter med karaktärsdaningen och den direkta samhällsfostran.

Arbetsdisciplin.

Den disciplin, som är nödvändig för skolarbetets bedrivande, och som också frammanas av upptagenheten med detta, brukar man kalla arbetsdisciplin. När barn sysslar med något, för vilket de hyser ett intensivt intresse, skapas den självfallet och utan yttre påverkan. Den stigande tendensen att göra undervisning och arbetsuppgifter mera tilltalande för att därmed lättare åstadkomma god arbetsdisciplin, är därför en stor vinst för skolarbetet. God arbetsdisciplin förutsätter förmåga av koncentration och vilja att göra en uppgift färdig, något som särskilt har betydelse, när det gäller sådant, som inte i sig själv är intressant. Man får därför inte underskatta värdet av den träning, som ligger i att barnen också får ägna sig åt arbete, för vilket de inte hyser ett omedelbart intresse, men som ändå måste utföras. Arbetsdisciplinen torde få ökat framtida värde för eleven, om han i skolan lärt sig att på egen hand och med egna resurser åstadkomma den, även när det gäller uppgifter, som inte är helt lustbetonade.

Man bör inte heller försumma att skapa det intresse, som åstadkommes av att eleverna ordentligt behärskar ett ämnesområde. Medvetandet härom gör i längden arbetet mera lustbetonat än en eller annan tilltalande yttre ram kring uppgifterna. Givetvis skall man därvid alltid se till att eleverna skyddas för överansträngning. Men denna omsorg får inte drivas över i rädsla för att överhuvudtaget någon gång låta dem anstränga sig.

Enligt vad ett antal lärare (61 % av de i enkäten deltagande) anser sig ha iakttagit, skulle denna arbetsdisciplin ha försämrats under senare år. Den forcerade pratsamheten har redan berörts. I mera utförliga svar framhålles en del andra detaljer i förändringarna: den psykiska trötthet säges ha ökat och arbetsförmågan minskat, särskilt under dagens sista lektioner, koncentrationsförmågan synes ha avtagit, samtidigt som ytligheten tilltagit, lekinställningen till skolarbetet dröjer kvar högre upp i klasserna, och förmågan att lyssna och tillgodogöra sig det talade ordet har starkt försvagats. Viljan att ta itu med olustbetonade och mera krävande uppgifter synes ha blivit svagare, vilket torde sammanhänga med det också påtalade kravet på att arbetet skall vara lustbetonat och omväxlande. Den motoriska oron och livligheten anses ha ökat och slår enligt utsagorna inte sällan över i nervös ryckighet, impulsiviteten är större och hämningarna färre. Glömska och distraktion påstås förekomma mera än förr. Slutligen säges lydnaden ha avtagit, även när det gäller ordningsregler och föreskrifter, som barnen förstår vara nödvändiga. Av de positiva sidorna i förändringarna framhålles starkt, att barnen nu för tiden synes vara öppnare, frimodigare och mera tilltagsna än förr.

Uppförandedisciplin.

Uppförandedisciplinen sammanhänger starkt med arbetsdisciplinen, och dess betydelse framträder också oupphörligt under själva skolarbetet men ännu mera i barnens umgänge sinsemellan och med vuxna under raster och fritid. Uppförandet bestämmes inte bara av barnets karaktärsegenskaper utan också av hemmiljön. Det grundlägges i hemmen men formas även i skolan. För att i möjligaste mån konflikter skall undvikas, är det av vikt, att god överensstämmelse råder mellan de normer för uppförandet, som hemmen ställer upp och dem, som fordras och ges i skolan.

Fall av dåligt uppförande, som inträffat utanför skolan, kommer ofta till lärarnas kännedom. Som av enkätsvaren på denna punkt framgår (sid. 37), synes dessa inte vara fullt eniga om, hur de därvid skall förfara: skall de ingripa, eller skall detta överlåtas åt hemmen eller eventuellt andra institutioner? Som skäl *mot* att detta skall vara en skolans sak anföres, att skolan redan åtagit sig en dryg andel av barnens fostran, och att mycket av det, som i det fallet påvilar lärarna, inte tillfredsställande kan genomföras. Som skäl *för* ett ingripande framhålles bl. a. vikten av att barnen får klart för sig, att dåligt uppförande inte bedömes olika inom och utom skolan, och att deras fostran är en angelägenhet, för vilken föräldrar och lärare gemensamt är ansvariga. Utredningen anser det av praktiska skäl vara lämpligast, att läraren inte tar befattning med fall av ovan angivet slag, såvida de inte direkt anmälts till honom för åtgärd.

Inom skolan framträder en elevs dåliga uppförande i olika former: i svårigheter att komma överens med kamrater, i ohövlighet och nonchalans mot lärare, i oärlighet etc. Är en elev av sådan typ också utrustad med ledareegenskaper, kan hans inflytande på de övriga barnen få svåra följder.

Det är nödvändigt att bereda eleverna i en klass skydd mot sådant dåligt inflytande. Gäller det kriminella förseelser, såsom stöld, skadegörelse eller dylikt, har läraren vissa möjligheter att via barnavårdsnämnd eller rådgivningscentral få elev förflyttad från klassen och ställd under särskild, lämplig behandling. Gäller det dåligt uppförande i allmänhet, står dessa utvägar i regel inte till buds. Det torde då få betraktas som nödvändigt, att inte skolan och lärarna står utan medel att hindra, att de sämsta elementen tar ledningen.

Tyvärr saknar barn av ovan angiven typ ofta resonans för tillsägelser, och har inte läraren därutöver medel med kraftigare verkan, kommer skolarbetet och därmed den stora procenten av hyggliga elever att få lida för det. Man får nog inte heller i detta sammanhang förbise, att en undfallande behandling av nonchalanta och uppstudsiga barn kan tolkas som maktlöshet eller rädsla av det övriga ungdomliga klientelet, som synes ha

en enkel men på det hela taget riktig uppfattning om att det är läraren, som skall svara för ordningen i klassen.

I diskussionen kring skoldisciplinen anföres ibland, att den psykologiska forskningen underlättat lärarens arbete att komma tillrätta med disciplinproblemen. Detta är riktigt såtillvida, att lärarens i våra dagar större psykologiska skolning vidgat hans blick och gett honom en ny syn på uppfostringsarbetet. Han betraktar barnens uppförande på ett annat och riktigare sätt än förr, och särskilt då det gäller fall av onormalt uppträdande, söker han spåra upp de djupare liggande orsakerna för att finna goda och varaktiga lösningar av problemen. Det torde i detta sammanhang böra framhållas, att en lärare kan vara »en god psykolog» utan några större fonder av psykologiskt vetande. Den psykologiska insikten blir först då av verkligt värde, när den kopplas till önskvärda personliga egenskaper.

Undervisningsmetoder.

Arbetsdisciplinen betecknas ofta som ett »sysselsättningsproblem», vilket åtminstone till en viss grad är riktigt — barn, som har full sysselsättning, lockas inte att störa sin omgivning. I stora klasser och i de flerklassiga skolformerna kan det inte alltid undvikas, att det blir döda punkter, när läraren inte hinner förse alla med arbetsmaterial eller ge var och en full sysselsättning. Denna får nämligen inte bara bli sitt eget ändamål, utan arbetet måste till sin art vara sådant och genomföras så, att det leder till de undervisningsmål, som uppställts. Detta förutsätter i sin tur kontroll, individuell hjälp åt svagare elever, instruktioner, rättningar etc. från lärarens sida.

Det har ibland framhållits, att vissa undervisningsmetoder bättre än andra skulle kunna lösa dessa problem. Utredningen anser sig naturligtvis icke kunna rekommendera någon generell metod, som skulle kunna tänkas ge godtagbara resultat ifråga om kunskaper och färdigheter, lösa sysselsättningsproblemet fullt tillfredsställande och passa alla lärare. En undervisningsmetod har nämligen ett personligt moment, som icke bör underskattas, och utan vilket den endast blir ett förfaringssätt. Det torde därför vara lyckligast, att varje lärare som hittills prövar sig fram till allt bättre metoder och söker fullända sin egen stil ifråga om sättet att undervisa. Det är då betydelsefullt, att vikten av sådan fortskridande försöksverksamhet starkt framhäves under lärarutbildningen, och att förutsättningar då skapas för dess rätta bedrivande. Diskussioner i fackpress och på annat sätt torde också ha stor betydelse som stimulans och för spridandet av kännedom om nya rön. Därvid bör man inte försumma att med objektiva undersöknings- och prövningssätt påvisa de olika metodernas värde sinsemellan för inlärningen. Detta torde inte oväsentligt kunna

komma att bidraga till att göra ett större antal lärare benägna att använda även sådana metoder, som väsentligt skiljer sig från de traditionella.

Skolans sociala verksamhet.

Den under senare år utökade sociala verksamheten i skolan har haft positiva verkningar, som ligger i öppen dag. Hygienen har förbättrats, vilket otvivelaktigt medfört ökad trivsel hos barnen och på längre sikt förbättring av folkhälsan. De negativa sidorna synes bestå i en ökning av disciplinproblemen och anledningarna till konflikter med hemmen. En icke oväsentlig del av den för undervisning avsedda tiden måste anslås till denna skolsociala verksamhet, vilket i någon mån torde orsaka, att undervisningsarbetet blir mera jäktat och svårare att planlägga och genomföra.

I allmänhet torde disciplinproblemen i detta sammanhang inte vara svårare att bemästra. Därtill kommer dock de småkonflikter, som kan uppstå, när lärarens och föräldrarnas uppfattning om nyttan av bad, snaskätandets vådor eller dylikt, inte stämmer överens.

De största av de problem, som under senare tid tillkommit, synes skolmåltiderna erbjuda. Dessa skall innefatta även ett fostrande moment. Härvidlag spelar lokaler och därmed sammanhängande anordningar en stor roll, liksom det antal barn, som på en gång utspisas. Man bör fostra eleverna till goda bordsvanor. På sina håll torde dock råda ganska ringa intresse för konventionella bruk överhuvudtaget, och lärarnas bemödanden att förhindra en icke önskvärd nivellering nedåt därvidlag, betraktas inte sällan som ovidkommande intrång. Denna fostran är emellertid av så stor betydelse, att de lokala skolmyndigheterna bör stödja lärarna i deras strävan, vilket kan väntas bidraga till att minska antalet härur framsprungna konflikter.

Fritiden.

Förr var skolan samlingsplatsen för barnen under dagen och hemmen den naturligt replipunkten under fritiden. Detta förhållande synes ha förändrats: hemmens betydelse har i det fallet minskat, och deras roll som fritidsplats övertagits av andra institutioner. På många platser ordnar kommunerna numera fritidsverksamhet av olika slag. Den avser att fylla barnens lediga tid och hindra dem från att hemfalla åt ligabildning eller på annat sätt lockas på avvägar. Samma syfte har de sysselsättningsaftnar, som föreningar och andra sammanslutningar regelbundet anordnar för barn- och ungdomsavdelningarnas klientel. Under förutsättning att denna verksamhet träffar dem, som är i behov av att omhändertagas, fyller den en stor uppgift.

Så är däremot icke fallet med nöjesindustrin, främst biograferna. Redan i tidiga år lockas barnen till dem och drives därmed in i en fritids-

tillvaro, som så gott som uteslutande har underhållningskaraktär. Underhållningsfilmernas konstnärliga kvalitet påtalas ofta. Att det växande släktets mentalitet påverkas därav mera än de vuxnas, torde vara uppenbart. Bilden och talet ger filmen en starkt suggererande kraft. I en del fall har konstaterats ett direkt samband mellan ungdomars brott och vissa gangsterfilmer. Faran för sådan direkt påverkan bör emellertid inte överdrivas. Den torde vara betydligt ringare än den, som består i en allmän smakförskämning. Man begär visserligen inte av filmproducenterna, att de skall framställa filmer med direkt uppfostrande syftning, men stor konstnärlig ambition kommer ytterst att verka i denna riktning.

Barn, särskilt pojkar, har ett enormt intresse för idrotten, och tar sig detta intresse uttryck i ökad personlig träning och lust för friluftsliv, är det uteslutande av godo. På skolans schema har idrotten också numera en framstående plats. När emellertid intresset huvudsakligen yttrar sig i omsorger om serietabeller och tipskuponger och i ett passivt bevistande av tävlingar, torde det inte ha något positivt värde för uppfostran. Särskilt i storstäderna bjuds rikliga tillfällen till åskådandet av matcher och tävlingar, och den ungdomliga publiken utgör därvid inte sällan en bråkig, högljudd och mycket osportslig del. Idrotten är en viktig positiv uppfostringsfaktor, då den utnyttjas så, att man kan spåra dess inverkan även i ett sportsligt uppträdande och sinne för fair play.

Några speciella storstadsproblem.

Enligt vad den företagna undersökningen ger vid handen, synes disciplinproblemen i storstäderna vara flera och svårare än på andra ställen. Verkningarna av de djupgående miljöförändringar, som under de senaste två à tre generationerna ägt rum och fortfarande pågår, är där mera märkbara än på landsbygden och i de mindre samhällena: hemmens minskade betydelse för uppfostran, ökningen av antalet skilsmässor, trångboddheten, fåbarnssystemet, uppammandet och tillfredsställandet från tidiga år av ha-begäret, huvudsakligen inriktat på kläder, nöjen och snask. Hit hör också storstadsmiljöns hetsiga karaktär, gatans buller, det lockande nöjeslivet, tidningarnas löpsedlar med ofta förvirrande rubriker, som förvrider proportionerna händelserna emellan, samt filmen, serierna och sporten, som oupphörligt ger de unga starkt känslo- och sensationsmättade intryck. Idealbildningen, som är en viktig uppfostringsfaktor, har också förändrats där mera märkbart än på landsbygden och i småsamhällena. Sådana förändringar sker alltid och är i och för sig inga märkvärdiga företeelser, men idealiseringen tycks ha förgrovats. De stora män och kvinnor, som ägnat sina liv åt väsentliga ting, synes ha fått träda tillbaka för de mera lättillgängliga filmhjältarna och idrottsstjärnorna.

Den motoriska oron, den forcerade pratsamheten och irritabiliteten i umgänget barnen emellan har säkerligen alltid varit mera märkbara i de stora skolorna och de stora städerna än i de små skolhusen på landsbygden, men denna oro synes av ovan angivna skäl ha ökat. I vissa städer har undersökningar gjorts, som visar, att sovtiden är alltför kort för stora kategorier ungdom, vilket skolläkarna också ofta uppmärksammat vådorna av.

I en del enkätsvar påtalas den stora anhopningen av barn i »solgårdar» och barnrikehus, bl. a. påstås den underlätta ligabildningen. Barn i flock gör sig inte sällan skyldiga till ett uppträdande, som de ensamma inte skulle iaktta, och de dåliga yttringarna av flockmentaliteten sträcker inte sällan sina verkningar in i skolans arbete.

En artikel i »Norsk Skuleblad» den 27 november 1948, ur vilken följande skildring av barnens sedvanliga söndagsbesök på biografen är hämtad, belyser en annan detalj i detta sammanhang och visar samtidigt, att man även i andra länder har att brottas med liknande problem: »Etter de siste forestillingene ser det ut som en må ha stort oppbud av kontrollører og politi for å holde det gående. Ungene samler seg allerede i tretida utenfor kinematografene, og da går det vilt for seg. Når dørene åpnes, stormer de inn som en orkan og fyller salen med skrik og brøl. Under forestillingen smeller de med tyggegummi under stadig hysjing fra de mer besindige som er kommet for å se og høre filmen. Og stolene bærer slemme merker etter besøket.» Den intresserade kan göra ett besök på en biograf i någon av våra storstäder under en söndagsmatiné för barn och torde då kunna konstatera, att förhållandena hos oss är likadana. Det torde inte vara svårt att inse, att det är de sämre elementen, som här sätter sin prägel på den ungdomliga publiken och påverkar den i en riktning, som direkt och effektivt motverkar den goda fostran barnen kan ha fått hemma eller i skolan och sätter spår i deras personliga uppträdande även under skolarbetet.

Anpassningen till samhället.

Det har redan påpekats, att en av skolans uppgifter är att anpassa eleverna till det samhälle, där de skall leva och arbeta under flera decennier. Problemen kring denna anpassning förefaller ha blivit flera och djupare än förr. Att den nuförtiden oftare misslyckas, därom vittnar bl. a. den ökade ungdomsbrottsligheten, de stigande siffrorna för skilsmässor och den på senare tid omvittnade olusten i arbetet. Den psykiska hälsan torde med andra ord inte ha förbättrats i samma takt som den fysiska, vilket har skärpt riskerna för missanpassning.

Den del av denna anpassning, som skolan kan ha att svara för, har synbarligen också försvårats, samtidigt som det blivit nödvändigare, att den genomföres. Hänsyn i umgänget, de hedersbegrepp och moraliska nor-

mer, på vilka sammanlevnaden i samhället vilar, skapar sig inte själva. Det torde emellertid vara av stor vikt, att de överföres till kommande generationer, ty de är viktiga förutsättningar för att dessa skall kunna leva som fria människor. För individens trivsel är det av vikt, att man inte i skola och hem grundlägger karaktärsdrag eller skapar behov, som han på grund av samhällets ändrade struktur inte har användning för eller kan tillfredsställa. Behovet av nöjen och omväxling hos barnen synes, som redan framhållits, enligt en del enkätsvar ha ökat. De rikare möjligheterna att tillfredsställa det är säkerligen, sett ur barndomsårens synvinkel, en vinst. Men låter man detta behov stegras och följa den unge ut i arbetslivet, kommer konflikter lätt att uppstå vid upptäckten, att vad han lärt sig kräva inte stämmer med vad som kan realiseras. Det synes, som om man i uppfostringsdiskussionen om den individuella frihetens betydelse inte alltid beaktat detta.

Det praktiska skolarbetet erbjuder många och goda tillfällen till att hyfsa de ungas anpassningsproblem. Det framhålles inte sällan i enkätsvaren, att skolan är ett litet samhälle för sig, att skoltvånget avtecknar samhällstvånget, och att de skrivna och oskrivna lagar, som gäller i det större samhället, motsvaras av de regler, som gäller i skolan. Fostras barnen i skola och hem till att respektera de vanligaste reglerna för sammanlevnad, torde det vara en god förberedelse för de blivande samhällsmedborgarna. Men därutöver krävs också, att de tidigt lär sig respektera de samhällsregler, vilka de kan komma att göra bekantskap med i en eller annan form redan som små.

Tyvärr försummas de för uppfostran och bibringandet av goda vanor så viktiga tidiga barnaåren i en del fall, särskilt i storstäder och andra tätorter. Många små barn får tillbringa sin dag på gatorna utan tillsyn. Där möter de samhällsproblem, som de inte på egen hand kan komma tillrätta med: hur man uppträder gentemot andra, hur man uppträder i trafiken, att man skall respektera andras rätt och egendom etc. I några fall kan det, som här påtalats, bero på försumlighet från föräldrarnas sida, men mest torde det ha sin grund i svårigheten för mödrar med förvärvsarbete att få hjälp med passningen av barnen. De materiella angelägenheterna i samband därmed kan samhället överta i form av bespisning, daghem och dyl. Men den positiva fostran, som försummas, kompenseras inte därav. Utredningen anser, att ett förskoleår skulle vara av allra största betydelse för den fostran, det här är fråga om.

Upplysningsverksamhet.

I skolöverläkarens i Kap. I refererade P. M. anges bl. a. upplysning åt hemmen i uppfostringsfrågor som en av de förutsättningar, som måste fyllas, för att skoldisciplinen skall förbättras. I svaren på frågeformuläret är

förbättrad hemuppfostran upptaget bland önskemålen om de åtgärder, som skulle minska störningarna och underlätta disciplinen.

En viss upplysningsverksamhet bedrives redan i form av diskussion av uppfostringsfrågor i press och radio. Utredningen ansåg det vara av betydelse för denna verksamhets vidare utformning att undersöka, om verkningarna därav blivit märkbara i folkskolan och observerats av lärarna, vilka kunnat göra jämförelser med tidigare förhållanden och därmed i viss utsträckning bedöma resultatet. Av svaren framgår, att endast en mindre del av deltagarna anser, att upplysningsarbetet i sin nuvarande form haft god effekt (sid. 38).

Som redan nämnts, har verksamheten inte enbart haft formen av direkt målmedveten upplysning utan mera av inlägg i en ständig diskussion. I pressen har denna ofta hållits vid liv av insändare och lämpligt nyhetsmaterial av dagsaktuellt intresse. Man kan fråga sig, vilka orsakerna kan vara till att resultatet blivit sådant, att det av ett antal deltagare i enkäten bedömes som icke tillfredsställande.

Att nya uppfostringsläror, rön och problem diskuteras, är nyttigt, viktigt och nödvändigt. När denna diskussion föres offentligt, har man emellertid att ta hänsyn till, hur den verkar på dem, vilka den närmast är avsedd att upplysa. Såväl pressen som radion vänder sig till en heterogen publik, som till stor del torde ha benägenhet att generalisera. Detta kan, åtminstone i några fall, vara orsaken till att speciell rådgivning, avsedd för t. ex. psykolabila barn och offentligt meddelad i press och radio, inte sällan uppfattas som gällande även normalt utrustade, och att den rekommenderade behandlingen har fått tjäna till mönster, även då detta icke bort ifrågakomma. En annan icke avsedd verkan torde av samma anledning ha åstadkommits av att diskussionsinlägg, som innehållit avancerade åsikter ifråga om barnuppfostran, kommit att uppfattas som till sina konsekvenser prövade, fullt pålitliga uppfostringsmetoder, färdiga att omedelbart omsättas i praktiken.

Troligt är också, att det auditorium, det här är fråga om, inte följer diskussionerna till slutet, som ofta ter sig helt annorlunda än vad isolerade inlägg kunnat ge besked om. Säkerligen förmår också endast en mindre del följa teoretiska resonemang eller värdera hypoteser rätt och utan misstolkningar, och blott ett fåtal torde förstå innebörden av de termer, som vid sådana tillfällen inte sällan användes. Slutligen kan en orsak till missuppfattningar ligga i att det, som framföres i radio, får en viss opersonligt officiell prägel, och att pressens bidrag till diskussion och upplysning inte sällan medelst rubricering och typografisk utstyrsel förlänas en betydenhet, som inte alltid motsvaras av innehållet.

I en del mera utförliga enkätsvar framhålles, att denna upplysningsverksamhet huvudsakligen skulle ha påverkat allmänheten i negativ rikt-

ning. De regler beträffande uppfostran, som föräldrarna redan behärskar, sättes ju ofta i fråga, då problemet diskuteras. Denna kritik synes ha gjort det starkaste intrycket, under det att diskussionen inte tycks ha haft samma verkan, när det gällt den positiva kompletteringen. I enkätsvaren exemplifieras det bl. a. med den spridning den uppfattningen om barnet fått, att nästan vad som helst skall tolereras, för att inte det inre växandet skall hämmas. Detta torde i sin tur ha orsakat en del av den villrådighet, som synes vara ett starkt framträdande drag hos våra dagars uppfostrare.

Resultatet av upplysningsverksamhet i uppfostringsfrågor är givetvis också starkt beroende av vilka möjligheter föräldrarna har att i praktiskt handlande omsätta givna råd och begagna anvisade utvägar. Dessa möjligheter synes i icke ringa grad ha minskat, beroende på de miljöförändringar, som här i annat sammanhang vidrörts, och den därav orsakade försvagningen av föräldraauktoriteten och hemmens betydelse.

Utredningen anser hemmen vara den viktigaste faktor, man har att räkna med, när det gäller den grundläggande fostran. Dess funktioner kan inte helt eller delvis övertagas av andra organ utan ogynnsamma verkningar. Mot detta kan invändas, att många föräldrar inte är av högsta klass och många hem inte lämpliga. Men ifråga om personlighetsdanandet torde den sunda föräldrakärleken, även om den inte sällan dokumenterar sig i misstag och överdrifter, besitta en kraft, som en aldrig så väl konstruerad uppfostringskatekes inte kan närma sig. Och gäller det den del av uppfostran, som avser att till det växande släktet överföra allmänt vedertagna moral- och hedersbegrepp, är hemmiljön en tillgång, som inte får underskattas. En upplysningsverksamhet, som syftar till att göra föräldrar och andra uppfostrare bättre skickade för sin uppgift, är därför i högsta grad önskvärd, och utredningen har med det föregående velat peka på en del av de svårigheter, som i fortsättningen kan vara värda att observeras.

Bestämmelser om skoldisciplinen i några främmande länder.

DANMARK.

I anslutning till »Lov om Folkeskolen» av den 18 maj 1937, § 28, har undervisningsministeriet den 15 september 1938 utfärdat »Bekendtgørelse om Forholdsregler til Opretholdelse af god Orden i Folkeskolen», i vilken bl. a. följande bestämmelser om folkskolans disciplinmedel finns:

— —

»4. Tilsidesætter Børnene deres Pligt til Lydighed, Høflighed og Flid, sker der Brud paa Skolens Orden eller udviser et Barn utilbørlig Adfærd overfor de andre Børn, kan, naar Formaninger og Irettesættelse viser sig frugtesløse, Eftersidning eller under særlige Omstændigheder legemlig Revselse anvendes.

5. Eftersidning maa kun finde Sted under stadigt Tilsyn, ikke udover 1 Time ad Gangen, og saa vidt muligt kun efter forudgaaende Meddelelse til Hjemmet.

6. Legemlig Revselse maa kun anvendes overfor særlige og alvorlige Forseelser, fortrinsvis overfor Børn, der viser raa og hensynsløs Optræden overfor Kammerater.

Som legemlig Revselse maa kun anvendes Slag — ikke over 3 — med et tyndt Spanskrør paa Sædet udenpaa Tøjet. Straffen skal tilldeles med Besindighed og Alvor og saavidt muligt umiddelbart efter Forseelsen.»

NORGE.

Lov av 16 juli 1936 om folkeskolen i kjøpstædene.

§ 63.

Tukt og orden.

»Legemlig refsele må ikke nyttes i skolen. Viser et barn særlig slett opførsel, og de hjelpemidler skolen rår over til å holde orden og disiplin, ikke fører frem, skal skolestyret vise barnet bort fra skolen. Skolestyret skal i så fall enten få et slikt barn inn på tvangsskole eller vende seg til vergerådet, som skal ta sig av barnet efter lov om vanrøktede barn.»

Under 1920- och 1930-talen diskuterades kroppsagan livligt i Norge, och då den nya folkskolestadgan år 1936 antogs, innehöll den ovanstående bestämmelser om agan och övriga disciplinmedel. Lärarekårens mening hade icke på förhand inhämtats.

FINLAND.

Förordning angående skolans organisation.

Given i Helsingfors den 9 mars 1945.

§ 14.

»Elev bör iakttaga tukt och ordning samt uppföra sig anständigt och oklanderligt såväl i som utom skolan.

Iakttager elev icke ordning, är ohörsam eller uppför sig opassande eller visar han i sitt arbete vårdslöshet eller lättja, kan vederbörande lärare bestraffa honom med tillrättavisning, genom att låta honom stå på sin plats, genom att avlägsna honom ur klassrummet, med hemanmärkning eller med kvarsittning under högst två timmar i en fortsättning samt direktionen, om eleven icke är läropliktig, genom relegation för en tid av högst tre månader.

Elev, som icke låter sig rätta av skolans eller av hemmets disciplinära åtgärder, kan av direktionen för alltid skiljas från skolan, om han icke är läropliktig. Beträffande läropliktig elev bör förfaras, såsom i läropliktslagen och dess verkställighetsförordning stadgas. Direktionen kan dock efter att i sådant syfte hava anmält eleven hos allmänne åklagaren avhålla honom från skolgång, intill dess den mot honom väckta talan blivit slutligt avgjord.»

Den läropliktslag, till vilken i ovanstående paragraf hänvisas, innehåller bestämmelser om hur skall förfaras, om målsman försummar att låta barnet regelbundet besöka skolan. Målsman kan för sådan försummelse åtalas inför domstol och dömas till böter, och dessutom kan domstolen i svårare fall förordna, att barnet omhändertages för skyddsuppfostran, varvid kostnaderna faller föräldrarna till last.

I verkställighetsförordningen stadgas, att målsman senast på tredje dagen skall underrätta läraren om orsak till barns frånvaro från skolan, samt att frånvaro utan giltig orsak vid fall av upprepning, och sedan direktionen utan verkan sökt åstadkomma rättelse, kan anmälas till allmänna åklagaren för å denne ankommande åtgärd.

ENGLAND.

Jämlikt Allmänna Civilrätten (The Common Law of England) har lärare befogenhet att utdela rimlig och måttlig aga i och för tillrättavisning av egna elever. Denna bestraffningsrätt står i samband med det sätt, på vilket man betraktar förhållandet mellan lärare och elev, vare sig skolan upprätthålles av den lokala skolstyrelsen eller är självständig (Independent) eller privatskola. Under utövningen av sitt yrke anses nämligen läraren vara i föräldrars ställe.

Denna in loco parentis-regel kan betraktas som en sedvanerätt, som går tillbaka till klassisk tid. Den har erkänts i gällande lag och författningar, t. ex. the Children and Young Persons Act 1933 och har juridiskt stadfästs i the High Court's utslag i det s. k. Mansell-Griffin-målet, enligt vilket ett av vederbörande myndigheter utfärdat förbud mot aga inte berövar lärarna den ovan nämnda befogenhet, som de äger jämlikt Allmänna Civilrätten, likaväl som föräldrar och andra uppfostrare. Om en lokal myndighet utfärdar föreskrift om förbud mot aga, kan den visserligen vidtaga disciplinära åtgärder mot den lärare, som bryter mot bestämmelsen, men varje sådan föreskrift utgör ett intrång i lärarens allmänt civilrättsliga befogenheter.

Regelns positiva sida har också fastställts i ett prejudicerande utslag, enligt vilket en lärare blivit dömd till skadeersättning, för att han under en utflykt inte tagit vård om eleverna så, som om sina barn måna föräldrar skulle ha gjort. In loco parentis-regeln ger således läraren stor frihet att i varje uppfostringssituation begagna sitt eget omdöme utan minutiösa föreskrifter, påbud och förbud, men lägger också i motsvarande grad ansvaret på honom.

Den utdelade agan måste vara måttlig och rimlig med hänsyn tagen till barnets ålder, hälsa och psykiska tillstånd. Det är vanligt, att den lokala skolstyrelsen i reglementet föreskriver sättet för agans utdelande, varvid förbud meddelas för sådana former av bestraffning som slag mot huvu-

det och örfilar, samt att agan skall utdelas med det vanliga skolspöet eller rottingen (the approved school cane) antingen på händerna eller sätet. Om flickor skall tilldelas aga, bör denna såvitt möjligt verkställas av lärarinna. Ifråga om barn under 7 års ålder får aga givas endast med öppen hand på barnets hand eller arm.

I engelska skolöverstyrelsens »Handbok of Suggestions for Teachers» framhålles, att »läraren bör sträva efter att få till stånd en disciplin, som blir det naturliga resultatet av en ömsesidig förståelse mellan honom själv och hans elever.» En sådan disciplin är fri och otvungen, lika mycket från barnens som från lärarens sida. Barnen själva accepterar den såsom »en rimlig och nödvändig betingelse för genomförandet av skolans verksamhet och uppgift. En sådan inställning bidrar också till att komma dem att acceptera disciplin såsom något nödvändigt, även sedan de lämnat skolan. Disciplin av detta slag har en betydelse, som sträcker sig långt utöver skolans gränser. Men den kan inte skapas på en gång. Det kan visa sig vara nödvändigt att först praktisera en bestämd yttre kontroll för att senare kunna lita till den under tiden naturligt framvuxna disciplinen. Men läraren skall inte vara nöjd med denna, förrän klassens normala uppförande har blivit sådant, att den yttre kontrollen har kunnat ersättas av en anda av samarbete.» Därunder kan det också ibland vara nödvändigt »att vid behov använda sig av skolans vanliga strafformer.»

Lärarnas inställning till frågan om skoldisciplinen finns sammanfattad i en P.M., som utarbetats av National Union of Teachers' juridiske rådgivare. I denna understrykes de i ovannämnda handbok framförda synpunkterna och framhålles bl. a., att aga aldrig bör tillgripas utom i de fall, då den är nödvändig för disciplinens upprätthållande, samt då andra medel visat sig vara utan verkan. Agans avskaffande skulle, heter det vidare, troligen komma att leda till anlitande av andra, oriktiga och skadliga bestraffningsformer. »Såvida inte och intill dess det visas, att lärare i allmänhet missbrukar sin befogenhet att utdela aga, skulle införandet av ett förbud på detta område medföra en ytterst stor påfrestning på läraren, liksom en tydlig minskning av skolarbetets effektivitet.»

Slutligen må erinras om att vid varje skola skall finnas en journal, i vilken utdelade bestraffningar antecknas.

Bestämmelser om vård och uppsiktsplikt i vårt land.

I anslutning till vad som härovan refererats om förhållandena i England och in loco parentis-regeln har utredningen sammanfattat några av de lagbestämmelser, som gäller i vårt land om föräldrars och lärares uppsikt, ansvar och aganderätt beträffande barn, och refererar också några synpunkter ur den diskussion, som förts kring dessa spörsmål.

Enligt § 3 i lag den 11 juni 1920 om barn i äktenskap är föräldrar pliktiga att sörja för barnets person och att ge det sorgfällig uppfostran. De skall tillse, att barnet erhåller uppehälle och utbildning med hänsyn tagen till föräldrarnas villkor och barnets anlag. Nämnda paragraf fastställer alltså föräldrars skyldighet att sörja för barnets uppfostran. § 4 i denna lag har följande lydelse:

»Föräldrarna have uppsikt över barnet.

Om det för barnets uppfostran är nödigt, äge föräldrarna tukta barnet på sätt med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter må anses lämpligt.»

Någon bestämd gräns mellan dessa båda paragrafer finnes icke. § 4 kan närmast karakteriseras så, att därmed avses den mera negativa sidan av uppfostran, nämligen att genom övervakande av barnet förhindra det att göra skada, begå straffbar handling eller dylikt.[1] Plikten att ha uppsikt över barnet åligger föräldrarna eller vårdaren både i barnets och tredje mans intresse. Den omedelbara uppsikten över barnet kan av vårdnadshavare anförtros åt annan lämplig person och behöver alltså inte utövas av honom personligen.[2]

Innebörden av termen vårdnadshavare är möjligen en smula oklar. Närmast torde här åsyftas föräldrar, adoptivföräldrar, fosterföräldrar eller andra uppfostrare samt förmyndare. Det torde emellertid inte vara alltför djärvt att åtminstone analogivis hit hänföra även lärare.

Plikten att utöva uppsikt kvarstår, tills barnet uppnått sådan ålder och utveckling, att något behov av detta utövande ej längre föreligger.

Uppsiktsplikten har i vissa hänseenden erhållit särskild sanktion. S. L. 3: 7 (Strafflagen 3 kap. 7 §) föreskriver följande:

»Underlåta föräldrar, adoptivföräldrar, fosterföräldrar eller andra uppfostrare, eller förmyndare att från utförande av brott, varom de vetskap äga, förhindra den, som under deras vård och lydnad står, när det utan angivelse till åtal ske kan; varde straffade efter 4 § dock högst med fängelse av högst 6 månader, där det ej skett för egen vinning.»

Jämlikt Kungl. Maj:ts proposition nr 93/1949, vilken proposition antagits av riksdagen, kommer bl. a. lagen den 11 juni 1920 om barn i äktenskap den 1 januari 1950 att ersättas av den nya föräldrabalken. I denna ingår i dess 6 kap. 3 § den ovan citerade § 3 i lagen den 11 juni 1920 oförändrad. Beträffande uppsikten har Kungl. Maj:t ursprungligen föreslagit följande lydelse:

»Föräldrarna have uppsikt över barnet samt äge för barnets tillrättavi-

---

[1] Undén: Föräldrar och barn, 1926, sid. 52.

[2] Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av äktenskapsbalken 3—4, sid. 430.

sande använda de uppfostringsmedel, som med hänsyn till dess ålder och övriga omständigheter må anses lämpligt.»

Denna paragraf erhöll följande slutliga formulering:

»Föräldrarna have uppsikt över barnet.

Om det för barnets fostran är nödigt, äge föräldrarna tillrättavisa barnet på sätt med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter må anses lämpligt.»

Redan i detta sammanhang må erinras om att de sakkunniga beträffande uppsikt och aga föreslog samma formulering som den på sid. 87 citerade § 4 i lagen den 11 juni 1920. Deras motivering återges längre fram i detta kapitel (sid. 93).

Det förtjänar i detta sammanhang att framhållas, att vårdnadsförhållandet är reglerat genom lag. Vårdnadsförpliktelsen åvilar alltså vederbörande såsom en legal skyldighet till skydd för barnet och för tredje man.[1] Jämlikt folkskolestadgan § 29 mom. 4 åligger lärare att utöva viss tillsyn:

»Läraren bör sorgfälligt vaka över sina lärjungars seder och uppförande såväl under lärotimmar som under fristunder, samt hava den tillsyn över deras skolgång, som i § 44 närmare angives.

Vid tillrättavisning och bestraffning av lärjunges förseelse skall läraren fästa avseende å den felandes sinnesart, ålder och kön samt förfara med lugn besinning och kärleksfullt allvar.»

Även för folkskollärare föreligger alltså en ganska vidsträckt, genom offentlig rätt erkänd förpliktelse att utöva tillsyn.

Uppsiktspliktens innehåll.

Uppsiktsskyldigheten får sitt innehåll genom speciella bestämmelser, som finns inom olika områden av lagstiftningen. Av betydelse är den härovan citerade S. L. 3: 7, vidare en del föreskrifter i Barnavårdslagen, Rusdrycksförordningen, Fattigvårdslagen, Lagen angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar, Arbetareskyddslagen och Jaktstadgan. I detta sammanhang har emellertid grundsatserna om skadeståndsskyldigheten det största intresset. S. L. 6: 6 har följande lydelse:

»Är skadan gjord av person under femton års ålder eller sådan, som i 5 kap. 5 § omtalas, vare han pliktig att ersätta skadan, om och i den mån det med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt. Vad han sålunda utgivit äge han söka åter av den, som genom underlåten vård om hans person vållat skadan.»

Enligt rättsordningen är alltså för den omyndiges vidkommande ersättningsskyldigheten för skadegörelse strängare än det straffrättsliga ansvaret, beträffande vilket minderårighet, nämligen mellan 15 och 18 år, utgör

[1] Hjalmar Karlgren: Skadeståndsläran, 1943, sid. 33.

grund för nedsättning av straffet. Påpekas bör också, att, såsom förut framhållits, uppsiktsskyldigheten kvarstår, tills barnet nått sådan mognad, att den icke längre erfordras. Har barnet uppnått 15 år, d. v. s. den ålder då full skadeståndsskyldighet inträder, kan barnet likväl söka åter, vad det blivit förpliktad att utgiva i skadestånd, av vårdnadshavare, som vållat skadan genom underlåtenhet vid vårdnaden. Uppsiktsplikten kan nämligen kvarstå, även efter det barnet fyllt 15 år.

Beträffande lärares uppsikt kan följande exempel anföras:

»Vid en skola lektes den s. k. pinnaleken, som består i att en av de lekande har en pinne, med vilken han skall försöka träffa någon av de övriga. När någon blivit träffad av pinnen, övertager han densamma och skall därefter söka träffa någon annan av de lekande o. s. v. — En pinne träffade ett öga på en flicka, som satt på en stenmur, med påföljd att hon miste synen på ögat. Pinnaleken är med hänsyn till dess farlighetsgrad förbjuden vid skolorna, och lärarpersonalen är instruerad att under rasterna övervaka åtlydnaden av förbudet. Utredning förebragtes å ömse sidor, och det kunde anses ovisst, huruvida bevisning förelåg om bristande tillsyn från vakthavande lärarens sida eller icke. — En förlikningsuppgörelse träffades emellertid.»[1]

Ur samma källa kan hämtas även följande exempel:

»Under lek på en gårdsplan till en småskola var en lärarinna tvungen att hämta något i skolbyggnaden. Då hon åter kom ut på planen, måste hon springa fram till ett barn, som höll på att få en gungbräda över sig. Samtidigt ser hon en pojke på taket till en barack. »Hoppa inte», ropade hon till honom, men pojken hoppade i alla fall. Han bröt benet. — Har lärarinnan begått någon försummelse? Man bör då kanske söka få svar på bl. a. följande frågor: Hur länge har hon varit inne i skolbyggnaden? Så lång tid, att hon kan anses ha brustit i tillsyn? Har hon varit inne i ett nödvändigt ärende för skolan? Hade händelsen inträffat, även om hon befunnit sig på planen? Kan det, om hon hela tiden befunnit sig på planen, tänkas, att händelsen vid gungbrädan från början tett sig så farlig, att hon med fog borde ha ägnat hela sin uppmärksamhet åt denna tilldragelse och sålunda haft skäl att underlåta ägna uppmärksamhet åt pojken på barackens tak?»

Självfallet kan besök å badanstalter, utflykter, skolresor, gymnastik, idrott, slöjd och liknande sysselsättningar ställa ytterst stora krav på lärarnas uppsikt över barnen. Beträffande exempelvis det fallet, att vid en skridskoutflykt under lärares ledning en lärjunge faller i en vak, blir våt, ådrager sig lunginflammation och tuberkulos och kanske blir invalid, har påpekats, att läraren bör bedömas ganska strängt.

---

[1] R. Engstrand: Skolas och lärares ansvar vid inträffad skada. Gjallarhornet nr 11, 1949, sid. 261.

»I sin egenskap av tjänsteman förutsättes han ha tillräcklig kompetens att leda utflykten, och man anser sig därför kunna ställa ganska stora krav på hans omdömesförmåga.»[1]

I detta sammanhang må erinras om ett liknande rättsfall, som inträffade i England, och som nämnes på sid. 85 i samband med in loco parentis-regeln.

Lagstadganden om aga.

I nuvarande strafflag förutsättes aganderätt, och det heter i 14: 16:

»Nu kan så hända, att någon, under utövning av laga rättighet att aga den, som under hans lydnad står, tillfogar honom skada, och den är så ringa, som i 13 § sägs; därför må han ej till straff fällas.»

I detta sammanhang må också citeras § 13:

»För uppsåtlig misshandel varå ringare eller ingen skada följt vare straffet böter eller fängelse i högst ett år.»

I förbigående kan nämnas, att åtskilliga författningar tidigare givit möjlighet till aga eller kroppslig bestraffning, såsom legostadgan, författning rörande fångvårds- och tvångsanstalten i Bona m. fl.[2]

I samband med införandet av lagen den 11 juni 1920 om barn i äktenskap tillkom såsom § 4 ovan citerade bestämmelse (sid. 87). Beträffande motiven till nämnda paragraf kan följande citeras ur lagberedningens förslag:

»Rätten och plikten att sörja för barnets uppfostran medför enligt sakens natur befogenhet, att när så visar sig behövligt tukta barnet. I gällande svensk lag finnes väl denna befogenhet icke uttryckligen stadgad, men den förutsättes i 14 kap. 16 § strafflagen. Föräldrars och annan vårdnadshavares tuktorätt är betydelsefullare och mera självfallen än andra i nämnda lagrum avsedda och genom uttryckliga stadganden fastställda rättigheter att aga. Vårdnadshavaren kan meddela rätt att tukta barnet åt annan person, t. ex. en privatlärare eller någon annan, som enligt avtal med vårdnadshavaren omhändertagit barnet för vård och fostran. Ofta torde en sådan härledd tuktorätt få anses föreligga utan uttrycklig överlåtelse på grund av ett allmänt uppdrag beträffande barnets uppfostran.

Då föräldrars eller annan vårdnadshavares tuktorätt ansetts böra uttryckligen lagfästas genom ett stadgande i förenämnda paragraf, har det emellertid icke befunnits lämpligt eller möjligt att närmare bestämma och begränsa denna rätt. Agan skall för att vara berättigad alltid tjäna ett uppfostringssyfte, och därav följer, att den bör vara anpassad efter barnets ålder, individualitet och övriga förhållanden. Härom har givits en erinran vid stad-

---

[1] »Några juridiska spörsmål av intresse för läroverkens lärare.» Läroverkens riksförbunds årsbok 1943, sid. 157.

[2] Thyrén: Kommentar till strafflagen kap. 14, 16, 20, 1918, sid. 65 ff. samt Winroth: Svensk Civilrätt, 1901, sid. 63 ff.

gandets avfattning. Någon bestämd ålder, efter vars uppnående icke barnet skall vara underkastad kroppsaga, angives icke i denna paragraf, då förhållandena äro så skiftande, att en för alla fall gällande åldersgräns ej lämpligen kan fastställas. Om någon av föräldrarna väsentligt överskrider eller missbrukar sin rätt att tukta barnet, så kan det enligt förslagets § 8 föranleda, att vårdnaden fråntages honom.»

Som framgår av den nämnda § 4 i 1920 års lag beträffande uppsikten, har föräldrars rätt att aga behandlats i närmaste samband med nämnda plikt. Detta samband bör självfallet observeras vid ett bedömande av skolagan och ses mot bakgrunden av den svåra och betydelsefulla uppsiktsplikten, som åligger lärare. I detta sammanhang bör också erinras om den tillåtelse till aga, som fortfarande kvarstår i andra vårdnadsförhållanden än det mellan föräldrar och barn. Förutom skolagan föreligger sådan rätt jämlikt lag den 14 juni 1918 om fattigvården i § 69, som har följande lydelse:

»Den, som åtnjuter fattigvård, står under fattigvårdsstyrelsens tillsyn. Gör någon, som intagits å fattigvårdsanstalt, varom i 31 § förmäles, sig skyldig till grövre förseelse mot ordningen å anstalten, äger fattigvårdsstyrelsen eller, där särskild anstaltsstyrelse finnes, denna styrelse, att tillrättavisa honom genom minskning i kosten eller genom inskränkning i eljest medgivna friheter och förmåner. För gossar under femton år och flickor under tolv år må aga användas. Fattigvårdsstyrelsen eller anstaltsstyrelsen må uppdraga åt föreståndaren för anstalten att vidtaga åtgärd, som här sägs.

Över den, som intagits i arbetshem, äger anstaltsstyrelsen myndighet i enlighet med det för anstalten fastställda reglementet. I reglementet må icke medgivas användandet av inneslutning i mörkt enrum eller prygel.»

Aga är jämväl tillåten jämlikt lag den 6 juni 1924 om samhällets barnavård m. m. § 37, som lyder:

»37 § 1 mom.

Om uppsikt över elev i skola, tillhörande barna- och ungdomsvården, om disciplinära åtgärder för tillrättavisande av sådan elev, samt om den rätt till umgänge med elev, som tillkommer elevens föräldrar, meddelar Konungen erforderliga föreskrifter.

2 mom.

Beträffande omhändertagen, som ej fyllt 21 år och icke är elev i skola tillhörande barna- och ungdomsvården, tillkommer barnavårdsnämnden eller den, åt vilken nämnden sådant överlåtit, den rätt att ha uppsikt över den omhändertagne och att tukta honom, vilken eljest tillkommer föräldrarna.»

Som framgår av nyss gjorda citat ur lagberedningens motiv rörande föräldrar tuktorätt (sid. 90—91), har någon åldersgräns icke fastställts. Det

torde räcka med att här nämna detta utan att gå in på den vetenskapliga diskussionen av detta problem.[1] Som förut nämnts, begränsas rätten att aga av förut citerade S. L. 14: 13. Som framgår av citatet ur lagberedningens motiv, får aganderätten endast utövas i uppfostrande syfte. Därav följer, att förutsättning för misshandelsansvar föreligger, om syftet överskridits, utan att sådan skada följt, som omnämnes i strafflagen Kap. 14. Av aga föranledd skada ersättes.[2] Lagberedningen betraktar alltså tuktorätten som en befogenhet, vilket låg i sakens natur, då behov av aga ansågs föreligga.

Uppfattningen härvidlag har emellertid undergått en påfallande förskjutning, och frågan om föräldraagan har blivit upptagen till förnyad behandling i samband med tillkomsten av föräldrabalken. Förut har påpekats, att de sakkunniga föreslog bibehållandet av hittills gällande bestämmelser (sid. 87). I samband härmed (sid. 87—88) har citerats Kungl. Maj:ts förslag samt den slutliga formuleringen av ifrågavarande paragraf. Kungl. Maj:t har i denna fråga yttrat följande:[3]

»Vid tiden för tillkomsten av lagen om barn i äktenskap torde man ha utgått från att rätten och plikten att sörja för barnets uppfostran ofrånkomligt måste medföra befogenhet att vid behov tillgripa kroppslig aga. I detta hänseende råder emellertid numera icke någon enhetlig uppfattning. Frågan om nödvändigheten och lämpligheten att använda kroppsaga vid barnuppfostran är mycket omstridd. Den förskjutning i uppfattningen, som sålunda ägt rum, har lett till att den rätt att utdela aga, som tillerkänts andra uppfostrare än föräldrar eller vårdnadshavare, inskränkts. I högre undervisningsanstalter äger sålunda numera icke lärare aga lärjunge.»

Kungl. Maj:t fortsätter:

»Det ligger i sakens natur, att en aganderätt för föräldrar är mera motiverad än en motsvarande rättighet för annan. För egen del har jag emellertid den principiella inställningen, att kroppsaga bör undvikas även i förhållandet mellan föräldrar och barn. Man kan likväl icke bortse ifrån, att sådan aga fortfarande förekommer i ej oväsentlig omfattning och av många anses knappast kunna undvaras vid en rätt fostran av barnet. Vid något enstaka tillfälle och i lindrig form torde för övrigt kroppsaga tillgripas även av föräldrar, som i princip hysa den uppfattningen, att andra korrektionsmedel äro att föredraga. Det synes därför knappast vara möjligt att helt och hållet undanrycka den rättsliga grundvalen för en av föräldrarna utövad kroppsaga eller likställa sådan aga med rättsstridig misshandel. Så skulle emellertid ske, om den nuvarande stadgan utan vidare upphävdes. Å andra sidan står uppenbarligen detta stadgande i mindre god samklang med

---

[1] Thyrén: a. a., sid. 66.
[2] Läroverkslärarnas Riksförbunds årsbok 1943, sid. 149.
[3] Kungl. Maj:ts proposition nr 93/1949, sid. 100.

den nyss hävdade uppfattningen om kroppsagans olämplighet. På grund av det sålunda anförda har det i lagen nu begagnade uttrycket 'tukta' ersatts av det mera allmänna begreppet 'tillrättavisa'.»

I sitt yttrande över Kungl. Maj:ts förslag har lagrådet bl. a. anfört, beträffande ersättandet av ordet »tukta» med ordet »tillrättavisa»:

»Om därför även i fortsättningen bör finnas en viss rätt för föräldrar att aga sina barn — vilket, som nyss nämnts, är meningen enligt det remitterade förslaget — synes den nya formuleringen av stadgandet icke vara tillfredsställande. Tolkad efter ordalagen, giver den uttryck för det alldeles självklara förhållandet, att föräldrar äga på lämpligt sätt tillrättavisa barnet, om det för barnets fostran är nödigt. För den, som ej känner till motiveringen till stadgandet, måste tvekan uppstå, huruvida 'tillrättavisa' även inrymmer aganderätt. Tolkas lagrummet så, att det medgiver aganderätt, vilket ju är meningen, kan det näppeligen anses, att genom formuleringen aganderätten givits en mera begränsad omfattning än enligt gällande lag. I varje fall framgår icke av det ändrade uttryckssättet, i vad mån en sådan begränsning åsyftas. En återgång till den nuvarande bestämmelsens lydelse synes därför vara att förorda.»

Första lagutskottet som tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag beträffande formuleringen, yttrade:[1]

»Meningarna på barnuppfostringens område äro delade rörande användning av kroppsaga. Även om utvecklingen gått i den riktningen, att aga numera brukas i mindre omfattning än tidigare, torde det knappast vara lämpligt att helt upphäva stadgandet om föräldrars rätt att då så finnes nödigt för barnets tillrättaförande tillgripa kroppsaga. Ett upphävande av den nuvarande bestämmelsen skulle innebära, att en handgriplig tillrättavisning även av mycket lindrig art bleve jämnställd med straffbar misshandel. En lagstiftning av sådant innehåll skulle säkerligen icke bäras upp av det allmänna rättsmedvetandet och med visshet icke heller bli åtlydd. På sätt departementschefen framhållit, förekommer sannolikt, att kroppsaga i lindrig form någon gång tillgripes även av föräldrar, vilka i princip anse, att andra korrektionsmedel äro att föredraga.

Oavsett det nu sagda har utskottet icke någon erinran mot att, såsom skett i Kungl. Maj:ts förslag, något jämka ordalagen i det nuvarande stadgandet i syfte att utmärka, att mera kraftiga former av kroppsaga om möjligt bör undvikas. Utskottet finner sig med hänsyn till det anförda böra tillstyrka det genom propositionen framlagda förslaget på denna punkt.»

I gällande läroverksstadga är föreskrivet, att

---

1 Första lagutskottets yttrande nr 34, sid. 15 ff.

»Kroppslig bestraffning må under inga förhållanden förekomma ej heller kränkande eller sårande behandling.»

I juli innevarande år har inom skolöverstyrelsen utarbetats förslag till ändringar i de disciplinära föreskrifterna för läroverken. Någon ändring har emellertid icke föreslagits beträffande den kroppsliga bestraffningen. Läroverksstadgans föreskrifter i förevarande avseende har emellertid mött en viss opposition. Det har framhållits, att det för lärjunges skydd mot övergrepp och orättvisa vore tillräckligt att förbjuda sårande och kränkande behandling, vilket skulle kunna innefatta handgriplig tillrättavisning.

Aga och misshandel.

Därest aga kommer att förbjudas i folkskolestadgan, blir självfallet kroppslig bestraffning att betrakta som ett brott mot stadgan. Emellertid torde icke varje fysiskt våld kunna anses som misshandel.[1] Förut har citerats S. L. 14: 13, enligt vilken paragraf straff utgår för uppsåtlig misshandel, även då ingen skada följt. Detta innebär en särskild form av misshandel, nämligen uppväckande av smärta.[2] Beträffande begreppet smärta har framhållits:[3]

»Smärta i ren sensationell betydelse ('kroppslig' och 'fysisk' smärta) måste här räknas till det kroppsliga området, och dess framkallande utgör sålunda misshandel under förutsättning av nämnvärd intensitet och varaktighet.»

Författaren framhåller vidare:

»Emellertid göra bevisningsskäl det oundgängligt att härunder innefatta handlingar, som på grund av särskilda förhållanden (t. ex. medvetslöshet) in casu icke framkalla smärta, men som med hänsyn till sitt yttre förlopp (knuffens eller slagets styrka; stället, där det träffat o. s. v.) måste anses ägnade att så göra; överhuvud kan ju existensen av smärta icke bevisas annat än genom analogislut.»

Dessa synpunkter har framställts så tidigt som 1918. En viss marginal synes alltså föreligga, inom vilken kroppslig bestraffning kan förekomma utan att misshandel kan anses föreligga. Emellertid bör erinras om att strafflagen är föremål för partiella reformer, av vilka en del redan är färdiga. Det kan antagas, att strafflagen kap. 14 inom en ganska nära framtid kommer att omarbetas.

---

[1] Thyrén: a. a., sid. 46.
[2] Thyrén: a. a., sid. 57.
[3] Thyrén: a. a., sid. 47.

KAPITEL V.

Förvisning av elever från högre skolor.

I skrivelse den 28 januari 1948 till chefen för ecklesiastikdepartementet (bil. 4) har skolöverstyrelsen redogjort för i vilken utsträckning relegation under åren 1938—1947 förekommit vid de allmänna läroverken samt för några härmed sammanhängande förhållanden. Under dessa år har 256 ungdomar relegerats från läroverken, varav 108 befann sig i skolpliktig ålder (11—14 år). Efter redogörelse för fördelningen av de relegerade på ålder och kön, för relegationsorsakerna, för hur många, som förut varit »straffade» av dem, som relegerats för egendomsbrott, för skolläkarnas uppgifter om vederbörande barns psyke, för deras hemförhållanden m. m. anför skolöverstyrelsen följande:

»Utan att i detta sammanhang ingå på relegationsfrågan i dess helhet vill överstyrelsen ifrågasätta lämpligheten av att relegerad ungdom i skolpliktsåldern övergår till folkskolorna. Bland de omständigheter, som kunna anföras mot ett dylikt förfaringssätt, må här följande beröras. Förestående utredning visar, att en mycket stor del av de under senaste 10-årsperioden relegerade eleverna äro miljöskadade eller förete abnorm psykisk konstitution. Det kan icke betraktas såsom tillfredsställande, att elever, som ofta främst med hänsyn till kamraterna förvisats från de högre skolorna, med sina psykiska särdrag omedelbart sättas in i en annan krets av normal skolungdom. Bättre möjligheter böra beredas dem att erhålla vård och undervisning, i de fall, då förvisning ur normal skolmiljö befunnits nödvändig ur skolans och undervisningens synpunkt.

Den föreliggande frågan synes böra beaktas vid pågående utredning rörande folkskolans disciplinfrågor, i vilket fall de för ändamålet tillkallade sakkunniga böra vid överväganden i berörda frågor utökas med en företrädare för de högre skolformerna.»

Skolöverstyrelsen har härmed pekat på den olägenhet det måste innebära för folkskolan att ta emot de elever, som relegerats från läroverket. Det är visserligen ett relativt litet antal fall pr år, som det är frågan om, men varje inträffat fall tycks komma att innebära mycket väsentliga svårigheter för den mottagande skolan.

Det är självklart, att en relegation med allt vad därtill hör av utredningar, förhör, läkarundersökningar och inte minst väntan på domen och på dess fastställande, utgör en mycket svår sak för den individ, som drabbas därav. När han nu infinner sig i folkskolan, hurudan blir hans ställning

där? Om icke bara läraren vet, att han är relegerad, utan även de nya kamraterna vet det, är hans ställning allt annat än avundsvärd. Det kan föreligga risk för att han först isoleras och sedan blir ledare för de sämre elementen i klassen — det är att observera att enligt praxis relegeras elever från läroverken särskilt i de fall, då de utövar ett ogynnsamt inflytande på sina kamrater. Att få en ny elev i en klass, som har papper på att han är ett »rötägg» innebär en svår och allvarlig sak. Det är i detta sammanhang värt att lägga märke till, att av de elever, som relegerats på grund av egendomsbrott 54 % av gossarna och 41 % av flickorna tidigare varit föremål för åtgärder i korrigerande syfte inom läroverket. Av dessa »återfallsförbrytare» har 4 % av gossarna och 14 % av flickorna varit relegerade en gång förut men efter strafftidens utgång fått återinträda vid läroverket; 43 % av gossarna och 50 % av flickorna har tidigare haft nedsatt uppförandebetyg.

Den mottagande läraren får ett tungt ansvar, vilket det under alla omständigheter kommer att kräva mycken eftertanke och omsorg att uppbära; det innebär också säkerligen en kännbar ökning av hans arbetsbelastning. Om det redan förut finns några disciplinsvårigheter i klassen, blir saken än besvärligare. Det är ju dessutom klart, att det i många fall blir en slump, som kommer att avgöra, om läraren särskilt lämpar sig för uppgiften eller icke. Eleverna utsättes för en påtaglig fara, en fara som de med sitt i genomsnitt svagare stöd från hemmet har svårare än läroverkets elever att värja sig emot. Därtill kommer slutligen, att det verkar oförmånligt på folkskolans anseende i samhället, att denna skola skall vara tvungen att ta emot det material, som av moraliska skäl ratas av den högre skolan.

Slutsatsen av resonemanget blir, att det nuvarande relegationsförfarandet av skolpliktiga läroverkselever innebär väsentliga olägenheter för folkskolan.

Om man ser till den relegerade elevens egen fördel, kan det tänkas, att han kan dra nytta av omplaceringen. Det lider inget tvivel om att i regel den personliga omvårdnad, som folkskolans klasslärare kan ägna åt sina elever, är mycket bättre än vad klassföreståndaren-ämnesläraren i läroverket kan ge. Den relegerade kan emellertid lätt i sin nya miljö försöka spela en ledande roll — det är ett rätt naturligt utslag av självhävdelse efter den inträffade katastrofen — och det är knappast troligt, att det utståndna straffet har förändrat hans karaktär så, att han blir en lämplig ledare. Han kan då lätt komma att fortsätta på den inslagna vägen, och då var omplaceringen meningslös.

Om man slutligen ser till den högre skolan, är det naturligtvis från dess synpunkt en fördel att bli av med en obekväm elev — ofta, om också alldeles icke alltid, är ju den, som uppför sig helt undermåligt, även mindervärdig ur studiesynpunkt. Kanske kan man dock tycka, att det på något

sätt är otillfredsställande att avge en sådan inkompetensförklaring, som en relegationsdom, som endast överflyttar en elev i en annan skolform, dock är.

Det är emellertid klart, att det skulle innebära bestämda olägenheter för läroverken att ej kunna bli av med vissa svårhanterliga element. Att behovet av relegation är relativt framgår emellertid rätt tydligt av statistiken över antalet relegationsfall under de senare åren (se skolöverstyrelsens nyss nämnda skrivelse).

År	Summa relegationsfall
1938	34
1939	22
1940	28
1941	32
1942	42
1943	29
1944	16
1945	29
1946	10
1947	12

Den starka nedgången på slutet har nämligen knappast sin grund i att ungdomen plötsligen blivit så mycket bättre utan beror nog i första hand på att stadgan av 1945 gör det rent formellt mycket besvärligare än förut att genomföra en relegation.

Om man icke vill, att skolpliktiga lärjungar i de högre skolorna skall kunna skiljas från skolan på andra villkor än folkskolans elever, bör man emellertid kanske överväga, om några andra åtgärder skulle kunna tänkas som ersättning för relegationen. Utredningen har därvid närmast stannat för att rekommendera flyttning från en klass till en annan eller från ett läroverk till ett annat, om flera läroverk finns på samma ort. Eventuellt kunde man rent av tänka sig tvångsförflyttning genom barnavårdsnämndens försorg. Utredningen vill emellertid icke gå in på dessa spörsmål, då de uppenbarligen ligger utanför dess uppdrag.

Slutligen vill utredningen påpeka, att ett borttagande av möjligheten att relegera en skolpliktig lärjunge från den högre skolan — däri ligger naturligtvis icke, att inte barnavårdsnämnden skulle kunna omhänderta en lärjunge från en dylik skola likaväl som en ifrån folkskolan för skyddsuppfostran — innebär, att man inom den högre skolan får någon erfarenhet av hur man kommer att ha det på denna punkt, sedan vi fått enhetsskolan genomförd. Häri skulle alltså också ligga en sorts förberedande experimentverksamhet med sikte på den kommande reformen.

Utredningen vill därför härmed föreslå, att förvisning från de högre skolorna av *skolpliktiga* lärjungar icke må ske på annat sätt än det, som nu är föreskrivet för folkskolan.

KAPITEL VI.

Sammanfattande synpunkter. — Förslag till åtgärder. — Sammanfattning av förslagen. — Reservation.

I direktiven för utredningsuppdraget framhålles bl. a., att de spörsmål, som beröres, är av väsentlig betydelse för det inre arbetet i folkskolan och inte minst för lärarna, som är ansvariga för att skolans utbildning leder till framgångsrikt resultat, och att en reform på detta område givetvis i största möjliga utsträckning bör bygga på lärarkårens förtroende och åtnjuta dess stöd. Vidare säges, att hela frågan om disciplinära åtgärder mot lärjungar i folkskolan skall utredas, samt att utredningens syfte skall vara att avskaffa kroppsagan som disciplinärt medel i folkskolan och klarlägga den ifrågasatta reformens förutsättningar och konsekvenser ur skilda synpunkter.

Enligt utredningens mening är frågan om skoldisciplinen ett komplex av vidaste omfattning, som måste angripas förutsättningslöst och från positiva synpunkter. Allteftersom arbetet fortskridit med undersökningen bland lärarna, har det klart framgått, att denna fråga inrymmer problem av långt större vikt än kroppsagan. Dennas omedelbara förbjudande är en åtgärd, vars verkningar på skoldisciplinen inte är lätta att på förhand med säkerhet bestämma.

Orsakerna till att ett agaförbud aktualiserats, framgår inte av skolkommissionens förslag eller direktiven för utredningsuppdraget. Kroppsagan är utsatt för diskussion ur dels ideologiska synpunkter, dels sådana, som grundas på pedagogiska, psykologiska och medicinska rön och förmodanden och på praktiska förhållanden. Anvisningarna i direktiven pekar på att utredningen bör ta den största hänsynen till de fyra sist nämnda synpunkterna. Undersökningar och förslag har också gjorts med hänsyn härtill.

Värdet av det ideologiska patos, som synes ha varit den främsta drivkraften, då det gällt aktioner för ett agaförbud, har utredningen inte haft möjligheter att närmare undersöka. Förbudet mot rena kroppsstraff är i största utsträckning genomfört i social- och rättsvård. I de åtgärder, som vidtages för att upprätthålla den allmänna ordningen, är fysiskt våld inte uteslutet men betecknas som en sista nödfallsutväg och begagnas också som sådan. Att man som en fortsättning på dessa humaniseringssträvanden också vill ta bort agan i folkskolan är konsekvent, om man utgår från de fall av miss-

bruk, som förekommer. Men agaförbud ter sig inte lika konsekvent, när det gäller lättare former av aga, som förekommer i hem och skola i uppfostrande syfte gentemot barn i lägre åldrar. Aga i dessa former (exempel se Kap. II) kan inte räknas till kroppsstraff i rättslig utan endast i pedagogisk mening. Ett agaförbud skulle dock jämnställa en lugg och ett slag på handen med kroppslig misshandel. — I vilken utsträckning ett förbud mot aga i folkskolan skulle realisera de i sammanhanget uttalade förmodandena om t. ex. minskad våldsmentalitet med återverkningar på bl. a. den mellanfolkliga sammanlevnaden, är omöjligt att på förhand utspekulera. Man får emellertid intet belägg för dylika goda följder av ett agaförbud vid en summarisk jämförelse mellan länder, där agan i skolorna är förbjuden, t. ex. Ryssland, och sådana, där den är tillåten, t. ex. England.

Den i Kap. II refererade lärarenkäten avsåg att klarlägga, dels vilken roll agan i våra dagar spelar som korrektionsmedel, och om ett omedelbart förbud med hänsyn härtill kunde anses vara påkallat, dels lärarnas uppfattning om de praktiska konsekvenserna av en sådan lösning och deras önskemål om de disciplinära åtgärderna.

Av enkätsvaren synes framgå, att agan på intet sätt av lärarna betraktas som ett nära tillhands liggande uppfostringsmedel eller användes i oträngt mål. De tillmäter den betydelse huvudsakligen som ett disciplinärt ultima ratio, en yttersta möjlighet, vars värde lika mycket ligger i hotet som i den aktuella användningen. Detta bestyrkes bl. a. av den tydliga parallelliteten mellan minskningen av aktuella agafall och minskningen av disciplinära svårigheter, t. ex. sådana som orsakas av stora klasser (sid. 33). Det bestyrkes också av den omständigheten, att en stor grupp, bortåt ⅓ av dem som svarat, uppger sig praktiskt taget aldrig använda kroppsaga, men likväl önskar, att den alltfort skall vara tillåten. Detta synes bl. a. tyda på att hotet om och möjligheten av att den kan tillgripas, tillmätes stort värde och anses ha återhållande effekt på de elever, som inte låter sig rättas på andra sätt eller hotar att förstöra den för skolarbetet nödvändiga ordningen.

Som redan antytts, har man vid kravet på förbud mot kroppsaga bl. a. tagit sikte på att eliminera de skadeverkningar, som uppstår, när den missbrukas och tillgripes i tid och otid. Hade undersökningen bekräftat, att agan i det praktiska skolarbetet användes på det sättet, hade ett omedelbart förbud varit motiverat. En inventering av de extrema fall, då agan missbrukas och övergår till misshandel, visar emellertid, att de är mycket fåtaliga — 1 fall pr år under senaste 10-årsperiod. Denna siffra får sina riktiga proportioner, om man erinrar sig, att detta årliga fall inträffar i en kår, som består av närmare 30.000 medlemmar. Ett förbud mot aga i folkskolan torde emellertid inte göra slut på eller ens minska riskerna för en misshandel av denna eller liknande art. Den är nämligen redan förbjuden och kan beivras enligt gällande lag.

Det är av största betydelse för samarbetet mellan skola och hem, att lärarnas och allmänhetens uppfattning om skoldisciplinens mål och medel stämmer överens. Någon undersökning av allmänna opinionen, när det gäller agan i folkskolan, har utredningen inte haft möjligheter att göra. En omständighet synes emellertid peka på, att de för skoldisciplinen gällande bestämmelserna i stort sett av allmänheten betraktas som tillfredsställande. Enligt enkätsvaren råder nämligen god överensstämmelse mellan lärarna och de lokala skolmyndigheterna ifråga om skoldisciplinens mål och medel (sid. 43), ett faktum, som inte tyder på en på sakliga skäl grundad utbredd opinion för en förändring. En sådan opinion skulle säkerligen ha kommit till synes i samarbetet mellan skolstyrelserna och lärarna. Enligt de senares utsago är det stöd de får av de lokala skolmyndigheterna ifråga om behandlingen av disciplinära fall mycket gott.

Utredningen är fullt ense med dem, som hävdar, att avskaffandet av kroppsagan som disciplinär åtgärd i folkskolan är ett av de mål, man bör sträva mot, och anser en diskussion i princip om denna sak överflödig. Det som i detta sammanhang blir det viktigaste är, på vilket sätt man bäst främjar avskaffandet av kroppsagan.

Argumenten för och emot aga.

Det torde då inte råda någon skiljaktig uppfattning om nödvändigheten av att med stödåtgärder och förbättrade arbetsförhållanden i skolorna möjliggöra för lärarna att upprätthålla den nödvändiga ordningen och disciplinen och därmed få agan att försvinna eller reduceras till det minimum, som man även vid ett förbud har att räkna med. Däremot torde uppfattningarna vara delade, både när det gäller ett förbud mot aga överhuvudtaget, och framför allt när det blir fråga om lämpligheten av ett omedelbart förbud. Majoriteten av lärarna anser, att ett oeftergivligt villkor för genomförandet av ett förbud är, att ovan antydda stödåtgärder m. m. först får visa, vilken inverkan de har på disciplinen i skolan.

På andra håll anföres gentemot detta, att förbudet i sig själv är att betrakta som en stödåtgärd för läraren, när han utan att tillgripa aga vill komma tillrätta med de disciplinära förhållandena i folkskolan.

Då det kan vara av värde, att sammanföra skälen mot och för aga i ett antal huvudpunkter, har utredningen härnedan gjort en dylik sammanställning. De i denna upptagna argumenten hänför sig inte till frågan om ett omedelbart förbud utan till *aga som korrektionsmedel överhuvudtaget.* De viktigaste skälen *mot* aga är:

1) Kroppslig bestraffning kan åstadkomma svåra mentala skador, om den användes på oriktigt sätt, och det är ofta svårt att avgöra, om man står inför ett komplicerat fall eller ej. Många gånger bottnar en förseelse i en så svårutredd kombination av fysiska och psykiska svagheter, att den

enskilde läraren ej kan bedöma problemet. Även en del andra strafformer kan ha dylika betänkliga konsekvenser för elevernas mentala hälsa. Detta får dock inte anses som ett skäl för agans bibehållande. Med förbud mot aga skulle åtminstone *en* källa till olämplig behandling av eleverna försvinna.

2) Aga kan lätt verka skrämmande och deprimerande på klena eller lättrörda barn, särskilt om den utdelas offentligt. Även andra straff, t. ex. häftiga förebråelser har liknande effekter, men agan intar en särställning i detta avseende, åtminstone aga med rotting eller ris.

3) Att utdela aga hör till det slags handlingar, som är självvaccelererande på grund av de starka känslor, som spelar med, varför aga har en viss tendens att bli för hård (se Kap. III).

4) Den, som agar ofta och hårt, utsättes lätt för misstanken att ha sadistiska tendenser, något som också kan kasta en skugga på lärarkårens anseende. Det går illa ihop med lärarens, uppfostrarens och handledarens uppgift att utdela aga.

5) Redan detta, att aga inte bör användas gentemot äldre barn (se Kap. III), gör det sannolikt, att många yngre barn, som är tidigt utvecklade och tankemogna, uppfattar aga inte som ett straff utan som en personlig skymf. Det senare är givetvis inte agans syfte, och därför bör den helst inte alls förekomma.

De viktigaste argumenten *för* aga som korrektionsmedel är:

1) Av Kap. III framgår, att aga psykologiskt sett skiljer sig från andra korrektionsmedel i vissa avseenden, som väsentligt begränsar dess användning. Den psykologiska utredningen har dock inte givit vid handen, att kroppsliga straff i uppfostrande syfte för alla åldrar och i alla situationer skulle vara olämpliga. Alla straff kan missbrukas. Agan intar inte en särställning i detta avseende. Åtgärder för att begränsa användningen av aga bör hälsas med tillfredsställelse. Men denna tendens i uppfostringskonsten gäller alla straff, inte endast aga. I Kap. III visas, att ett korrektionsmedel ej är generellt lämpligt eller olämpligt. Om ett straff är lämpligt eller ej, beror på en komplicerad konstellation av faktorer: förseelsens art, sättet för straffets utmätning, straffmottagarens och straffutdelarens konstitution, straffets hårdhet o. s. v.

2) Från psykologisk och psykiatrisk expertis påpekas, att hårda kroppsstraff ofta hör till orsaksbilden vid olika slag av missanpassning. Från lärarhåll anföres ofta exempel på att aga, utdelad på rätt sätt, när det gäller normala barn har haft god effekt, som icke endast varit temporär. Båda vittnesbörden måste tillerkännas värde i argumenteringen. Olikheter i erfarenheter betingas i stor utsträckning av olikheter hos klientelet.

3) Den pedagogiska situationen, i motsats till den kliniska, är karakteriserad därav, att den vuxnes auktoritet och möjligheter till påverkan

är uttunnade i förhållande till gruppens storlek. Åtgärderna i en grupp, speciellt när antalet medlemmar i gruppen ökas, kan därför inte bedömas utifrån kliniska erfarenheter, åtminstone inte i större utsträckning. Detta förklarar, att hotet om aga av många lärare uppfattas som ett verksamt disciplinmedel, när det gäller en klass.

4) En av agans i ögonen fallande fördelar är, att den liksom förebråelsen kan appliceras i omedelbar förbindelse med förseelsen. Därigenom undvikes uppskjutna straff, vilka ur psykologisk synpunkt är olämpliga eller av föga värde (se Kap. III). Denna agans egenskap måste anses vara värdefull i gruppsituationer.

5) Det finns flera situationer i skolans handhavande av eleverna, då lärarna har samma skyldigheter mot barnen, som föräldrarna har enligt föräldrabalken. Detta torde i väsentligt högre grad gälla folkskolan än läroverken, dels på grund av folkskolans klasslärarsystem, dels på grund av att folkskolan traditionellt varit nödsakad att ägna större omsorg åt elevernas allmänna välfärd. De betänkligheter, som yppats mot att göra föräldrars aga straffrättsligt åtalbar, kan, fast i mindre utsträckning, också sägas gälla lärarna. I grunden beror betänkligheterna på motviljan att kriminalisera ett ingripande, som visserligen innebär kroppsstraff, men som samtidigt är motiverat ur allmän- och individualpreventiva synpunkter. Man kan häremot invända, att detta juridiska problem inte haft någon betydelse för agaförbudet i läroverken. Utom de ovannämnda olikheterna mellan folkskola och läroverk bör i detta sammanhang påpekas, att vissa övriga korrektioner på grund av välkända och förut i andra sammanhang anförda omständigheter har mycket större effekt vid läroverken.

I den allmänna diskussionen har framförts även andra skäl för och emot aga. Sålunda torde många anse, att aga överhuvudtaget ej kan undvaras, och att aga inte sällan är mera human än andra straff. Andra menar, att agan som allmänt inhumant bestraffningsmedel bör förbjudas, och att ett förbud i skolan skulle gynnsamt påverka hemmens uppfostringsmetoder. Även andra varianter av de olika argumenten kan utan tvivel uppletas. Utredningen har emellertid ansett, att de ovan anförda skälen är de viktigaste.

Skälen för och emot ett omedelbart agaförbud.

Ifråga om lämpligheten av ett *omedelbart förbud* framhålles bl. a.

1) Det finns rätt många föräldrar i vårt land, som anser kroppsaga vara förkastlig, och som mycket ogärna ser, att deras barn i skolan riskerar att bli utsatta för den.

2) Agaförbudet har veterligen inte förstört disciplinen vid läroverken och inte heller i Finland och Norge skapat oefterrättliga förhållanden, såvitt man utifrån kan bedöma.

3) Det är en del lärare (enligt enkätsvaren 19 %), som anser, att agan villkorslöst kan borttagas. Ett förbud kan ha den tendensen, att utvecklingen mot detta mål påskyndas, och därför bör upplysningsverksamhet, stödåtgärder och förbud gå hand i hand.

När utredningen, med undantag av reservanten rektor Åstrand, efter granskning av skälen för ett förbud, inte vill förorda ett sådant, har den vägletts, dels av de argument, som anföres på sid. 101—102, dels av de synpunkter, som i fortsättningen av detta kapitalavsnitt utvecklas.

Svaren på frågeformuläret till folkskolinspektörerna visar, att användningen av kroppsaga minskat under senare år (sid. 47). Detta konfirmeras av uttalanden i skolöverläkarens P. M. och i åtskilliga remissyttranden. Att en sådan utveckling kunnat äga rum utan förbud och utan yttre ingripanden, synes utredningen peka på att andra utvägar kan stå till buds för frågans lösning. Att kroppsagan reduceras eller försvinner, måste ur alla synpunkter anses vara mera angeläget, än att i en paragraf fastslås, om den är tillåten eller förbjuden. Det viktiga i ett förslag, som syftar till agans avskaffande, torde därför inte närmast vara den omsorg, som lägges ner på formuleringen av ett lagstadgat förbud och åtgärderna för dess upprätthållande, utan en fortsatt förbättring av de förhållanden, som bidragit till den gynnsamma utveckling, som otvivelaktigt skett och håller på att ske. De krafter, som på så sätt engageras, är de enda man för lösandet av denna fråga i längden kan på allvar räkna med. Utredningen anser det därför vara av vikt, att de åtgärder, som föreslås, stämmer överens med vad lärarna under nuvarande förhållanden anser böra genomföras, om resultatet skall bli det avsedda och av bestående värde. I detta avseende delar utredningen fullständigt den uppfattning, direktiven ger uttryck åt. Ett förbud är icke i överensstämmelse med majoritetens i lärarenkäten uttalade uppfattning och önskemål.

Enligt utredningens mening skulle det för såväl skoldisciplinen som för en fortsatt förbättring av uppfostringsmetoderna ha olyckliga verkningar, om agaförbudet på något sätt finge karaktären av en lex in casu. Man torde bäst kunna undvika detta och ge frågan riktiga proportioner, om man inlemmar den i enhetsskoleförslaget. Detta skulle bl. a. innebära, att ett principiellt avgörande uppskjutes, tills förslaget om enhetsskola i övrigt förverkligas, vilket beräknas kunna ske inom ett decennium, och att man dessförinnan genomför de disciplinunderlättande åtgärderna och prövar hållfastheten av ersättningsmedel med en liknande försöksverksamhet som den, vilken av skolkommissionen rekommenderas beträffande andra reformer.

En konsekvens av ett kategoriskt agaförbud i folkskolan skall i detta sammanhang beröras och bör beaktas av dem, som betraktar spörsmålet

uteslutande ur synpunkterna av en allmän humanisering av uppfostran. Det har redan framhållits, att ett förbud inte eliminerar den olämpliga behandling av barn, som vissa lärare vid användning av aga gör sig skyldiga till. Ett förbud skulle inte heller minska den »straffkvantitet», som utmätes. Om agan som disciplinärt påtryckningsmedel borttages, kan man förmoda, att användningen av andra medel ökar, inte minst sådana, som brukar sammanfattas i benämningen psykisk press. Man kan svårligen ange, i vilka former och i vilken omfattning sådan skulle komma att brukas i stället för aga, men en ökning av frekvensen och även intensiteten av andra strafformer är den säkraste följden av ett förbud. Utredningen måste givetvis vid sitt ställningstagande ta hänsyn härtill, så att inte frågans lösning blir en ur humaniseringssynpunkter illusorisk åtgärd.

En annan möjlig konsekvens av ett omedelbart förbud bör i detta sammanhang beaktas. Om övertygande skäl inte kan förebringas för nödvändigheten av ett sådant förbud, kommer åtgärden att av en viss kategori betraktas som diskutabel. Det kan då befaras, att alla skolsvårigheter, ökad ungdomsbrottslighet och det, som brukar betecknas som »ungdomens förvildning», kommer att skyllas på den åtgärden. Därmed skulle förespråkare för kroppslig bestraffning som en positiv uppfostringsåtgärd och ett pedagogiskt universalmedel få skäl att yrka på dess återinförande och kanske lyckas därmed, stödda av en för ändamålet upparbetad opinion. Det skulle betyda stora och onödiga svårigheter för dem, som av allvarligare skäl önskar, att agan försvinner. Man kan peka på ett parallellfall i den begynnande opinionen mot skyddshemmens behandling av sitt klientel. Där stödes uppfostringsprinciper och stadgebestämmelser inte tillräckligt av förbättrade möjligheter att följa dem, och den spirande opinionen kan komma att äventyra på det området gjorda reformer.

Beträffande de åtgärder, som skulle väsentligt bidraga till att underlätta disciplinen, ställer lärarna de största förhoppningarna på en radikal minskning av antalet barn i läraravdelningarna, och utredningen delar denna lärarnas uppfattning. Under de närmaste åren kan man emellertid motse inte en minskning utan en ökning av barnantalet i klasserna. Eftersläpningen ifråga om skolhusbyggen och som följd därav ökad lokalbrist, kommer dessutom att medföra ökad duplikation, vars besvärliga verkningar för disciplin, ordning och arbete i skolan torde vara allmänt bekanta. Att genomföra ett agaförbud samtidigt som de förhållanden försämras, vilkas förbättring mest skulle ha bidragit till att underlätta ett sådant förbuds genomförande, anser utredningen vara en betänklig sak. En lämpligare tidpunkt vore den, då relationen mellan barnantal, lärartillgång och skollokaler blivit gynnsammare, vilket beräknas skola inträffa i början av 1960-talet.

I Kap. II och IV har redogjorts för den enligt enkäten observerade försämringen av barnens allmänna hållning, ordning och arbetsdisciplin. Genomföres ett förbud under en period av ökande disciplinära besvärligheter, ökas även den tidigare påtalade risken för icke önskvärda kompensatoriska verkningar.

Utredningen väntar också mycket av en förbättrad behandling av straffets och disciplinens psykologi och pedagogik vid lärarutbildningen. Denna del av ämnet pedagogik har hittills varit mycket försummad.

Det har redan nämnts, att användandet av aga i folkskolan under senare år betydligt minskat. Det, som bl. a. bidragit till denna utveckling, torde främst vara det, som redan påpekats, nämligen det under 1930- och 1940-talen minskande barnantalet i läraravdelningarna, men dessutom en rad andra omständigheter, såsom förbättrade och utökade möjligheter att snabbt avskilja psykiskt defekta, asociala och upprepat störande barn från de vanliga skolklasserna, bättre och mindre skolhus, byggda med hänsyn till hygieniska krav, trivsel och lugn, bättre undervisningsmateriell etc. Den gynnsamma utvecklingen har visserligen, särskilt under krigsdecenniet, motverkats av minskade möjligheter för en god hemuppfostran, med påfrestningar på skolans uppfostrings- och undervisningsarbete, men de goda verkningarna har ändå varit påtagliga.

Beträffande korrektionsmedel, som skulle kunna tänkas helt eller delvis ersätta kroppsagan, har i Kap. II redovisats lärarnas önskemål och förslag. Något universalmedel, när det gäller upprätthållandet på önskvärt sätt av skoldisciplinen, har därvid inte framkommit, och har inte heller förväntats, då det ju är frågan om ett omfattande problemkomplex. Utredningen föreslår dock längre fram i detta kapitel ett par korrektionsmedel, som kan antas ha underlättande disciplinär verkan, men har intet belägg för hur de kommer att utfalla i det praktiska skolarbetet. Utredningen förordar fördenskull beträffande dessa en försöksverksamhet liknande den, som skolkommissionen i sitt enhetsskoleförslag rekommenderar, när det gäller nya undervisningssätt. Skolöverstyrelsen är i sitt remissyttrande inne på samma tanke, när den framhåller lämpligheten av »att inom vissa skolor och skoldistrikt få pröva ett tillvägagångssätt i disciplinfrågor, som förutsätter, att kroppsaga icke skall förekomma.» Utredningen anser det dock av praktiska skäl vara lämpligare, att alla lärare deltager i en sådan prövningsverksamhet. Vidare föreslås, att denna prövningstid får en längd, som i andra sammanhang föreslagits som lämplig intervall för enhetsskolans genomförande.

Lärarnas tveksamhet, åtminstone gentemot ett omedelbart förbud, beror på att detta uppfattas som en åtgärd, varigenom man minskar deras möjligheter att effektuera en fordrad disciplin. Ett sådant förbud skulle de

omedelbart få känning av, under det att verkningarna av de disciplinunderlättande åtgärderna, differentieringen av elevmaterialet med hänsyn till uppförandet och utprövningen av nya korrektionsmedel först efter lång tid skulle bli märkbara. Ett förbud får färre nackdelar, om det kommer som resultat av en fortskridande utveckling och som följd av en organisatorisk reform, t. ex. enhetsskolans utbyggande. Det är bättre att eliminera agan på detta sätt och efter ett decenniums erfarenher än genom ett förbud, vars omedelbara fördelaktiga konsekvenser för dem det närmast gäller, d. v. s. eleverna, av tidigare anförda skäl är dubiösa. Genom en prövotid med andra åtgärder skulle man också vara bättre redo att möta ett förbuds eventuella disciplinupplösande tendenser, vilka lärarna säger sig frukta. Den lösning av det förelagda problemet utredningen föreslår, innesluter därför inte agaförbud, men tillmötesgår på annat sätt kravet på agans avskaffande. Den går i huvudsak ut på en fortsatt förbättring av de förhållanden, som hittills bidragit till att användningen av kroppsaga minskat. Skulle av andra skäl än dem, utredningen förebragt, en stadgeändring anses önskvärd, bör avgörandet därom uppskjutas till en tidpunkt, då de här föreslagna åtgärderna hunnit genomföras och korrektionsmedlen prövas.

I anslutning till vad som ovan anförts redogöres i det följande för dels de önskemål, vilkas uppfyllande skulle väsentligt bidraga till att kroppsagan minskar eller försvinner, dels de korrektionsmedel, som kan vara att rekommendera i disciplinära fall, och som redan enligt stadgans nuvarande utformning kan användas, dels också de förslag till nya korrektionsmedel, som utredningen anser under en längre tid bör prövas.

Disciplinunderlättande åtgärder.

Då det gäller den disciplin, som är nödvändig i en klass, för att arbetet där skall kunna bedrivas på önskvärt sätt och ge bästa resultat, vill utredningen som huvudprincip fastslå, att läraren ensam skall i första hand svara för dess upprätthållande. Denna disciplin är i så hög grad beroende av lärarens personlighet, hans uppträdande, hans sätt att undervisa och den auktoritet, han vet att förskaffa sig, att ingrepp utifrån ofta kan ha den icke önskade effekten, att hans ställning försämras. Alla disciplinunderlättande åtgärder bör därför såvitt möjligt syfta till att stödja lärarens egen insats och stärka hans personliga inflytande.

1) Minskat antal barn i läraravdelningarna.

En effektiv minskning av barnantalet i läraravdelningarna är enligt utredningens mening, och enligt vad undersökningen bland lärarna givit besked om, den åtgärd, som främst kan tänkas i högre grad underlätta upprätthållandet av denna klassdisciplin på ett positivt och ur allmänna uppfost-

ringssynpunkter önskvärt sätt. De statistiska sammanställningarna visar, som redan framhållits, dels att aga förekommer mera sällan i små klasser än i stora, dels att önskemålet om dess bibehållande i folkskolan avtar parallellt med minskningen av barnantalet (sid. 33). Denna åtgärd, som utredningen föreslår som den första och viktigaste, torde mera än något annat komma att underlätta disciplinen och därmed också bidraga till att användandet av aga minskar eller försvinner. Den kan dock icke realiseras förrän tidigast på 1960-talet.

2) Rådgivningsverksamheten.

Även med minskade klasser ställes emellertid läraren ibland inför uppfostringsproblem, som han inte alltid kan lösa. Detta gäller främst de barn, som ideligen stör skolarbetet, och dem, som av andra anledningar är svåra att fostra. Här sättes hans uppfostraregenskaper och kunskap om barn på hårdare prov. De flesta lärare torde dock behandlingen av även sådana barn inte bereda större svårigheter, än de själva kan bemästra inom ramen av sin dagliga gärning, även om arbetet givetvis ökas, och klassen som helhet blir mera svårarbetad. Att läraren själv söker med tillgängliga resurser lösa de besvärliga barnens problem, anser utredningen vara det bästa, det naturligaste och det, som inte helt kan ersättas av andra tillvägagångssätt. Att det bättre och på ett mera önskvärt sätt kan genomföras i en liten klass än i en stor, är uppenbart. Även om därvid inte alltid hänsyn skulle tas till alla de förhållningsregler, som i dylika fall skulle vara idealiska, kan dessa barn troligen inte behandlas på ett bättre sätt med åtgärder av mera ingripande art. Eventuella missgrepp torde uppvägas av att de utsättes för en kontinuerlig personlig påverkan och omsorg under sina skolår.

Bland dessa barn finns emellertid med säkerhet sådana, vilkas behandling av olika skäl kräver psykologisk och medicinsk sakkunskap, liksom det givetvis också finns lärare, som inför behandlingen av särskilt besvärliga elever är villrådiga och behöver hjälp. För sådana fall är en utökning av den psykologiska och psykiatriska rådgivningen påkallad, och när den en gång blir genomförd, kommer den utan tvivel att bli till hjälp, även när det gäller tillfälliga uppfostringsproblem. Utredningen vill därför understryka det nödvändiga i att denna verksamhet dels utbygges i snabbare takt än som hittills skett, dels också ges en utformning, som gör det möjligt att på ett smidigt och praktiskt sätt hjälpa i prekära situationer.

För att behovet av allsidig såväl psykiatrisk behandling som psykologisk rådgivning skall bli tillgodosett, vill utredningen förorda, att rådgivningen organiseras så, som i skolkommissionens betänkande föreslås (SOU 1948: 27 sid. 457—458), med en skolpsykolog i varje statligt inspektionsområde i samarbete med rådgivningscentral och lämpligen placerad på inspektörens

stationeringsort, och vill särskilt understryka den del av förslaget, som avser utväljandet av lämplig lärare inom varje skoldistrikt som medhjälpare åt rådgivaren.

I detta sammanhang vill utredningen också påpeka betydelsen av att alla skoldistrikt snarast får skolläkare med den utbildning, som kan vara nödvändig, framförallt barnpsykiatrisk.

3) Skolkuratorer vid barnavårdsnämnderna.

Samarbetet mellan barnavårdsnämnderna och skolan förefaller, enligt vad undersökningen visar (sid. 40—42), inte överallt vara det bästa. Särskilt i storstäderna synes nämndernas byråkratisering ha haft ogynnsam effekt. De remitterade ärendena har blivit »fall», och den personliga kontakten, som just här är så betydelsefull, synes inte ha fått det utrymme, den förtjänar. Om orsakerna utöver den nämnda, kan utredningen inte ge besked, personalbrist och en ökning av nämndernas arbetsbörda torde emellertid bära största skulden. Vid jämförelse med landsbygden framträder förhållandet tydligare. Där skötes i allmänhet barnavårdsnämnderna mer patriarkaliskt, fallen är färre och blir oftare föremål för en enskild ledamots intresse och ansvar.

Det ovan berörda synes peka på behovet av en mera personlig kontakt mellan baranavårdsnämnden, skolan och de berörda hemmen. Utredningen förordar, att kuratorer med små verksamhetsområden får till uppgift att svara för denna. En sådan anordning har under cirka 5 års tid prövats i Göteborg, och erfarenheterna därifrån är såpass tillfredsställande, att den kan rekommenderas för vidare bruk.

Kuratorn skall vara en praktiskt verksam lärare i den skola, det distrikt eller annat område, som är hans arbetsfält. Han skall tillsättas av barnavårdsnämnden och utrustas med de befogenheter, som tillkommer dess övriga tjänstemän och anställda. Det är viktigt, att personvalet sker med omsorg och på så sätt, att berörda parter känner, att uppgiften lagts i rätta händer. Han skall vara förmedlande länk mellan barnavårdsnämnden och skolan. Allvarligare förseelser skall av klassföreståndaren i förekommande fall anmälas till honom för lämplig åtgärd. Över anmälda fall skall han föra register med behövliga anteckningar och upplysningar. Genom hembesök skall han göra sig förtrogen med berörda elevers hemförhållanden. Skulle allvarligare missförhållanden därvid föreligga, skall han svara för den formella anmälan till nämnden och vid ärendets behandling vara föredragande.

Kuratorns arbete blir på så sätt och bör vara av förebyggande art. Genom att han finns på skolan eller i ett nära liggande skolhus, kan läraren lätt på ett tidigt stadium konsultera honom, och fall, som förut först måste utvecklas så, att barnavårdsnämnden var juridiskt berättigad att ingripa,

kan han i sin dubbla egenskap av representant för skolan och barnavårdsnämnden ofta klara upp på ett tidigt stadium som en angelägenhet mellan skolan och det berörda hemmet.

4) Folkskolans sociala verksamhet.

I Kap. IV har framhållits, att den skolsociala verksamheten i icke ringa grad inkräktar på det egentliga undervisningsarbetet och därmed gör detta mera jäktat och svårare att planlägga och genomföra, vilket i sin tur har en ogynnsam inverkan på disciplinen. Att den skolsociala verksamheten har många positiva konsekvenser i förhållandet lärare-elever är ställt utom allt tvivel, men utredningen anser det önskvärt, att denna verksamhet genomföres så, att den för undervisning tillmätta tiden inte därigenom reduceras. Detta torde särskilt böra observeras vid utvidgningar av verksamheten.

I detta sammanhang vill utredningen också peka på de direkta svårigheter för disciplinen, som åstadkommes av de försäljningar, i vilka skolbarn inte sällan deltager. Sådana är visserligen förbjudna, men alltför många undantag medges dock. Särskilt i storstäderna är det inte sällsynt, att folkskolans barn engageras i uppgifter, som ur uppfostrings- och undervisningssynpunkt icke ger något utbyte. Försäljningar av »dag»-märken betyder också, att barnen, för att få de anförtrodda varorna avyttrade, måste driva omkring på gatorna, och att de får hand om småslantar, vilket kan utsätta dem för större frestelser än som kan anses lämpligt.

Utredningen förordar därför, att alla slag av försäljningar genom skolans försorg förbjudes, och att inga undantag tillåtes.

5) Lärarutbildningen och disciplinproblemen.

Den reformerade lärarutbildningen enligt skolkommissionens betänkande syftar huvudsakligen till att göra de blivande lärarna bättre skickade att komma tillrätta med undervisningsproblemen. Den fördjupade psykologiska skolning, som föreslås, kan visserligen tänkas komma att gynnsamt påverka även förmågan att fostra eleverna, men den praktiska utbildningen därvidlag torde vara minst lika viktig och bör bättre tillgodoses. Det är därför av stor betydelse, att den blivande läraren så tidigt som möjligt får möta disciplinära problem av skiftande slag, sättes i tillfälle att under sakkunnig ledning angripa dem och får ett antal behandlingsmönster som hjälp för framtiden.

Utredningen föreslår därför, att aspirantåret anordnas så, att även lärarens förmåga att skapa och upprätthålla den nödvändiga skoldisciplinen med önskvärda medel övas, vilket bl. a. innebär, att de personliga svårigheterna i praktiska situationer dryftas. Redan under nuvarande utbildningsförhållanden kan detta önskemål observeras. I instruktionerna för aspi-

rantårets utformning bör det direkt påpekas, men saknas i det förslag, som ingår i skolkommissionens betänkande.

6) Skolhuset.

Av de yttre anordningar, som kan tänkas underlätta upprätthållandet av disciplin och ordning, kommer skolhusets planläggning och inredning i främsta rummet. Utredningen inskränker sig beträffande detta till att här understryka de önskemål, för vilka i Kap. II redogjorts (sid. 43—44): att skolhusen göres små, att så ofta det är möjligt paviljongsystem eller liknande byggnadssätt tillämpas, att ljudisoleringen blir tillfredsställande, att skolsalarna förses med enmansbänkar och tvättställ, att skolgårdarna göres estetiskt tilltalande med planteringar och gräsmattor, att småbarnen där får särskild avdelning etc. Utredningen vill också understryka vikten av att åtgärder snarast vidtages för att avskaffa dupliceringen. Att närmare gå in på vilka disciplinsvårigheter, som uppkommer som följd av den, torde vara överflödigt.

Korrektiva åtgärder.

a) Korrektioner inom ramen av nu gällande bestämmelser.

De korrektioner, som enligt svaren på frågeformuläret mera allmänt användes, har redovisats i Kap. II. De är i de flesta fall självfallna, de har ofta traditionens färg, de har utformats i det praktiska arbetet och därvid befunnits leda till önskat resultat, och de är mestadels så naturliga och överensstämmande med gängse uppfattning, att säkerligen ingen lärare försummar att tillgripa dem, även om han skulle ha ringa erfarenhet. Hit hör bl. a. tillsägelser, enskilt samtal, ständig sysselsättning, platsbyte i klassrummet, beröm och klander, förtroendeuppdrag, förbindelse med hemmet. Utredningen har också samma mening, som uttryckes i de remissvar, där man menar, att det hjärtliga förhållandet lärare och elever emellan inte manas fram av bestämmelser i en stadga, och anser, att § 29 mom. 4 i det fallet har en tillfredsställande formulering. Detta förhållande företer så många variationer, och är så beroende av lärarens personliga egenskaper, att dess yttringar inte kan katalogiseras och dess karaktär inte fångas i en passus i en stadga.

Inte heller de något starkare korrektioner, som enligt lärarnas vittnesbörd i svårare fall eller vid upprepade störningar är allmänt nyttjade, är av den art, att deras användning bör regleras av stadgebestämmelser. Det kan åt den enskilde läraren överlåtas att avgöra, om och när de skall användas. Häremot kan visserligen riktas den invändningen, att en del av dem, om de extremt tillämpas, kan misstänkas få icke önskvärda verkningar. Men den avigsidan har även de enklaste korrektioner. Måttlöst

använd övergår t. ex. tillsägelsen till tjat, vilket torde vara vida mera outhärdligt än en sparsamt tillgripen kraftigare korrektion.

Till dessa sist nämnda korrektioner kan räknas utvisning ur klassrummet, tillfälligt nonchalerande av eller tillfälligt intensifierad uppmärksamhet åt elev, uteslutning från nöjesbetonad del av skolarbetet, återläsning av skolkade lektioner, eftersittning efter skoldagens slut. Dessa korrektioner kan betraktas som naturliga och följdriktiga, när de med omdöme användes i lämpligt sammanhang och torde stämma överens med elevernas rättsbegrepp.

Eftersittning är en åtgärd, som enligt undersökningen ibland användes med tillsynes god effekt. Det är också naturligt att begagna den för att låta en elev göra färdig en uppgift, som han på grund av dålig arbetsdisciplin, likgiltighet, slarv eller andra anledningar än bristande förmåga, försummat på ordinarie arbetstid. Utredningen vill dock i detta sammanhang framhålla även dess avigsidor. Det arbete, som uträttas vid eftersittning, har ofta mycket dålig kvalitet. Begagnas denna korrektion ofta, blir den outhärdlig både för elever och lärare, och psykologiskt sett är det olämpligt att använda skolarbete som straff. Man motverkar nämligen på detta sätt andra åtgärder, som vidtages för att göra eleverna positivt inställda till skolan.

Även sänkningen av uppförande- och ordningsbetyg är ur psykologisk synpunkt diskutabel, framförallt när det gäller yngre barn, för vilka sambandet mellan förseelsen och den i betyget långt senare uppträdande »prickningen» psykologiskt sett icke existerar. Ehuru utredningen är tveksam om nyttan av uppförande- och ordningsbetyg för folkskolans elever, vill den dock i detta fall inte föreslå någon ändring, då lärarnas majoritet anser dessa betyg ha värde.

När det gäller de upprepat besvärliga barnen, diskuterades i frågeformuläret olika möjligheter till lämpliga korrektioner och disciplinunderlättande åtgärder. Bl. a. tillfrågades lärarna om vad de ansåg om förflyttning av sådan elev till annan skola. Meningarna är tämligen jämnt delade för och emot ett sådant förfaringssätt. Som främsta skäl mot det anges, att åtgärden skulle gå ut över den avlämnande läraren, som befarades komma att framstå såsom en, som misslyckats med att handskas med en besvärlig elev. Av bl. a. den anledningen tillgripes åtgärden inte i den utsträckning, den kan förtjäna. För landsbygdens del inskränkes också möjligheterna att tillgripa den av långa skolvägar och avsaknaden av parallellavdelningar i många skoldistrikt.

Utredningen anser, att förflyttning av elev till annan skola i vissa fall kan ha gynnsam verkan, både som korrektion och som disciplinunderlättande åtgärd. Eleven får miljöbyte, nya kamrater, ny lärare och därmed en ny start. För den gamla klassen torde det bli en lättnad, att han kom-

mer bort. Läraren har troligen tröttnat på att oupphörligen behöva ta itu med honom, och hans kamrater säkerligen blivit utledsna på de ideliga avbrott och uppträden, han orsakat. En annan enligt utredningens mening rimlig anledning till förflyttning av antytt slag är, att elev och lärare ifråga är av så olika typ, att samvaron ger ideliga anledningar till gnissel. Finns möjligheter att göra slut på ett sådant tillstånd, bör de givetvis utnyttjas.

Utredningen föreslår beträffande förflyttning av elev till motsvarande avdelning i annan skola ingen ändring av nu gällande bestämmelser, men understryker önskvärdheten av att åtgärden tillgripes i största möjliga utsträckning, där förhållandena så medger och verkningarna kan förväntas bli goda. Beträffande lämpligt förfaringssätt hänvisas till skolöverstyrelsens »Förslag till instruktion för distriktsöverläraren», paragraferna 2 och 5. Enligt dessa kan förflyttning verkställas efter samråd mellan överläraren och klasslärarен och bör i förekommande fall kunna ske så, att den ovan nämnda ogynnsamma inverkan på lärarens ställning åtminstone i viss utsträckning kan elimineras. I tätorter torde lång skolväg inte lägga hinder i vägen för sådant klassbyte. På landsbygden är svårigheterna större och ofta oövervinneliga men kan eventuellt lösas genom att inackordering tillgripes.

För kroppsagans användning har i Kap. II redogjorts i olika sammanhang, och de skäl, som kan anföras för och emot detta korrektionsmedel har redan behandlats på sid. 100 f.

Folkskolestadgan § 29 mom. 4.

Det stycke i folkskolestadgan § 29 mom. 4, som innehåller bestämmelsen om kroppsaga, har följande lydelse: »Aga må utdelas endast i sådana fall, då rättelse icke kunnat vinnas genom andra åtgärder, eller vid förseelse av svår beskaffenhet. Under inga omständigheter får aga tillgripas i anledning av fel, som måste anses bero på bristande fattningsgåva eller kroppslig svaghet hos barnet, eller utdelas så, att skada därav vållas barnet.»

Utredningen anser, att denna bestämmelse icke har en lämplig formulering, i den mån den tillåter aga som korrektionsmedel gentemot »förseelse av svår beskaffenhet». Med sådana menas enligt gängse språkbruk de allvarligare förseelser, för vilkas förekomst redogjorts i Kap. II (sid. 38—39), såsom snatteri och stöld, långvarigt skolk, skadegörelse, anläggande av eld, allmän vanart, sexuell vanart, ligabildning. De begås oftast på lärjunges fritid och utanför skolans område och blir inte sällan föremål för särskild, långvarig utredning, som föranleder anmälan till barnavårdsnämnd och polis. Redan den omständigheten, att en ofta utdragen utredning av förseelsen åstadkommer tidsutdräkt, gör aga som korrektionsmedel i dessa fall olämplig.

I sina grövre yttringar och vid upprepning har förseelser av detta slag också säkerligen djupt liggande orsaker, vilkas undanröjande tarvar helt andra och mera vittgående åtgärder än aga, som i dessa fall är olämplig och utan effekt. Denna utredningens uppfattning överensstämmer fullständigt med den, som framförts av den psykologiska och medicinska sakkunskapen (se Kap. III och bil. 5).

Den bland lärarna företagna undersökningen visar också, att förekomsten av aga gentemot förseelser av ovan angiven art är betydligt mycket mindre, än då det gäller störningar av ordningen under själva skolarbetet (sid. 46). I de där redovisade fallen har också inräknats de lättare varianter, som kan förekomma under det dagliga arbetet i skolan, då »stölden» är ett tillgrepp i hastig ingivelse av någon småsak från en kamrat, »skolket» smitandet från en lektion, när kontrollen har förväntats vara mindre rigorös etc., varför de angivna procenttalen troligen är för höga. Som av tabellen »Användningen av aga» på sidan 46 framgår, är också tendensen fallande, vilket tyder på en snabbare fortskridande minskning av användningen av aga som korrektionsmedel gentemot förseelser av svår beskaffenhet. Det är möjligt, att det är lärarnas på senare år förbättrade psykologiska utbildning och de utökade möjligheterna till specialbehandling av barn, som gör sig skyldiga till allvarligare förseelser, som börjat bära frukt.

Enligt utredningens mening torde det också bereda läraren svårigheter att avgöra, huruvida begången förseelse är svår eller ej, om den har djupare liggande orsaker eller bara är ett tillfälligt utslag av okynne. Denna synpunkt framföres även i skolöverläkarens i Kap. I refererade P. M., i vilken det säges, att uttrycket »förseelse av svår beskaffenhet» vid närmare granskning innebär, att läraren hastigt måste pröva »det komplicerade orsakssammanhang, som kan ligga till grund för en lärjunges förseelse samt avgöra, huruvida denna skall anses vara svår eller ej».

Uttrycket i folkskolestadgan torde ha getts denna formulering för att ange gränsen för användningen av aga som korrektionsmedel. Denna gräns synes vara svår att med ledning därav bestämma i praktiken och sanktionerar användningen av aga även i sådana fall, då den icke bör förekomma. En klarare avgränsning skulle åstadkommas, om uttrycket ändrades så, att förseelsen komme att bedömas efter dess inverkan som störning av ordningen under skolarbetet. Samtidigt uteslötes från bestraffning med aga de förut nämnda förseelserna, som ju inte direkt stör undervisningen.

Givetvis kan i den praktiska tillämpningen gränsfall komma att inträffa på så sätt, att t. ex. psykisk labilitet kan ta sig för skolarbetet störande uttryck, svåra att skilja från normalt okynne. Man kan emellertid förutse, att lärarna blir mer och mer skickade att göra praktiska distinktioner i dylika situationer och remitterar misstänkta fall till undersökning, där en sådan går att ordna.

Utredningen föreslår därför, att folkskolestadgan § 29 mom. 4 och § 42 mom. 3 beträffande ifrågavarande stycken ändras så, att förseelse av svår beskaffenhet icke inbegripes i dem, mot vilka aga må användas, och att de erhåller följande lydelse:

§ 29 mom. 4: »Aga må utdelas endast vid förseelse, som väsentligt stör skolarbetet, eller innebär fara för den felande lärjungen själv eller andra, då rättelse icke kunnat vinnas genom andra åtgärder. Under inga omständigheter får aga tillgripas i anledning av fel, som måste anses bero på bristande fattningsgåva eller kroppslig svaghet hos barnet, eller utdelas så, att skada därav vållas barnet.»

§ 42 mom. 3: »Lärjunge, som felar i sina åligganden, vare i mån av förseelsens beskaffenhet underkastad lärarens bestraffning medelst varning eller annat lindrigt tuktomedel, eller, då förseelsen väsentligt stör skolarbetet eller innebär fara för den felande lärjungen själv eller andra och rättelse icke kunnat vinnas genom andra åtgärder, medelst aga i enlighet med i § 29 mom. 4 givna föreskrifter.»

b) Prövning av nya korrektionsmedel.

1) Uppsamlingsklasser.

En åtgärd, som tidigare berörts i samband med frågan om de besvärliga barnen, är överflyttning till uppsamlingsklasser. Bland de tillfrågade lärarna finns majoritet för en sådan anordning (sid. 35). Emellertid anföres också starka skäl mot den. Bl. a. framhålles, att förflyttning till uppsamlingsklass av besvärlig elev endast löser den gamla klassens disciplinproblem, under det att den förflyttades uppfostran inte torde underlättas av att han sammanföres med andra barn av samma typ i en särskild avdelning. Utredningen anser, att dessa synpunkter är riktiga, och att uppsamlingsklasserna kan bli mycket otillfredsställande, när det gäller den korrektiva behandlingen av klientelet. Denna anordning är emellertid i vårt land relativt okänd, och utfallet av den kan inte med säkerhet bestämmas, förrän större erfarenhet vunnits. Då den kan väntas bereda folkskolan disciplinära lättnader i åtminstone någon utsträckning, vill utredningen förorda en vidsträcktare prövning av den.

Uppsamlingsklassernas utformning bör överlåtas åt skoldistrikten och olika utvägar prövas: klasser av vanlig typ, genomgångsklasser, uppsamlingskolonier, dagskolor, internat. Barnantalet måste hållas lågt och bör i en läraravdelning inte överskrida 10. I glest befolkade trakter kan sådana klasser lämpligen upprättas gemensamt för flera skoldistrikt med inspektören i området som administrativ förmedlare. Då så erfordras, bör inackordering kunna tillgripas. Svårigheterna att organisera uppsamlingsklasser på landsbygden kommer att bli mycket stora, men å andra

sidan är troligen behovet av dem betydligt mycket mindre än i städer och andra tätorter.

Till uppsamlingsklass överföres elev, som ifråga om allmän skoldisciplin är uppenbart olämplig i en vanlig klass, som utövar dåligt inflytande på kamraterna, eller som gjort sig skyldig till grövre förseelser, för vilka han anmälts till barnavårdsnämnd, i väntan på nämndens beslut om definitiv åtgärd.

2) Korttidsförvisning.

De former av förflyttning, som i det föregående förordas eller föreslås, till annan skola eller uppsamlingsklass, kräver i allmänhet förberedelser, som gör, att de tar lång tid att sätta i verket. De torde därför behöva kompletteras med något, som omedelbart kan effektueras och lika snabbt åter upphävas. Som sådan åtgärd vill utredningen föreslå korttidsförvisning. Den förordas också i olika former av några av de tillfrågade lärarna. Den föreslås bestå i, att elev, som stör undervisningen, som bär sig illa åt mot kamrater, lärare eller på annat sätt, och som inte med enklare medel kan föras tillrätta, omedelbart skickas från skolan för en tid, som utredningen vill fixera till högst 5 dagar i följd. Hemmet underrättas samtidigt om åtgärden och dess orsak, och anmälan göres omedelbart till överläraren.

Genom att den avvisade eleven under en tid ställes utanför gemenskapen med klassen, är det antagligt, att denna förvisning eller hotet därom får en avskräckande verkan, liksom det är troligt, att föräldrarna efter en sådan åtgärd ägnar bättre tillsyn åt barnet, än de annars skulle ha gjort.

Att detta korrektionsmedel måste nyttjas med omdöme och endast mot elever, på vilka det kan tänkas få den avsedda effekten, är självklart, liksom att dess användbarhet i hög grad torde vara beroende av barnens ålder. Trots dessa invändningar anser utredningen åtgärden vara värd att pröva.

Utredningen föreslår, att såväl upprättandet av uppsamlingsklasser som användningen av korttidsförvisning under prövningstiden regleras medelst anvisningar från skolöverstyrelsen, och att eventuella tillägg till folkskolestadgan får anstå, tills prövningen är avslutad.

Sammanfattning av förslagen.

1947 års skoldisciplinutredning föreslår,

att § 29 mom. 4 fjärde stycket i folkskolestadgan erhåller följande lydelse: »Aga må utdelas endast vid förseelse, som väsentligt stör skolarbetet, eller innebär fara för den felande lärjungen själv eller andra, då rättelse icke kunnat vinnas genom andra åtgärder. Under inga omständigheter får aga tillgripas i anledning av fel, som måste anses bero på bristande fattningsgåva eller kroppslig svaghet hos barnet, eller utdelas så, att skada därav vållas barnet»,

att § 42 mom. 3 i folkskolestadgan erhåller följande lydelse: »Lärjunge, som felar i sina åligganden, vare i mån av förseelsens beskaffenhet underkastad lärarens bestraffning medelst varning eller annat lindrigt tuktomedel, eller, då förseelsen väsentligt stör skolarbetet eller innebär fara för den felande lärjungen själv eller andra och rättelse icke kunnat vinnas genom andra åtgärder, medelst aga i enlighet med i § 29 mom. 4 givna föreskrifter»,

att så snart förhållandena så medgiver, antalet barn pr läraravdelning effektivt minskas,

att den skolpsykologiska rådgivningen snarast ordnas på sätt, som föreslås i 1946 års skolkommissions betänkande (SOU 1948: 27 sid. 457—458) och att rådgivningscentralernas antal utökas,

att vid genomförande och utvidgning av skolans sociala verksamhet största möjliga hänsyn tages till att skolans uppfostrings- och undervisningsarbete icke störes, samt att alla slag av försäljningar genom folkskolebarnens försorg förbjudes utan undantag,

att beträffande lärarutbildningen och skolhusbyggena de av utredningen anförda synpunkterna måtte beaktas,

att samarbetet mellan barnavårdsnämnderna och skolorna underlättas genom anställande av skolkuratorer,

att uppsamlingsklasser och korttidsförvisning vid folkskolorna prövas under en tid av lägst 7 år,

att skolöverstyrelsen bemyndigas att utfärda för denna prövningsverksamhet nödiga föreskrifter, insamla och bearbeta materialet,

att, därest frågan om förbud mot kroppsaga på nytt tages upp, detta måtte ske först efter den föreslagna prövningstidens slut och i samband med enhetsskolans genomförande, och att hänsyn därvid tages till resultatet av försöksverksamheten, samt

att läroverksstadgans bestämmelser om förvisning av skolpliktiga elever upphäves.

Mot 1947 års skoldisciplinutrednings beslut har reservation anmälts av rektor Sigurd Åstrand till förmån för ett förbud mot kroppsaga. Reservantens särskilda yttrande återfinnes på sid. 117 i detta betänkande.

Reservation.

Det tycks finnas en rätt utbredd åsikt bland lärarna i folkskolan, särskilt i storstäderna, att de disciplinära förhållandena i skolorna lämnar åtskilligt övrigt att önska och att de försämrats under den senaste tiden. Man anser därför, att det icke är lämpligt att göra reformer på detta område just nu; läget är för labilt. Vidare har det framhållits, att större förändringar i disciplinstadgan ej bör göras nu, eftersom denna stadga i alla fall måste göras om om några år, då enhetsskolan träder i funktion.

Undertecknad anser emellertid, att den påstådda försämringen av de disciplinära förhållandena i stället innebär en uppfordran till dem, som har ansvaret att försöka att genom reformering av stadgan hjälpa till att avlägsna svårigheter, som kanske till en del kan ha sin rot i föråldrade synpunkter och formuleringar i den gällande. Dessutom anser undertecknad, att de relativt få år, vi kan ha kvar till enhetsskolan skall genomföras, lämpligen kan användas till att pröva, hur nya bestämmelser på det disciplinära området kommer att verka. Skulle man råka införa några mindre lämpliga nyheter, kommer ju rätt snart den tidpunkt, då man har tillfälle att bli av med dem. Disciplinfrågan är för övrigt relativt oberoende av organisationsfrågorna, i varje fall när det gäller klasserna 1—4.

Det förelåg redan innan utredningen började sitt arbete ett grundligt motiverat och omsorgsfullt utformat förslag till ny disciplinstadga, nämligen det på grundval av skolöverläkarens, professor C. W. Herlitz, P. M. av Skolkommissionen utarbetade. Detta förslag har kritiserats rätt skarpt från lärarehåll. Det är emellertid att märka, att kritiken i väsentlig mån riktar sig emot ett par punkter i det slutliga förslaget, som formulerades om eller tillkom vid behandlingen inom Skolkommissionen. Den ena av dessa är föreskriften, att läraren skall försöka åstadkomma ett på »kamratskap och förtroende grundat förhållande till sina lärjungar»; den andra är bestämmelsen om att »skolrådsordföranden — eller den skolrådsledamot han i sitt ställe förordnar —» skall, visserligen i samråd med överläraren, besluta om vissa mera ingripande åtgärder i disciplinärenden. Då dessa två ändringar lätt kan tolkas som ett uttryck för ett misstroende mot lärarkårens kompetens, är det kanske icke så underligt att kritiken mot förslaget fått en viss skärpa. För egen del finner jag de från lärarhåll

framställda anmärkningarna mot dessa två punkter sakligt berättigade. På denna grund finner jag formuleringarna i skolöverläkarens P. M. lämpligare än formuleringarna i det slutliga förslaget.

Kritiken riktades emellertid även mot det föreslagna förbudet mot aga. I det föreliggande betänkandet har nu frågan om ett dylikt förbud fått en delvis ny belysning.

Det har visat sig, att endast en mindre del av lärarna i våra folkskolor någonsin använt aga. Av dem, som besvarat enkäten, har var sjunde någon gång använt ris eller rotting och knappt två femtedelar använt aga i betydelsen »kroppslig beröring i bestraffande syfte» — och då är det att märka, att det gäller lärare med en medeltjänstgöring av 20—25 år. (Se sid. 31). Vidare har 44 % av dem som svarat på frågan förklarat, att aga kan undvaras, och av dessa 44 % har inemot hälften (43 %) menat, att den kan utan vidare förbjudas, under det att resten (57 %) ställer villkor för avskaffandet. (Se sid. 45). Folkskolinspektörerna finner, att användningen av aga i skolorna minskat, några uttalar rent av att den i deras distrikt förekommer sällan eller aldrig (se sid. 47). Den allmänna meningen torde också vara, att användningen av aga i skolorna minskat betydligt, i varje fall om man betraktar en period på några årtionden.

Det finns emellertid en tabell i betänkandet, som inte ger samma bild av förhållandena (se sid. 46). Den visar nämligen, att yngre lärare använder aga i någon form vid störningar i klassrummet i minst lika stor eller större utsträckning än äldre — man bör nog vid läsandet av tabellen se bort från gruppen med minst 40 års tjänstetid, då den utgöres av endast 53 personer.

På de flesta håll, där man närmare satt sig in i saken, är man, liksom inom utredningen, ense om att det är önskvärt att agan försvinner. Det är ju egentligen om metoderna att realisera detta önskemål, som meningarna går i sär. För egen del finner jag det i hög grad önskvärt, att skolan föregår med gott exempel; då kanske hemmen kommer efter så småningom. Lärarna, som ju ägnat hela sitt liv åt uppfostran, bör leda utvecklingen, inte bara dras med av den.

Utredningen har föreslagit ett antal åtgärder, som är avsedda att underlätta lösandet av skolans disciplinproblem och därigenom indirekt medverka till agans avskaffande inom skolan. Jag finner dessa åtgärder lämpliga och tror, att deras genomförande skulle betyda ett väsentligt steg framåt. Men jag tror inte, att de för till att skolagan praktiskt taget försvinner — den nyss åberopade tabellen om användningen av aga och tjänstetidens längd talar ej för ett försvinnande. Det finns dessutom tvivelsutan en liten grupp lärare, som rent principiellt är anhängare av aga som uppfostringsmedel, och som betecknar all opposition mot användandet av aga som »dalt». Den gruppen kan inte hindras att använda aga på annat sätt än genom förbud. För dem, för vilka det gäller, att de i princip ogillar

agan men i hastigt mod eller i ren rådlöshet tillgriper den, är det ett väsentligt stöd med förbudet. Och för de 61 % av folkskolans lärarkår, som själva aldrig använt aga i någon form, bör förbudet i varje fall inte utgöra någon katastrof.

Enligt min mening har det förhållandet, att en lärare använder aga eller inte, rätt litet att göra med hans kvalitet som lärare. Det finns ypperliga lärare, som använder aga, och som anser sig icke kunna avvara den i sitt arbete — vilket sistnämnda jag emellertid anser bero på att de aldrig ordentligt reflekterat över varpå deras personliga auktoritet över ungdomen i själva verket beror. För dessa lärares skull förefaller det mig emellertid nödvändigt, att man inte låter ett förbud träda i kraft omedelbart utan tillåter en övergångstid på förslagsvis fem år.

Det finns också ett annat skäl för en övergångstid med avseende på agaförbudet. Det torde vara ganska säkert, att just när agaförbudet införes, kommer det att uppstå en hel del disciplinära svårigheter utöver dem vi nu kan ha att dragas med. Det synes därför vara välbetänkt att genom en dylik övergångstid ge alla parter litet tid att sätta sig in i de nya förhållandena.

Den formulering förbudet fått i skolöverläkarens P. M. »Kroppslig bestraffning må under inga förhållanden förekomma, ej heller sårande eller kränkande behandling» poängterar på något sätt kroppsagans särställning. Undertecknad vill därför i stället föreslå följande lydelse, som ju inte ändrar något i sak, men lägger en litet annan synpunkt på kroppsagan: »Sårande eller kränkande behandling — exempelvis ironiska anmärkningar, hänsyftningar på bristande begåvning eller kroppslig bestraffning — må under inga förhållanden förekomma.»

Förslaget i P. M. behöver en jämkning även i ett annat avseende. Utredningen föreslår prövandet av korttidsförvisningen som disciplinmedel. Jag önskar få detta straff omedelbart reglerat genom att det införes i stadgan, vilket förutsätter vissa formella ändringar i skolöverläkarens förslag.

På grund av vad som anförts ovan vill jag hemställa,

1. att § 29 mom. 4 i folkskolestadgan får den lydelse som föreslagits av skolöverläkaren, professor C. W. Herlitz, dock med de ändringar som betingas av införandet av korttidsförvisningen och omformuleringen av agaförbudet; samt

2. att aga under de omständigheter och på de villkor, som anges i utredningens huvudförslag, må användas under en övergångstid av fem år.

I den mån huvudförslagets yrkanden icke strider mot ovan framställda förslag, ansluter jag mig till dem.

Stockholm i november 1949.

S. Åstrand.

BILAGOR

Bil. 1.

Skoldistrikt ..... Inspektionsområde .....
(Obs! Angiv skol-, ej överlärardistrikt)

Tjänstgjort som små-, folk- skollärare i ..... år och huvudsakligen i skolform ..... (antal)
(Det tillämpliga understrykes)

De lämnade uppgifterna hänföra sig till erfarenheter från goss-, flick-, sam- klass. Spec.-kl. .....
(De tillämpliga klassformerna understrykas)

Uppgifterna avse skola belägen i: Glest befolkat område — jordbruksbygd, skogsbygd. Tätort — industriort, annat samhälle, stad.
(Det tillämpliga understrykes)

Barnantal i nuvarande klass .....

1. Anledningar till och åtgärder mot disciplinära svårigheter, som stör ordningen i klassen och försvårar skolarbetet.

Kol. 1.	Kol. 2.
..... 1.	..... 1.
..... 2.	..... 2.
..... 3—12.	..... 3—12.

Anvisningar till kol. 1 och 2.

Kol. 1. Här uppräknas sådant, som läraren måste beivra, för att undervisningen i klassen skall kunna fortgå ostört, och för att eleverna skall bibringas goda vanor ifråga om uppträdande mot andra barn och mot vuxna. (Exempel: störande prat, ohörsamhet, olämpligt uppträdande i trappor, korridorer eller på skolgården, översitteri, nonchalans, slarv, upprepad glömska, ej fullgjorda hemuppgifter, olämpligt uppträdande på väg till och från skolan o. dyl.). Uppräkningen sker efter frekvensen, så att den oftast förekommande störningen skrives på rad 1, den därnäst förekommande på rad 2 o. s. v.

Kol. 2. Här uppräknas den eller de åtgärder, med vilka läraren söker komma tillrätta med elever, som orsakar de i kol. 1 angivna störningarna. Uppräkningen sker efter frekvensen, så att den oftast använda åtgärden skrives på rad 1, den därnäst använda på rad 2 o. s. v. Obs! Åtgärderna skall icke sammankopplas med störningarna, så att de skrives på motsvarande rad, utan endast uppgivas så, att det tydligt framgår, vilken åtgärd som är den vanligaste, den därnäst vanliga o. s. v.

2. Är enligt Eder erfarenhet de i mom. 1 uppräknade störningarna påtagligt besvärligare att komma tillrätta med i klass med stort barnantal än i klass med litet barnantal? .....
Angiv här det antal barn pr läraravdelning i skolform ..... med vilket enligt Er erfarenhet eller uppfattning sådana störningar skulle minskas eller försvinna .....

3. Vilka övriga önskemål har Ni beträffande anordningar, som skulle komma dessa konfliktanledningar att minska i antal, att försvinna eller att bli lättare att komma tillrätta med? Om flera åtgärder anses behövliga, ange den viktigaste på rad 1, den därnäst viktiga på rad 2 o. s. v.
.....

4. Man har ibland i en klass en eller flera elever, som genom sitt uppträdande på olika sätt (upprepad: olydnad, trotsighet, högljuddhet, pratsamhet, nonchalans, översitteri o. dyl.) stör kamrater och lärare i otillbörlig grad.
   a) Hur många sådana elever har Ni i Er nuvarande klass? .....
   b) Vilka åtgärder, utöver dem Ni räknat upp i mom. 1 kol. 2, företar Ni mot dem? .....
   c) Anser Ni, att större möjligheter än nu bör finnas att utan tidsutdräkt få sådana elever förflyttade till
      1. annan skola? .....
      2. uppsamlingsklass? .....
   d) Angiv vid nekande svar Edra skäl: .....
   e) Vilka övriga åtgärder önskar Ni, att man kunde vidtaga? .....

5. Angiv här: Har undervisat i enbart goss- eller flickklass i ..... år.
   i samklass i ..... år.
   Vilken av dessa båda klasstyper anser Ni vara lämpligast ur
   a) uppfostringssynpunkt? .....
   b) disciplinssynpunkt? .....

6. I de fall, då Ni gett sänkt uppförande- eller ordningsbetyg (terminsbetyg), har denna åtgärd haft värde som korrigerande medel? (Obs! Denna fråga gäller vad aktuella fall visat för resultat, ej ett allmänt omdöme. Frågan besvaras såvitt möjligt med ja eller nej.) .....

7. Vad skulle Ni i första hand vilja rekommendera för åtgärd för att göra arbetet i klassen så störningsfritt som möjligt och minska antalet konfliktanledningar? .....

8. (besvaras av dem, som undervisat i fortsättningsskola.)
   Anser Ni, att disciplinen och arbetsresultatet i fortsättningsskolan blivit lidande på att eleverna där vet, att aga är förbjuden? .....

9. Anser Ni,
   a) att hemmen i tillräcklig grad stöder skolan, då hänvändelse göres till dem beträffande elever, som brustit i ordning och uppförande .....
   b) att den uppfostran dessa barn får i hemmen har något samband med deras uppförande i skolan? .....

10. Om Ni tjänstgjort som lärare i mera än c:a tio år, har enligt Er erfarenhet de störningar Ni räknat upp i mom. 1 kol. 1
    a) ökats? .....
    b) minskats? .....
    c) icke undergått någon förändring? .....
    d) Om Ni anser, att dessa störningar ökats, vad är enligt Er uppfattning orsaken? .....

11. Angiv här, hur enligt Er erfarenhet ett skolhus bör vara beskaffat, för att arbetet skall kunna bedrivas så störningsfritt som möjligt och barnens uppfostran underlättas. På första raden anges barnantalet, på de övriga önskemålen, allteftersom Ni anser dem vara viktiga.
    1. Skolhuset bör inrymma högst ..... barn.
    .....
    Fyller det skolhus, där Ni nu tjänstgör, i stort sett dessa fordringar? .....

12. Förseelser av allvarligare art, som läraren ur uppfostringssynpunkt måste beivra, även om de inte direkt stör arbetet i klassen.

Kol. 1.		Kol. 2.	
.....	1.	.....	1.
.....	2.	.....	2.
.....	3-12.	.....	3-12.

Anvisningar till kol. 1 och 2.

Kol. 1. Här uppräknas de allvarligare förseelser, som Ni under Er tjänstgöring haft erfarenhet av (exempel: allmän vanart, olydnad och trotsighet, stöld eller snatteri, skolkning, delaktighet i liga, grymhet mot djur och människor, sexuell vanart, skadegörelse å egendom, anläggande av eld etc.). Uppräkningen sker efter frekvensen, så att den vanligaste förseelsen skrives på rad 1, den därnäst vanliga på rad 2 o. s. v.

Kol. 2. Här antecknas den eller de åtgärder, som Ni tillgripit för att komma tillrätta med elever, som gjort sig skyldiga till någon eller några av de i kol. 1 uppräknade förseelserna. Som åtgärd räknas också anmälan till överlärare, skolstyrelse, barnavårdsnämnd, rådgivningscentral e. dyl. Uppräkningen sker efter frekvensen, så att den oftast tillgripna åtgärden skrives på rad 1, den därnäst vanliga på rad 2 o. s. v. Obs! Åtgärderna skall icke sammankopplas med förseelserna, så att de skrives på motsvarande rad, utan endast uppgivas så, att det tydligt framgår, vilken åtgärd som är den vanligaste, den därnäst vanliga o. s. v.

13. Hur många fall kan Ni minnas, att Ni under Er tjänstgöring anmält till
a) barnavårdsnämnd? .....
I hur många av dessa fall har barnavårdsnämnden vidtagit åtgärder? .....
I hur många fall har av barnavårdsnämnden vidtagna åtgärder haft
1) god effekt? .....
2) mindre god eller ingen effekt? .....
b) rådgivningscentral, rådgivningsbyrå eller liknande institution: .....
I hur många av dessa fall har rådgivningscentralen etc. vidtagit åtgärder? .....
I hur många fall har av rådgivningscentral etc. vidtagna åtgärder haft
1) god effekt? .....
2) mindre god eller ingen effekt? .....

14. Redogör här nedan utförligare för något eller några typiska fall, som anmälts till barnavårdsnämnd, rådgivningscentral e. dyl. och för effekten av anmälan.
.....
..... ev. fortsättning i särskild bilaga.

15. Anser Ni, att
a) barnavårdsnämnd behandlar remitterade fall tillräckligt snabbt? .....
b) rådgivningscentral e. dyl. behandlar remitterade fall tillräckligt snabbt? .....

16. Förslag till åtgärder, som Ni anser skulle verka snabbare: .....

17. Anser Ni, att förseelser, som elev begått utanför skolan och på sin fritid, bör bestraffas i skolan? .....

18. Anser Ni, att elevs uppförandebetyg (i förekommande fall) bör sänkas för förseelse begången utanför skolan men anmäld dit av t. ex. polis, barnavårdsnämnd e. dyl.? .....

19. Anser Ni, att Edra överordnade (överlärare, inspektör, skolstyrelse etc.) i tillfredsställande grad stöder Er, då det gäller åtgärder, som Ni vidtagit i disciplinära fall? .....

20. Angiv här, vad Ni anser bör hänföras till kroppsaga: .....

21. Angiv här, vad Ni anser icke bör hänföras till kroppsaga: .....

22. Anser Ni, att kroppsaga, sådan Ni i mom. 20 karakteriserat den, under nuvarande förhållanden kan undvaras utan avsevärt men för uppfostran och undervisning? .....

23. På vilka villkor anser Ni, att kroppsaga kunde förbjudas utan svårare olägenheter för undervisningen och uppfostran? Om flera anordningar och korrektiv föreslås, skrives den viktigaste på rad 1, den därnäst viktiga på rad 2 o. s. v. .....

24. Har Ni märkt, om den offentliga diskussionen i uppfostringsfrågor i press och radio haft inverkan på föräldrarna och därmed på barnens uppfostran? Ange arten av denna inverkan med något av orden god, dålig, ingen: .....

Bil. 2.

Till lärarna vid folk- och småskolor.

1947 års skoldisciplinutredning har av ecklesiastikministern fått i uppdrag att utreda frågan om disciplinen i skolan och därmed sammanhängande problem. I samband med utredningsuppdraget anför statsrådet bl. a. följande:

»De spörsmål, som beröres i den föreliggande utredningen, är av väsentlig betydelse för det inre arbetet i folkskolan och icke minst för lärarna, vilka är ansvariga för att skolans utbildning och fostran leder till framgångsrikt resultat. En reform på detta område bör givetvis i största möjliga utsträckning bygga på lärarkårens förtroende och åtnjuta dess stöd.»

I anslutning härtill, och då den enskilde läraren icke förut beretts tillfälle att framlägga sina synpunkter på dessa problem, har utredningen beslutat genom ett frågeformulär utröna, vilka de vanligaste konfliktanledningarna är, med vilka åtgärder man löser dem, och vilka anordningar som kan tänkas underlätta ordning och skänka arbetsro i skolan.

Det är för ärendets behandling av vikt, att alla hithörande problem blir belysta, och att detta för den fortsatta utredningen betydelsefulla material så fullständigt som möjligt ger en bild av de verkliga förhållandena och lärarnas erfarenheter och önskemål. Vi ber Eder fördenskull besvara alla frågorna, även om vissa svar blir desamma eller likartade.

Då behandlingen av det på detta sätt insamlade materialet kommer att bli mycket tidsödande, ber vi Eder, att Ni måtte underlätta den genom att såvitt möjligt ta hänsyn till vad som i följande punkter säges:

1. Genomläs först hela formuläret, innan Ni fyller i det.
2. Var vänlig skriv svaren med bläck, inte med blyerts eller skrivmaskin, vilket försvårar läsningen vid sammanräkningen och förorsakar onödig tidsutdräkt.
3. Hänvisa ej till svaret i en föregående kolumn eller på en föregående rad utan skriv det på nytt, även om det blir detsamma eller likartat.
4. Svara på de ställen, där så erfordras, såvitt möjligt med ja eller nej. Det är lättare för Er att avgöra, om ett svar skall tolkas som huvudsakligen jakande eller nekande, än för den som läser svaren »i allmänhet», »till större delen», »i vissa fall» etc.
5. Vid besvarandet gäller det, att Ni tar med erfarenheter från all Er tjänstgöring som lärare, inte endast dem Ni gjort i den klass Ni har just nu.
6. Då Ni fyller i kol. 2 i mom. 1 och mom. 12, erinras om, att de där uppräknade åtgärderna inte skall sammankopplas med de i kol. 1 uppräknade störningarna och förseelserna, utan uppräknas uteslutande efter användningsfrekvensen.
7. Svara så korfattat och koncist som möjligt. Vi är fullt på det klara med att detta i många fall är svårt och fordrar stor omsorg vid formuleringen, men vi tror också, att Ni inser, att det här rör sig om frågor, som för skolan är av största vikt. Har Ni något att tillägga utöver det korta svaret i blanketten, kan detta lämpligen ske i särskild bilaga.

Då Ni återsänder formuläret i medföljande kuvert, behöver porto ej påsättas, enär brevet går som tjänsteförsändelse.

Insamlingen och bearbetningen av materialet kommer givetvis att ske fullt konfidentiellt, och endast utredningens ledamöter kommer att ta del av papperen.

Den besvarade blanketten torde före den 1 maj 1948 i medföljande kuvert insändas till 1947 års Skoldisciplinutredning, Göteborg.

Stockholm den 15 mars 1948.

1947 års Skoldisciplinutredning.

MARTIN LIANDER

RIKARD LINDAHL

NINA SPÅNGBERG

/ Birger Dahlström

Bil. 3.

Till statens folkskolinspektörer.

1947 års skoldisciplinutredning anhåller, att Ni måtte besvara nedanstående frågor. Svaren sammanfattas i punkter i överensstämmelse med de framställda frågorna och göras så kortfattade som möjligt. De torde senast den *15 november 1948* insändas till *1947 års skoldisciplinutredning, Göteborg.*

I. Antalet fall under Eder tjänstetid, dock ej utöver de sista 10 åren, då lärare inom Edert inspektionsområde anmälts för att han utdelat för hård aga. Kort redogörelse för resultatet av anmälan. Namn anges ej.

II. Antalet fall under Eder tjänstetid, dock ej utöver de sista 10 åren, som Ni kan minnas, då tidningspressen i Edert inspektionsområde gett offentlighet åt fall av kroppsaga i folkskolan. Kort redogörelse med angivande av, huruvida pressens intresse för fallet varit befogat och händelsen föranlett anmälan i vederbörlig ordning av läraren.

III. Vilken är Eder uppfattning om kroppsagans användning numera inom Edert inspektionsområde — användes den mera eller mindre än förr?

Stockholm den 1 oktober 1948.

1947 års skoldisciplinutredning

Martin Liander

/ Birger Dahlström

KUNGL. SKOLÖVERSTYRELSEN *Bil. 4.*

Till Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet.

Jämlikt § 28 mom. 5 läroverksstadgan må lärjunge, som förvisats från allmänt läroverk eller från annan under överstyrelsens inseende stående läroanstalt, icke under förvisningstiden mottagas som lärjunge vid allmänt läroverk. Sedan förvisningstiden utgått, kan han vinna inträde vid allmänt läroverk endast under förutsättning, att han kan förete tillförlitligt intyg om gott uppförande under den tid, han varit skild från läroanstalten.

Motsvarande bestämmelser finnas i § 15 mom. 5 stadgan för kommunala flickskolor den 24 september 1928, nr 426, respektive stadgan för kommunala mellanskolor den 2 juni 1933, nr 345, samt i § 16 mom. 5 förnyade stadgan för högre folkskolor den 7 juni 1934, nr 248.

Med anledning av de från och med den 1 september 1945 gällande nya förvisningsbestämmelserna i § 54 läroverksstadgan, utfärdade överstyrelsen den 11 oktober 1945 en cirkulärskrivelse angående utredning i förvisningsärenden till rektorerna vid de allmänna läroverken samt föreståndarna vid under överstyrelsens inseende stående enskilda läroanstalter. För att få till stånd ett så likartat förfarande som möjligt vid behandlingen av förvisningsärendena vid de högre skolorna, utgick cirkulärskrivelse i ämnet även till rektorerna vid de kommunala flickskolorna samt kommunala mellanskolorna. Sagda cirkulärskrivelser, vilka här biläggas, hade i stort sett samma innehåll. De olikheter som förekomma äro betingade av de skilda bestämmelser, som gälla angående förvisning i läroverken och övriga högre skolor.

För bedömandet av hur tillämpningen av de högre skolornas förvisningsbestämmelser gestaltat sig i praktiken, har inom överstyrelsen gjorts följande utredning angående förvisningsfallen vid sagda skolor under tiden 1938—juli 1947.

Under denna period relegerades 256 ungdomar, varav 222 gossar och 34 flickor. Av dessa befunno sig 108 i skolpliktig ålder (11—14 år). De under perioden relegerade ungdomarnas fördelning på olika åldrar och kön framgår av följande tabell.

Tabell 1. Åldersfördelning (1938—1/7 1947).

	Gossar		Flickor	
	Antal	%	Antal	%
11 år	1	0,4	—	—
12 »	15	6,8	3	8,8
13 »	29	13,1	5	14,7
14 »	48	21,6	7	20,6
15 »	48	21,6	5	14,7
16 »	28	12,6	6	17,7
17 »	25	11,3	4	11,8
18 »	13	5,9	1	2,9
19 »	9	4,1	2	5,9
20 »	4	1,8	1	2,9
21 »	1	0,4	—	—
22 »	1	0,4	—	—
Summa	222	100,0	34	100,0

I genomsnitt relegerades alltså årligen 26 elever, av vilka 11 voro i skolpliktig ålder. Eftersom de senare icke under förvisningstiden kunde vinna inträde i högre skola, måste folkskolan antagas ha fått hand om dem. Sannolikt har emellertid ytterligare ett antal barn övergått till folkskola, sedan föräldrarna för att förekomma en eljest väntad förvisning tagit dem ur högre skola.

Relegationsanledningarna framgå av följande tabell.

Tabell 2.

Anledning till relegationen	Antal gossar	Antal flickor
Snatteri, stöld, inbrott	158	24
Snatteri, stöld, inbrott komb. med rymning, skolk	16	—
Skolk, rymning	2	—
Bedrägeribrott	18	4
Sedlighetsbrott	8	6
Befattning med tjuvgods	4	—
Spritmissbruk	3	—
Olovligt begagnande av motorfordon	6	—
Skadegörelse och misshandel	2	—
Skolk och förfalskning	1	—
Dåligt uppförande	4	—
Summa	222	34

De vanligast förekommande relegationsorsakerna voro sålunda snatteri, stöld och inbrott. Av intresse i detta sammanhang är, att de elever, som gjort sig skyldiga till sagda egendomsbrott, i viss utsträckning varit föremål för tidigare åtgärder i korrigerande syfte inom och utom skolan. Dylika uppgivas hava vidtagits beträffande 121 gossar och 14 flickor, d. v. s. i 54,5 respektive 41,2 % av fallen.

De olika korrektiva åtgärder, som sålunda föregått fallen av förvisning på grund av egendomsbrott, framgå av tabell 3.

Tabell 3.

Åtgärder	Gossar		Flickor	
	Antal	%	Antal	%
Sänkt uppförandebetyg	52	43,0	7	50,0
Sänkt ordningsbetyg	31	25,6	—	—
Sänkt uppförande- och ordningsbetyg	23	19,0	2	14,3
Tidigare förvisad	5	4,1	2	14,3
Varning av barnavårdsnämnd	4	3,3	1	7,1
Intagen på skolhem tillhörande barn- och ungdomsvården	3	2,5	—	—
Varning i skolan	2	1,7	2	14,3
Övriga	1	0,8	—	—
Summa	121	100,0	14	100,0

Uppgifter av skolläkare beträffande barnens psyke förelåg endast i fråga om 50 gossar och 10 flickor, d. v. s. i 22,5 respektive 29,4 % av fallen. Förklaringen till dessa låga siffror torde vara den, att lärjunge vid läroverk enligt de före den 1 september 1945 gällande förvisningsbestämmelserna icke behövde undersökas av skolläkare, innan beslut om hans förvisning fattades. Enligt cirkulärskrivelse den 11 oktober 1945 gäller, att även skolläkare vid kommunala flickskolor och kommunala mellanskolor bör beredas till-

Tabell 4.

Hemförhållanden	Antal gossar	Antal flickor
Modern död	7	2
Fadern död	9	2
Föräldrarna sjuka	2	1
Dålig ekonomi	5	—
Inackordering	6	2
Fosterföräldrar	4	2
Föräldrarna skilda	7	—
Oenighet mellan föräldrarna	4	1
Sträng uppfostran	4	—
Föräldrarna oförmögna till uppfostran	7	1
Bristande övervakning	3	1
Övriga orsaker	6	—
Summa	64	12

fälle att undersöka elev, som skall förvisas. Frekvensen läkarundersökta var också annorlunda de två sista åren än för åren 1938—45, då procentsiffran för gossar varierade mellan 12 och 22.

Skolläkarna ha i 26,7 % av de läkarundersökta fallen (16 av 60) uppgivit diagnosen psykopati och i 13,3 % (8 av 60) neurotiskt tillstånd. I övriga fall har diagnos ej ställts, utan man har talat om »allmän opålitlighet» respektive omständigheter, som medfört rekommendation av viss behandling.

Såsom orsak till elevernas vanart uppgives anmärkningsvärda förhållanden i hemmet för 28,8 % av gossarna (64 fall av 222) och för 35,3 % av flickorna (12 fall av 34).

Hemförhållandena framgå av tabell 4.

Relegationsorsakerna ha i 52,3 % av fallen varit av sådan art, att polismyndighet haft anledning ingripa. Detta har i samtliga fall gällt gossar. Här kan nämnas, att en tendens till ökning föreligger under de senaste åren.

Barnavårdsnämnd har ingripit i 35 % av fallen, när det gällt gossarna, och i 47 % av fallen, när det gällt flickorna. Även här föreligger en viss tendens till ökning under senare år, men antalet fall, där barnavårdsnämnd ingripit överstiger för gossarnas del aldrig ⅔. Barnavårdsnämndens åtgärder utgjordes i 7 fall (6 gossar och 1 flicka) av omhändertagande för

skyddsuppfostran. Varning tilldelades i 11 fall (10 gossar och 1 flicka) och övervakning ordnades i 4 fall (gossar). Barnavårdsnämnden underrättades vidare i 72 fall (58 gossar och 14 flickor). Av förvisningshandlingarna framgår dock icke, huruvida någon åtgärd i dessa fall förekommit från nämndens sida.

Av tabell 5 framgår skolöverstyrelsens beslut i förvisningsärendena.

Tabell 5.

År	Summa fall		Av skolöverstyrelsen							
			Fastställd		Mildrad		Upphävd		Förlängd	
	G.	Fl.	G.	Fl.	G.	Fl.	G.	Fl.	G.	Fl.
1938	27	7	21	6	6	1	—	—	—	—
1939	20	2	16	2	3	—	1	—	—	—
1940	25	3	24	3	1	—	—	—	—	—
1941	31	3	29	3	2	—	—	—	—	—
1942	38	4	32	3	6	1	—	—	—	—
1943	25	4	23	4	1	—	1	—	—	—
1944	14	2	13	2	1	—	—	—	—	—
1945	25	4	18	3	5	1	1	—	1	—
1946	6	4	6	4	—	—	—	—	—	—
1947	11	1	8	—	3	1	—	—	—	—
	222	**34**	**190**	**30**	**28**	**4**	**3**	—	**1**	—

Tiden mellan kollegiets beslut och skolöverstyrelsens fastställande härav har i genomsnitt varit 41 dagar, vilket dock i allmänhet endast motsvarat 31 dagar förlorad skoltid, då skolöverstyrelsens beslut ibland fattats under ferietid. Utan att i detta sammanhang ingå på relegationsfrågan i dess helhet vill överstyrelsen ifrågasätta lämpligheten av att relegerad ungdom i skolpliktsåldern övergår till folkskolorna. Bland de omständigheter, som kunna anföras emot ett dylikt förfaringssätt, må här följande beröras. Förestående utredning visar, att en mycket stor del av de under senaste 10-årsperioden relegerade eleverna äro miljöskadade eller förete abnorm psykisk konstitution. Det kan icke betraktas såsom tillfredsställande, att elever, vilka ofta främst med hänsyn till kamraterna förvisats från de högre skolorna, med sina psykiska särdrag omedelbart sättas in i en annan krets av normal skolungdom. Bättre möjligheter böra beredas dem att erhålla vård och undervisning i de fall, då förvisning ur normal skolmiljö befunnits nödvändig ur skolans och undervisningens synpunkt.

Den föreliggande frågan synes böra beaktas vid pågående utredning rörande folkskolans disciplinfrågor, i vilket fall de för ändamålet tillkallade sakkunniga lämpligen böra vid överväganden i berörda frågor utökas med en företrädare för de högre skolformerna.

Med anledning av vad sålunda anförts får överstyrelsen hemställa, att Herr Statsrådet måtte föranstalta därom, att frågan om elevers förvisning

från högre skolor måtte beaktas i samband med pågående utredning rörande folkskolans disciplinfrågor.

I den slutliga handläggningen av detta ärende hava deltagit generaldirektören Rosén, avdelningscheferna undervisningsråden Kärre och Falck samt kanslirådet Wejle, e. o. undervisningsrådet Thorén, skolöverläkaren Herlitz, biträdande skolöverläkaren Ahnsjö, föredragande, ävensom lekmannarepresentanterna fru Ruth Holmbäck och riksdagsmannen Ivar Persson.

Stockholm den 28 januari 1948.

Nils Gustav Rosén

Sven Ahnsjö

/ *Ingeborg Brodin*

Till 1947 års skoldisciplinutredning.

Mina synpunkter på aga i folkskolan kunna i korthet sammanfattas i följande huvudpunkter.

I och för sig rimliga skäl kunna ur såväl skolans egen som samhällets, lärarnas, elevernas och föräldrarnas synpunkter och intressen anföras både för och emot ett bibehållande av rätten att utdela aga i folkskolan. Ett ingående i detalj på de olika skälen skulle mest innebära ett upprepande av ofta framförda faktorer och förefaller därför onödigt. Dit utvecklingen i dag hunnit ter sig situationen för mig i huvudsak på följande sätt.

Vid redan inträffade grövre förseelser måste utdelande av skolaga betecknas som en olämplig korrektionsåtgärd. Dylika förseelser bottna som regel i sådana omständigheter att agan på sin höjd träffar en yttring men lämnar orsakerna okorrigerade. Däremot torde vetskapen om att möjlighet förefinnes att tilldela aga i orsakssituationer av denna typ i viss utsträckning kunna förebygga indisciplinärt uppträdande och därför verka preventivt. En sådan preventiv verkan kan utövas på sådana, som skulle gjort sig skyldiga till indisciplinärt uppträdande, men avhållas av vetskapen om att sådant kan föranleda fysisk bestraffning. Den är härigenom även av värde för skolan och i synnerhet skolklassen i övrigt, emedan den verkar som ett skydd för de normala barnen, och att söka nå ett sådant mål måste alltid vara en angelägen samhällsuppgift.

På den senare till sitt antal dominerande gruppen av barn, som *icke* gör sig skyldig till grövre förseelser, kan möjlighet att utdela skolaga också verka preventivt. Här kan emellertid även vid inträffad förseelse en rätt utdelad aga vara en verksam och samtidigt lindrig och i vissa fall rentav den lindrigaste korrektionsmetoden jämförd med andra, som kunna tillgripas. För att så skall vara fallet förutsätter detta emellertid att aga utdelas på rätt sätt. Här möter den paradoxen att de, som vore mest ägnade att utdela aga så att den kommer till mest nytta, minst torde vara i behov att använda sådan, enär de kunna tillvinna sig erforderlig respekt denna metod förutan. De återigen, som behöva nyttja aga, kunna oftare befaras vara mindre lämpade att utdela den. Härvidlag får ej heller förbises den utveckling, som medfört, att aga från att ha intagit en förstarangsplats bland korrektionsmetoderna i det allmänna medvetandet kommit att tvärtom få en alltmer tillbakaskjuten sådan. Det måste alltid te sig vanskligt att i den fostran, som sker genom samhället, såsom normalmetod tillämpa eller tillåta metoder, vilka i det allmänna medvetandet kommit att framstå såsom nödfallsutväg även vid fostran inom den egna familjen med dess helt andra förtroendesituationer mellan barn och föräldrar än skolan någonsin som regel kan begäras förmå skapa. Vad gäller skolan kan dess egen ställning i så fall befaras påverkas i ogynnsam riktning i allmänhetens ögon, till men för den viktiga uppgift och möjlighet i allmänt fostrande syfte, skolgången i sig själv har genom skolans verksamhetsform.

I lättare fall torde vidare tvivelsutan rättelse stå att vinna med andra metoder än aga. Att återigen slutligt korrigera särskilt besvärliga sådana torde ej vara en uppgift som kan påläggas eller ens bör fordras av den allmänna skolan. Därmed skulle motivet bortfalla för ett bibehållande av skolaga utdelad direkt av lärare som korrektiv vid förseelse som redan inträffat. Härmed är emellertid icke sagt,

att det preventiva värdet av möjlighet att utdela skolaga även behövde offras. Som ett försök att bibehålla detta torde få ses förslagen om att skolaga skulle få utdelas endast av särskild person och efter särskild utredning. Härigenom vunnes skydd mot utdelande av olämplig och okontrollerad aga, ehuru vissa andra olägenheter i stället uppstå. Förslag av denna art från läkarhåll hava emellertid alltid ansetts som etapper på vägen mot agans fullständiga avskaffande.

Överhuvud strider utdelande av skolaga emot den anda av förtroende emellan lärare och elev, som är den moderna skolans grundtema. Normala barns behov av auktoritet kan och bör tillgodoses på annat sätt och för förseelser av grövre art är aga ej det rätta korrektivet. En stark inskränkning i utdelande av skolaga har också otvivelaktigt skett. En följd härav måste befaras bliva att bland dem, som under sådana förhållanden anse sig böra tillgripa aga som korrektiv, kommer att befinna sig ett relativt sett stigande antal av sådana, som äro minst lämpade att nyttja agan så att dess berättigade syfte bäst vinnes just genom denna metod.

Ehuruväl ett kategoriskt påstående att skolaga alltid är av ondo är att gå för långt, ter sig likväl på grund av det anförda ett upphörande av rätten att utdela sådan numera som naturligt. När enhetsskolan fullständigt genomförts upphör denna rätt automatiskt, eftersom redan nu utdelande av aga i bl. a. läroverk är förbjudet. Det kunde då synas, som om nämnda tidpunkt utan större olägenhet kunde avvaktas och att ett allmänt förbud mot skolaga redan nu kunde anstå. Vissa skäl kunde anföras härför, närmast då att svårigheter med disciplinen i vissa fall kunde tänkas uppkomma vid ett omedelbart upphörande. Detta är närmast en disciplinär fråga inom folkskolan och därför utanför min egentliga kompetens. Rent praktiskt är emellertid läget, att införandet av enhetsskola avses att ske successivt med början i vissa distrikt. Det torde då te sig rätt oformligt att en enligt nutida betraktelsesätt i viss mån diskriminerande bestraffningsform vore tillåten i skolor, vilka i realiteten ha samma klientel och fylla samma funktion som i skolor, där den är förbjuden.

Frågan om i vad mån och vilka korrektionsmedel, som kunna erfordras eller befinnas lämpliga som ersättning för de minskade möjligheter den normala allmänna skolan har att korrigera sådana gränsfall, vilka hittills förebyggts eller låtit sig korrigeras genom möjligheten att utdela skolaga och att sådan utdelats, ligger utanför ramen för mitt uppdrag. Här må endast tillfogas att sådana åtgärder synas böra ses utifrån det obestridliga faktum att meddelande av undervisning i en klass för normalbarn och en normal skola i första hand är en förmån, som samhället erbjuder, icke ett tvång som ålägges.

Upsala den 16 oktober 1949.

Curt Gyllenswärd.

Till 1947 års skoldisciplinutredning.

Då jag som expert blivit kallad till 1947 års skoldisciplinutredning, får jag härmed anföra följande.

Svenska Barnpsykiatriska föreningen anför i en skrivelse ställd till 1944 års folkskolesakkunniga, daterad den 3 september 1945, föreningens synpunkter på frågan.

Skrivelsen är av följande lydelse:

Till 1944 års Folkskolesakkunniga.

Svenska Barnpsykiatriska föreningen har vid sammanträde i april 1945 diskuterat frågan om aga i folkskolorna. Anledningen till denna diskussion var, att ett flertal av föreningens medlemmar under sin verksamhet mött fall av aga, som utdelats i skolan eller annorstädes och haft en menlig inverkan på barnen. Då det kommit till föreningens kännedom, att Folkskolesakkunniga behandla detta problem, taga vi härmed tillfället i akt att framlägga resultatet av denna diskussion.

Under diskussionen framgick, att man måste skilja mellan två olika typer av aga: dels den aga, som enligt folkskolestadgans § 29 mom. 3 är medgiven (»då rättelse icke kunnat vinnas genom andra åtgärder, eller vid förseelse av svår beskaffenhet»), dels den i hastigt mod utdelade agan. Den förra typen av aga är enligt föreningsmedlemmarnas erfarenhet ej så vanlig, den senare däremot förekommer mycket ofta.

Föreningen är väl medveten om att frågan om aga eller icke aga i skolorna är synnerligen svårlöst. Enligt vår mening ligger saken enklast till vid den i folkskolestadgan medgivna agan vid svårare förseelser. I dylika fall skulle med all sannolikhet bättre och för individen mindre kränkande korrektiva åtgärder av annat slag kunna genomföras. En »förseelse av svår beskaffenhet» är enligt vår erfarenhet vanligen ett led i en lång kedja av asociala manifestationer, som höra ihop med en mer eller mindre abnorm konstitution i samverkan med dålig miljö. Efterundersökningar av individer som under skoltiden gjort sig skyldiga till dylika förseelser, visa också, att de sedermera i stor utsträckning göra sig skyldiga till handlingar, som ligga utanför lagens råmärken. Vid undersökning av sådana personer, vilka under skoltiden tilldelats aga, finner man, att de äro mycket hätskt inställda till skolan och att de mången gång anse agan som en direkt orsak till sitt misslyckande i livet. Detta är givetvis lika oriktigt som att de personer, som under barndomen erhållit aga och sedan lyckats väl i livet, tillskriva agan förtjänsten härav.

Föreningen vill för sin del bestämt hävda, att en svårartad förseelse i skolan bör göras till föremål för en ingående utredning av vederbörande elevs hereditet, uppväxthem- och skolförhållanden samt att han eller hon därefter underkastas en undersökning av sakkunnig läkare, innan några som helst åtgärder vidtagas. Genom den av årets riksdag beslutade organisationen av den psykiska barn- och ungdomsvården torde inom en snar framtid nödiga undersökningsbetingelser härför skapas. När ett förtroendefullt samarbete mellan läkare och lärare ifråga om barnens beteende på detta sätt kommit till stånd och den nya organisationen erhållit tillräckliga möjligheter ifråga om omhändertagande av de abnormt reagerande barnen, kan enligt föreningens mening bestämmelsen om att aga är medgiven i skolan saklöst slopas.

Den andra formen av aga har mera typen av en kortslutningsreaktion, som står i ett intimt samband med lärarens eget psyke, hans trivsel i tillvaron, hans hemförhållanden etc. En lugn och tålmodig lärare reagerar helt annorlunda inför elevernas beteende än en orolig och nervös. Där den förra kommer tillrätta med eleverna genom en bestämd och lugn tillsägelse, tillgriper den senare ofta örfilar och slag. Om härtill kommer, att han själv har en olycklig hemsituation och klassen dessutom är sammansatt av mera problemartade element samt dessutom alltför stor, kan man ej förvåna sig över att vederbörande ibland har svårt att behärska sig själv och situationen.

Hur denna form av aga skall kunna avskaffas är betydligt mera problematiskt. Det är föreningens mening, att man för att motverka denna form sannolikt måste genomföra en reform av skolväsendet i sin helhet, framföralit med avseende på klassernas storlek och möjligheterna av differentiering av eleverna. Då det dessutom på detta område är kanske viktigare än på något annat med rätt man på rätt plats samt att vederbörande har en allsidig och grundlig utbildning i allt som rör barns beteenderubbningar, kommer man här in på mycket viktiga spörsmål ifråga om urvalet till lärarbanan och seminarieutbildningen.

Svenska Barnpsykiatriska föreningen har med det ovan anförda velat i korthet bringa sin syn på problemet aga i skolan till kommitténs kännedom. Vi äro fullt medvetna om att ett flertal andra synpunkter kunna läggas på detta problem, ävensom att våra synpunkter äro utpräglat medicinskt-biologiska och därför ensidiga. Vi äro emellertid mycket angelägna om att det här framlagda problemet skall få en lösning som ur psykisk hälsovårdssynpunkt är tillfredsställande. Vi skulle också med glädje se att kommittén under instundande höst ville anordna ett med föreningen gemensamt sammanträde för att ytterligare dryfta denna fråga.

Stockholm den 3 sept. 1945.

För Svenska Barnpsykiatriska föreningen

Ordf.

Torsten Ramer

sekr.

Elsa-Brita Nordlund

Undertecknad får härmed meddela, att jag helt instämmer med de synpunkter, som Svenska Barnpsykiatriska föreningen vid denna tidpunkt framlade, synpunkter som efter dagens aktuella agadiskussion kvarstå oförändrade.

Stockholm den 22 september 1949.

Elsa-Brita Nordlund

Läkare vid Norrtulls sjukhus' barnpsykiatriska avdelning.

Statens offentliga utredningar 1950

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 18. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Örebro län. [1]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande angående tyskgruvorna och centralorgan för gruvärenden. [2]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag angående folkskolans disciplinmedel m. m. [3]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Emil Kihlströms Tryckeri A.-B., Stockholm 1950